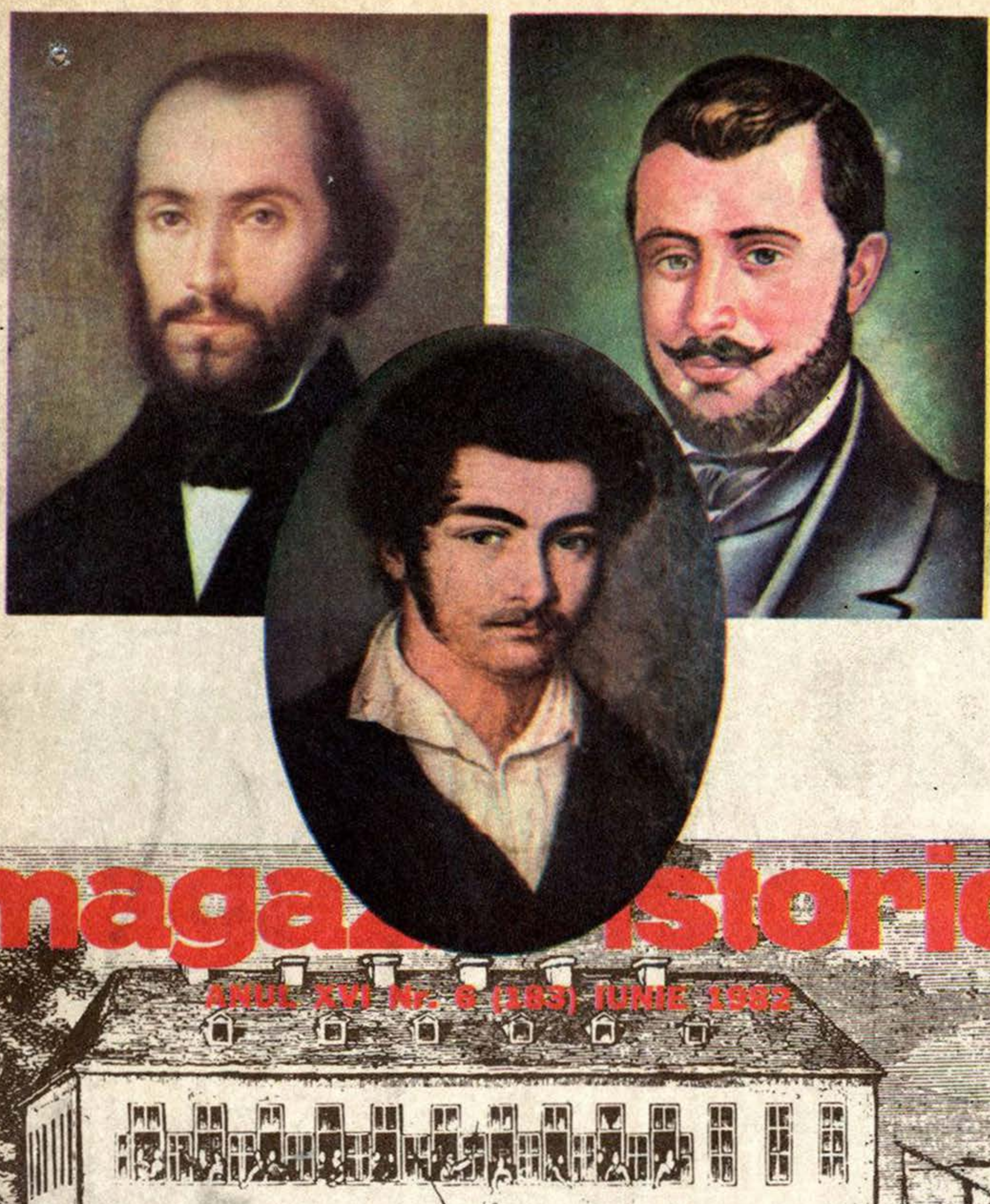

magazin istoric

ANUL XVI Nr. 6 (183) IUNIE 1982

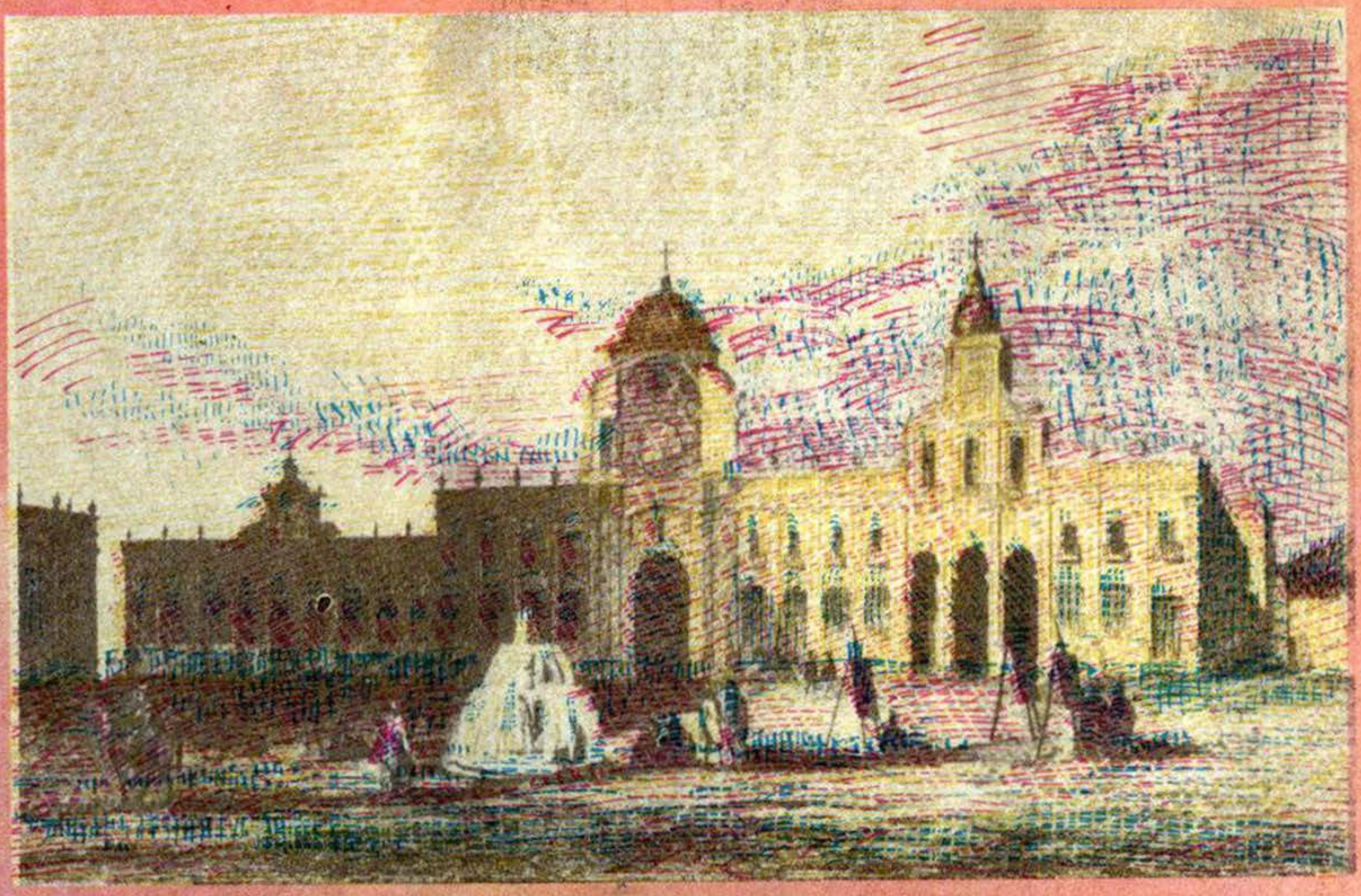

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul XVI

Nr. 6 (183)

iunie 1982

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Redactor şef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

① ④

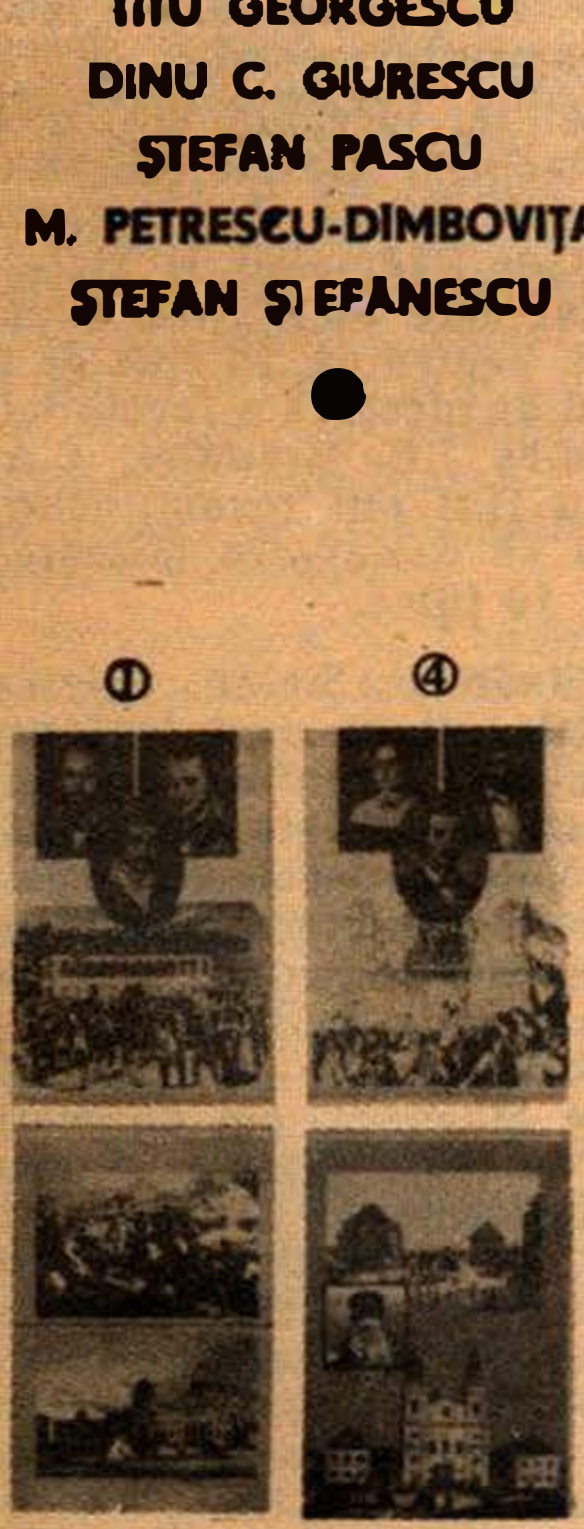

② ③

SUMAR

O zi din viaţa Capitalei — 11 iunie 1848: *Marian Ştefan* 2

Taina unei scene de pe Columna lui Traian: *Vlad Protopopescu* ● Decebal preacinstitul: *Vasile Bologa* 8

Congresul socialist din 1908 12

Şaguna — om de cultură şi acţiune: *Pompiliu Teodor* 14

Slujitor al Europei: *Viorica Moisuc* 18

Civilizaţii coreene 22

Români în cultura Orientului: *Virgil Cândea* 23

Nicolae Iorga aşa cum l-am cunoscut (IV): *G.T. Kirileanu* 25

Nicolaus Olahus — protector al umaniştilor europeni: *Corneliu Albu* 29

Răscoală la Londra: *Richard Holmes* 33

No pasaran: *José Tomás Cabot* 37

Cinstirea lui Mihai Viteazul: *Marcel-Dumitru Ciucă* 41

Din nou despre „Cazul Tilea" (II): *David Britton Funderburk* 43

Sherlock Holmes în arhive: *Nicolae Minei* 49

Bernardo O'Higgins — erou al naţiunii chiliene: *Doru Braţu* 54

Un ultim episod Elena Văcărescu: *Mircea Bălănescu* 58

● Cărţi sosite la redacţie... 36 ● Poşta Magazin istoric... 62

COPERTELE NOASTRE

①④ Două imagini de epocă ale Revoluţiei române din 1848, apărute în **Illustrierte Zeitung** din 1849: eliberarea revoluţionarilor arestaţi de către populaţia Capitalei şi aspectul unei străzi bucureştene în acele zile. Ele sînt însoţite de portretele unora dintre fruntaşii revoluţionari; **coperta 1:** Nicolae Bălcescu, Dimitrie Brătianu, I. Eliade-Rădulescu; **coperta 4:** Ana Ipătescu, C.A. Rosetti şi Gheorghe Magheru (**O zi din viaţa Capitalei: 11 iunie 1848**, p. 2)

② În sec. XIX, edificiul colonial spaniol din America Latină a început să se surpe. Printre ţările care şi-au cîştigat independenţa s-a aflat şi Chile. **Sus:** scenă din bătălia de la Chacabuco (1817), dintre oastea spaniolă, şi armata chiliano-argentiniană (gravură). **Jos:** Piaţa centrală a oraşului Santiago de Chile în acea epocă (**Bernardo O'Higgins — erou al naţiunii chiliene**, p. 54)

③ Sibiu şi Blaj la jumătatea veacului trecut. În medalion: Andrei Şaguna (**Andrei Şaguna—om de cultură şi acţiune**, p. 14)

RASPUNSURI LA ÎNTREBARI

O zi din viaţa Capitalei: 11 IUNIE 1848

MARIAN ŞTEFAN

Începînd cu numărul de faţă, revista noastră va găzdui o nouă rubrică, în cadrul căreia vom căuta să răspundem întrebărilor legate de istoria poporului român. Este vorba de probleme importante care interesează un cerc larg de cititori. În acest număr, răspundem întrebării: Care a fost rolul maselor populare în instaurarea guvernului revoluţionar de la 11 iunie 1848?

Aşa cum a fost el formulat, programul revoluţiei române din anul 1848[1] ar fi dus, prin aplicarea lui, la înlăturarea relaţiilor de producţie feudale, modernizarea statului şi rapida dezvoltare a economiei pe temeiuri capitaliste; toate acestea văzute în contextul statului unitar. Egalitatea în drepturi, Adunare reprezentativă, domn responsabil ales pe cinci ani, responsabilitatea miniştrilor, libertatea tiparului, accesul la învăţătură pentru toţi copiii, eliberarea şi împroprietărirea clăcaşilor, „independenţa administrativă şi legislativă", anularea Regulamentului organic (calificat drept un act potrivnic ţării şi „tractatelor ce-i recunosc autonomia") erau revendicări care loveau puternic rîndurile feudale interne, dar şi interesele marilor imperii absolutiste.

După cum se ştie, în 1848, întregul popor român suferea asuprirea străină: muntenii şi moldovenii pe cea a Porţii (puterea suzerană) şi a Rusiei ţariste (puterea protectoare), iar românii transilvăneni, bănăţeni şi bucovineni sufereau jugul imperiului habsburgic. Opoziţia fermă a celor trei imperii absolutiste (Austria, Rusia şi Turcia), previzibilă încă înainte de declanşarea acţiunii, a pus probleme speciale de tactică revoluţionarilor români. Încercînd să definească cît mai clar statutul internaţional al statului român, programul revoluţionarilor munteni cerea respectarea drepturilor ţării, aşa cum erau prevăzute ele în vechile Capitulaţii, respingînd protectoratul Rusiei ţariste şi orice amestec al vreunei puteri străine în treburile interne româneşti. Se preconiza o linie tactică prudentă, menită să elimine orice pretext pentru o intervenţie străină. În acelaşi timp, trebuie spus că în impunerea puterii revoluţionare se avea în vedere evitarea vărsării de sînge.

În Ţara Românească revoluţia a culminat prin evenimentele de la Bucureşti, din 11 iunie[2]. Încercăm aici o reconstituire a lor, nu înainte însă de a da cîteva date absolut necesare pentru înţelegerea desfăşurării lor.

La sfîrşitul lunii mai, Comitetul revoluţionar definitivase planul de declanşare a revoluţiei. Acţiunea trebuia să pornească deodată din mai multe puncte ale ţării, pentru a face imposibilă reacţia aparatului represiv.

Conform celor stabilite, începînd din ziua de 6 iunie, fraţii Costache şi Nicolae Bălcescu s-au deplasat în judeţele Vîlcea şi, respectiv, Prahova, iar Ion Eliade-Rădulescu şi Ştefan Golescu s-au îndreptat spre localitatea Islaz, din judeţul Romanaţi, pentru ca, în ziua de 9 iunie, să dea semnalul de începere a revoluţiei. La Bucureşti au rămas I.C. Brătianu, C.A. Rosetti, Ion Voinescu II şi alţi revoluţionari, care aveau misiunea să declanşeze mişcarea în dimineaţa zilei de 10 iunie.

La 7 iunie, Eliade şi Ştefan Golescu au ajuns la Islaz şi au luat legătura cu Christian Tell şi Nicolae Pleşoianu — comandanţi ai unor subunităţi militare din zonă. Ajutaţi şi de preotul Radu Şapcă din Celei, ei au mobilizat locuitorii comunelor învecinate pentru a participa la o mare întrunire ce urma să se ţină în ziua de 9 iunie, la Islaz.

Prefectul judeţului Romanaţi, cu reşedinţa la Caracal, Gheorghe Magheru, om cu mare influenţă în judeţ şi în toată Oltenia, se afla în strînse relaţii de prietenie cu Eliade şi alţi revoluţionari români. El se bucura, totodată, de mare trecere la curtea lui Gh. Bibescu, domnitorul arătîndu-i preţuire şi încredere.

Întreaga ţară era în fierbere. Bănuitor, poate şi informat de numeroasele sale iscoade asupra celor ce se puneau la cale, ministrul

[1] Vezi pe larg *Magazin istoric*, nr. 1-6/1978.

[2] Toate datele din acest articol sînt pe stil vechi.

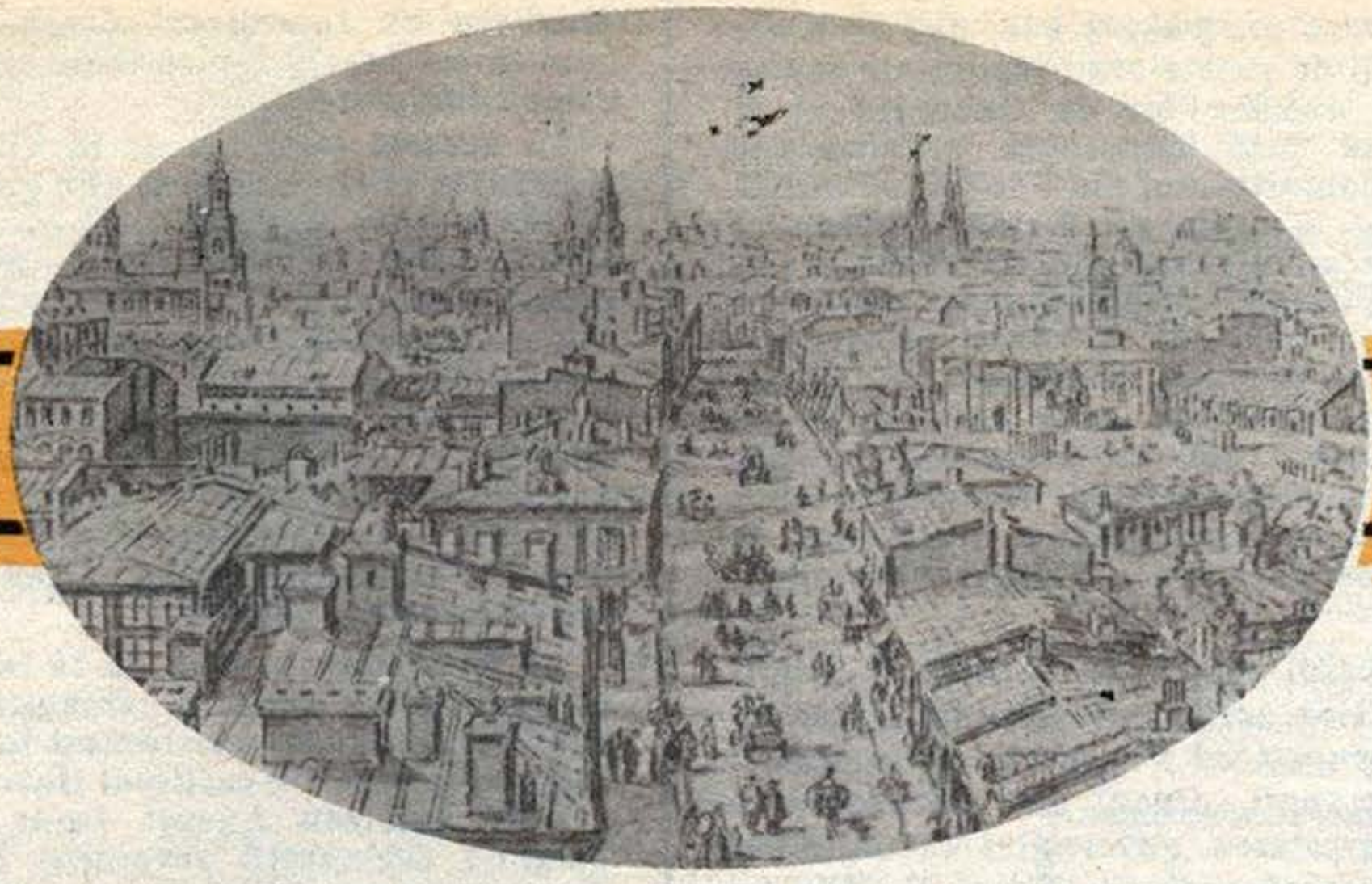

Bucureştii la mijlocul sec. XIX (desen de Preziosi)

de interne Al. Vlara i-a cerut lui Bibescu să ordone arestarea fruntaşilor revoluţionari. În acelaşi sens îl sfătuise, în repetate rînduri, şi generalul A.O. Duhamel, sosit la Bucureşti încă din 30 aprilie, din ordinul ţarului Nicolae, pentru a determina luarea unor măsuri energice de reprimare. În numele ţarului, el îi promisese lui Bibescu 20 000 ostaşi cu ajutorul cărora să procedeze la „asigurarea liniştei publice". Domnitorul refuzase propunerea, înerezător în forţele proprii, dar mai ales temîndu-se de consecinţele grave pe care le-ar fi avut prezenţa trupelor străine în ţară. Totuşi, la insistenţele lui Vlara şi ale şefului Agiei, Iancu Manu, la 7 iunie Bibescu a lansat o proclamaţie către toţi locuitorii ţării, îndemnîndu-i să nu dea ascultare acelor „oameni pierduţi", care „s-ar fi ivit pe la unele sate,... muncindu-se a amăgi pe locuitori cu cuvinte măgulitoare şi cu făgăduieli mincinoase"; astfel de oameni, se spunea în proclamaţie, trebuiau prinşi şi predaţi autorităţilor.

În aceeaşi zi de 7 iunie, un ofiţer a fost trimis pe urmele fraţilor Bălceşti şi aceştia, în primejdie de a fi arestaţi, nu şi-au mai putut îndeplini misiunea. În schimb, la Islaz, în ziua de 9 iunie[1], în faţa unei mulţimi entuziaste, a fost lansat programul revoluţionar (intrat în istorie sub numele de Proclamaţia de la Islaz) şi s-a format primul guvern revoluţionar, compus din Eliade, Ştefan Golescu, Chr. Tell, N. Pleşoianu şi preotul Radu Şapcă.

Printr-un concurs de împrejurări, Gheorghe Magheru, prefectul de Romanaţi, nu putuse lua însă legătura cu revoluţionarii de la Islaz. Deşi se deplasase, la 9 iunie, în acea localitate, el sosise acolo după ce adunarea se isprăvise şi guvernul, însoţit de mulţime, plecase spre reşedinţa judeţului Romanaţi. Guvernul a făcut un popas la Gîrcov, lîngă Corabia, de unde, a doua zi, 10 iunie, avea să-şi continue drumul. În această situaţie, Magheru s-a întors, în seara zilei de 9 iunie, la Caracal, unde a găsit o scrisoare trimisă de Eliade, informîndu-l că, „după ţeremonie", plecaseră din Islaz; el îl ruga pe Magheru să semneze adresa alăturată scrisorii şi, apoi, s-o expedieze printr-un om al său domnitorului Bibescu. Adresa, redactată şi semnată de cei cinci membri ai guvernului, arăta domnului că „opinia publică se strînge în jurul lor", determinîndu-i „să se pună în fruntea unei mişcări de regenerare". Pentru a evita violenţele, ei îl rugau pe Bibescu să ia cunoştinţă de „dorinţa naţională şi Constituţiunea, care este întemeiată pe vechile noastre legi şi obiceiuri" şi să se situeze el însuşi în fruntea acestei mişcări.

Magheru era puţin descumpănit, deoarece nu putuse lua contact cu noul guvern şi nu fusese pus la curent cu detaliile necesare. El a expediat adresa respectivă, dar fără s-o semneze, ceea ce a avut darul să-l deruteze pe Bibescu, care a continuat să mizeze pe el ca om de încredere.

Între timp, în după-amiaza zilei de 9 iunie, la Bucureşti a avut loc un atentat asupra domnitorului Bibescu, act ce „nu avea nici o conexiune cu partidul revoluţionar", cum preciza Ion Ghica. Atentatul a avut însă urmări negative asupra desfăşurării evenimentelor: poliţia — avînd acum aprobarea lui vodă — a declanşat o aprigă campanie de arestări, căreia i-au căzut victimă, între alţii, C.A. Rosetti, I. Voinescu II şi multe alte persoane iniţiate în mişcare; altele au fost nevoite să se ascundă. În aceste condiţii, declanşarea revoluţiei în Capitală, plănuită pentru dimineaţa de 10 iunie, n-a mai putut avea loc.

---

[1] Vezi amănunte în *Magazin istoric*, nr. 5/1968.

Prin Circulara nr. 2 882-2 904, din 10 iunie 1848, prefecţii de judeţe erau înştiinţaţi despre atentatul ce avusese loc la Bucureşti şi li se ordona să facă cunoscută pretutindeni proclamaţia domnitorului din 7 iunie, să urmărească şi să-i aresteze pe Nicolae, Ştefan şi Alexandru Golescu, Eliade, Gr. Grădişteanu ş.a. Ardeleanul Florian Aaron — aflat atunci la Bucureşti — îi scria lui G. Bariţ la Braşov, chiar în ziua de 10 iunie, relatîndu-i cele întîmplate: „Poliţia speriată, după ce a prins pe criminalii aceştia [cei trei atentatori], a pus mîna şi pe capii conspiraţiei. Noaptea trecută a fost noapte de lucru pentru dînsa pînă la ziuă. Lucrarea energică a poliţiei a paralizat mişcarea..."

Cînd în cursul nopţii de 9 iunie a primit adresa de la Islaz, sosită prin omul lui Magheru, Bibescu a poruncit lui Vilara să-i scrie prefectului de Romanaţi, ordonîndu-i să procedeze imediat la arestarea guvernului revoluţionar şi să restabilească ordinea. Vilara îi scria lui Magheru că domnitorul dorea neapărat să-i trimită un raport întocmit de el însuşi asupra celor întîmplate.

Cu această scrisoare de la Vilara, Magheru a plecat la Cruşov, unde se afla guvernul revoluţionar şi unde a rămas şi el în noaptea de 10 spre 11 iunie. Aici şi-a pus semnătura pe originalul Proclamaţiei de la Islaz şi a avut convorbiri cu membrii guvernului, stabilind detaliile primirii pe care urma să le-o facă a doua zi, în reşedinţa judeţului Romanaţi. În dimineaţa zilei de 11 iunie, el a plecat la Caracal, şi-a dat demisia din funcţia de prefect şi a trecut făţiş de partea revoluţiei. A fost un moment deosebit de important, asigurînd victoria revoluţiei în toată Oltenia.

La Bucureşti, în ziua de 10 iunie, deşi arestările masive răriseră rîndurile conducătorilor revoluţionari, cei rămaşi în libertate s-au întrunit în casa din cartierul Dobroteasa a profesorului ardelean Axente Sever şi au stabilit detaliile declanşării revoluţiei în Capitală, a doua zi, la ora 16.

„Poporul cel de jos, mai cu seamă al Bucureştilor şi-a împlinit datoria revoluţionară şi naţională".

N. BĂLCESCU

Vineri 11 iunie, în primele ore ale dimineţii, oraşul are aspectul său obişnuit. Pe străzi — circulaţie redusă: cazurile de holeră ivite mai de mult îi determină pe oameni să evite aglomerările... Şi, totuşi ceva se simte. Circulă zvonuri în legătură cu cele petrecute la Islaz. Agitatori revoluţionari străbat cartierele oraşului şi comunele învecinate, răspîndind foi volante conţinînd programul revoluţiei.

Ora 11. Domnitorul Bibescu este într-o stare de maximă surescitare. Îl sperie gîndul că masele vor ieşi în stradă şi mai ales îi este teamă că ţăranii vor năvăli în oraş. Comportarea ofiţerilor şi soldaţilor de la Giurgiu şi Zimnicea, apoi „trădarea" lui Magheru... Singurul său sprijin acum este trupa garnizoanei Bucureşti. Spre a se linişti, „pe cînd Capitala se afla într-o neodihnă neastîmpărată — scria acelaşi Aaron lui Bariţ, de astă dată în 12 iunie — prinţul vru să cerce credinţa garnizoanei pe care se întemeia. Se duse mai întîi la cazarma cavaleriei [de la bariera Podului de Pămînt, devenit apoi Calea Plevnei] şi după ce se adresă către ofiţeri, ca în împrejurările de faţă, cînd ţara este ameninţată de rebeli, să păzească credinţa către guvern, aceştia îi răspunseră că ei sînt gata a-şi vărsa sîngele contra vrăjmaşilor patriei, dar sîngele român, sînge patriotic nu vor vărsa niciodată".

Spre o completă edificare şi sperînd că aci va obţine un răspuns ceva mai încurajator, Bibescu se deplasează apoi la cazarma infanteriei, aflată în Dealul Spirii. Aici, cum scria cîteva zile mai tîrziu gazeta *Pruncul român*, primeşte o dovadă elocventă privind „spiritul general de care este însufleţit tot românul din Ţara Românească". Nu numai „că i se declară în termenii cei mai lămuriţi că ei [ofiţerii] nu se vor bate cu fraţii lor, ci arătîndu-i-se totodată dorinţa generală de îmbunătăţiri radicale, numaidecît se scoase un stindard naţional tricolor, declarînd că sub steagul acesta sînt juraţi a muri pentru patrie, naţie".

Un martor ocular, maiorul reacţionar Gr. Lăcusteanu, vorbeşte şi el, în amintirile sale, despre faptul că unul dintre ofiţeri, căpitanul Fărcăşanu, a ieşit înaintea domnitorului şi i-a cerut să primească „Constituţia, care au decretat-o poporul român. Vodă — zice cu năduf Lăcusteanu —, în loc de a-l pune sub judecată la minut şi a-l împuşca... pentru o asemenea insolenţă revoluţionară..., au ţinut un discurs..., că noi românii sîntem coborîtorii lui Traian şi trebuie să fim o naţie tare şi prudentă spre a da exemplu şi la alte naţii..."

Vodă n-a fost prea convingător, căci din memoriile aceluiaşi Lăcusteanu, aflăm că „un ofiţer, Enache Dimitriu, de naţie român din Transilvania, fiind de serviciu în acea zi în cazarmă, se repede în cancelaria regimentului unde erau steagurile şi, luînd un steag, iese cu dînsul şi zice domnului: «Jură Măria Ta pe steag...»" că nu vor fi chemate trupe străine în ţară. Şi, mai departe, zice amintitul Lăcusteanu: „vagabonzii, carii urmăreau pasurile domnului, aşteptau pe la ulucile cazarmei să vază rezultatul, şi îndată ce au văzut pe vodă că au jurat..., au alergat prin tîrg făcînd propagandă".

În timp ce vodă vizitează cele două cazarme, fraţii Mărgărit şi Tache Moşoiu — însărcinaţi cu această misiune

Florian Aaron, inspiratul reporter al primei zile a revoluției în București

în cadrul ședinței conspirative din 10 iunie — răspîndesc în oraș textul *Proclamației de la Islaz*, ale cărei exemplare, ieșite de sub teascurile tipografiei lui Eliade de la Obor, fuseseră ascunse în casa consulului general britanic din București — Robert Gilmour Colquhoun, prieten cu unii dintre fruntașii revoluționari. Totodată, tipografii răspîndesc și ei o foaie volantă cu textul unei poezii ocazionale intitulată chiar *11 iunie 1848* și-n care se vorbește despre „sfînta libertate" și „stindardul libertății".

Ora 13. Paul Hory, consul girant al Franței, se prezintă la Palat. În raportul expediat a doua zi notează: „La orele 1 [13] m-am dus la hospodar, pentru a-l felicita de a fi scăpat ca prin minune de atentatul îndreptat împotriva persoanei sale, *atentat care, dealtfel, este reprobat în mod energic de partidul liberal. Prinful mi se pare că se înșală total asupra poziției sale și asupra întinderii mișcării populare*... El vorbea de măsurile pe care le-a luat pentru a împiedica orice încercare de a porni asupra Capitalei din partea locuitorilor de la țară, din diferite județe, ridicați de tineri valahi și înaintînd asupra Bucureștiului împreună cu o parte a trupelor care li s-au alăturat [*subl. ns.*]".

Pe la ora 13.30, corpul ofițeresc al garnizoanei București sosește la Palat (fostul edificiu ridicat de Constantin Brîncoveanu la „poalele Patriarhiei și exact în fața Spitalului Brîncovenesc"). Citim în aceeași gazetă *Pruncul român*, din 17 iunie: „Tot corpul ofițeresc se înfățișă la Palat, declarînd că își vor păstra jurămîntul de a apăra patria și persoana domnului..., *dar că nu vor ataca pe frații lor și că nici un ofițer român* [*nu*] *va comanda focul asupra concetățenilor săi*... Întorcîndu-se la cazarmă, [ei] înștiințară pe cadeți și unter-ofițeri de manifestația lor și peste [puțin] timp nu mai era nici un soldat care să nu cunoască hotărîrea lor, o hotărîre... ce cu drept cuvînt face astăzi gloria armiei, *căreia sîntem datori că revoluția noastră s-a putut săvîrși fără vărsare de sînge*... [subl. ns.]".

Orele 14-15. Treptat-treptat, lumea începe să iasă pe străzi. „Oamenii de toate clasele, de amîndouă sexele, uitînd cu totul de cholera ce domnește, se îmbulzeau pe ulițele Capitalei cu fruntea cea mai senină... Deodată se auzi în toată Capitala că trupe de țărani din mai multe părți, cu stindarde naționale sosesc în Capitală. Atunci poporul Bucureștilor nemaiputînd cumpăta bucuria aleargă în trăsuri și pe jos la barierele orașului. Întîmpinarea orășenilor cu țăranii a fost ceva sublim... Țăranii..., cu punturile noii Constituții în mîini, intrară în Capitală sub stindardele lor strigînd: Dreptate!" Și orășenii, unindu-și glasurile cu dînșii, repetau: Dreptate! (din scrisoarea lui Aaron, din 12 iunie 1848).

În jurul orei 15 „cadetul [Nițu] Magheru, [nepotul lui Gheorghe Magheru] aleargă în curtea cazarmei [infanteriei] cu o proclamație în mînă ca s-o citească tuturor [soldaților], dar fu poprit la înființarea scopului său: atunci, însoțit de alți prieteni ai săi, veni în oraș". Nițu Magheru nu este un simplu simpatizant, unul din miile de tineri animați de ideile noi ale timpului; el este — ne-o spune un fruntaș al revoluției de la 1848 — un „inițiat în toate secretele", adică în strînse legături cu conducătorii revoluției.

„Se apropia tocmai ora 4 după-amiază. Deodată, clopotul Mitropoliei, tras în dungă, sună prelung deasupra orașului. Răspunseră, unul după altul, toate clopotele numeroaselor biserici din București. Era semnalul!". Așa cum citim într-o corespondență trimisă din București și publicată la 17 iunie de *Gazeta de Transilvania* — care urmărește cu deosebită atenție evenimentele din Țara Românească — „s-a arătat în piață în Lipscani iuncărul (cadetul) [Nițu] Magheru, cu patru tineri civili, s-a suit pe o scară ce era rezemată de prăvălia d-lui Daniilopulo Lipscanul [Dimitrie Danielopulo, pe str. Lipscani nr. 13] a cetit Constituția ce o avea tipărită; însă pînă a nu se isprăvi de cetit a început din popolul ce se adunase să zică că este bună". În entuziasmul general, tinerii „au lăsat cetitul, au intrat într-o prăvălie și luînd materii au făcut steag tricolor".

La chemarea fruntașilor revoluționari, masele populare bucureștene...

Acest episod este confirmat și de alte izvoare: o scrisoare a lui N. Bălcescu către I. Ghica din 16 iulie 1848, apoi I. Ghica, Al. Christofi, Al. Pelimon, N. Krețulescu ș.a. în amintirile lor, fiecare furnizînd și unele amănunte interesante. Pelimon, de pildă, ne spune că împreună cu Nițu se afla și Ghiță

fiul lui Gh. Magheru —, „secundaţi de sergentul Andreescu". Iar dintr-o relatare apărută în *Pruncul român* (17 iunie), ştim că în acelaşi timp cu Nitu, dar ceva „mai la vale, în răspîntie", cam pe locul actualei Pieţe 1848, poetul Catina citeşte şi el mulţimii adunate punctele programului revoluţionar şi, recitînd cunoscutele sale versuri: „Aideţi fraţi într-o unire/, Ţara noastră e-n pieire...", porni în fruntea maselor spre Palat.

Orele 19-20. Din toate direcţiile vin spre centrul oraşului noi grupuri de oameni. „Ţăranii cu orăşenii înfrăţiţi... înaintează pe uliţele Capitalei către Palatul prinţului". Poliţia nu poate să oprească năvala poporului. „Căpitan Costache[1] şi dorobanţii săi — se arată într-o recentă evocare a Bucureştilor de altădată, datorată istoricului George Potra — aveau poruncă să oprească mulţimea şi s-o împrăştie. El şi-a desfăşurat dorobanţii în capul unei străzi, hotărît să înfrunte mulţimea ce venea cîntînd şi strigînd lozinci revoluţionare. Omul lui Iancu Manu [şeful poliţiei], care nu şovăise niciodată în executarea ordinelor, văzu mulţimea aceea imensă înaintînd şi simţi că-i slăbesc puterile". Temutul zbir este tîrît jos de pe cal şi abia reuşeşte să scape, rupînd-o la fugă cu dorobanţi cu tot.

În jurul Palatului domnesc de la poalele Mitropoliei se strîng mii de oameni, care scandează: „Dreptate! Trăiască Constituţia!" şi cer „ca prinţul să subscrie puntele".

Pe la ora 21, primii demonstranţi pătrund în curtea Palatului. „Garda de la scară — povesteşte Al. Pelimon, în amintirile sale — deodată fu surprinsă, ca şi însuşi Măria Sa, văzînd acea mulţime de oameni că înaintează... Cei din frunte căutau a se urca pe scară. Magherul nepotul urcă pe dinafară pe balcon... O sumă de bărbaţi, cei ce compuneau Comitetul revoluţionar, se văzură îndată umplînd salele şi galeria Palatului...

— Ce este? Ce voiţi?..., întrebă domnitorul...

— Măria Ta, răspunseră cei care erau aproape.... în numele poporului venim să vă rugăm să subsemnaţi şarta (charta) Constituţiei României ...

Nicolae Golescu se afla acolo... [Ion] Brătianu, nepotul şi fiul Magherului şi o sumă alţii, care cu toţii rugară pe Bibescu să subsemneze şarta

...împreună cu numeroşi ţărani din comunele apropiate, pun stăpînire pe străzile Capitalei

şi să se puie î fruntea naţiei... Bibescu aderă. Sancţionă cu însăşi mîna sa programul Constituţiei".

Referindu-se la acelaşi moment, un alt memorialist, amintitul maior Lăcusteanu, scria: „Pînă să ajungă oştirea la Palat, desculţii străbătuseră în interiorul Palatului. Domnul, înconjurat de dînşii, îl sileau să iscălească Constituţia. Domnul cam ezita. Un unter-ofiţer Magheru... scoate un stilet şi vrînd să-l lovească pe domn, îi strigă:

— Iscăleşte!

Vodă, fără să-şi piardă cumpătul, îi zise:

— Soldatule, respectează epoletul de general!

Şi. apoi, luînd condeiul au iscălit".

Discuţia s-a desfăşurat în termeni destul de hotărîţi, căci altfel n-ar avea nici un sens afirmaţia lui Al. Pelimon, cum că Nitu Magheru „a fost trimis de Măria Sa la arest pentru călcare de disciplină, insistînd prea mult şi silindu-l peste măsură de a subsemna programul. Vodă însă îl graţie mai tîrziu [în aceeaşi seară, se-nţelege] şi populul îl purtă pe braţele sale prin toate stradele, strigînd cu frenezie: Ură! Trăiască Constituţia! Trăiască libertatea!"

Printre miile de bucureşteni care trăiesc bucuria victoriei se află şi pictorul Barbu Iscovescu (1817-1852). Impresia puternică pe care i-o provoacă evenimentele se degajă şi din portretul pe care i-l face lui Nitu Magheru, în fătişîndu-l pe tînărul iuncăr în uniforma sa de artilerist. Portretul (aflat astăzi în colecţiile Muzeului de artă al R.S. România), poartă următoarea inscripţie: „Barbu Iscovescu 1848. Magheru Niza [Nitu]".

În timp ce în interiorul Palatului se petrec cele relatate mai sus, afară mulţimea creşte necontenit. „Agenţii şi propagandiştii revoluţionari — arată acelaşi Al. Pelimon — rădicară şi aduseră cu dînşii cetele de tabaci, precupeţi şi măcelari care umpluseră curtea spaţioasă a Palatului".

Într-o carte publicată de C. Colescu-Vartic în 1898, sub titlul *1848. Zile revoluţionare*, el aminteşte, dealtfel, atenţia deosebită pe care o arătaseră revoluţionarii pregătirii păturilor orăşeneşti, muncitorilor şi meseriaşilor, considerate ca un element important în susţinerea revoluţiei. „S-au strîns bani — scria el — s-au cumpărat chiar arme şi s-a făcut o organizare revoluţionară care, îndeosebi în Bucureşti, era foarte dibaci şi puternic închegată. *Se organizase muncitorimea din Capitală în grupe de cîte 10-20 fraţi, fiecare cunoscînd numai pe şeful imediat al grupei. Şefii de grupe erau în relaţiune cu membrii Comitetului revoluţionar* [subl. ns.]".

Cineva vine cu ideea să fie eliberaţi toţi arestaţii politici care zac în beciurile Capitalei. Un grup de vreo 50 inşi îşi asumă această sarcină şi, curînd, ei se întorc, purtîndu-i pe braţe pe C.A. Rosetti şi alţi foşti întemniţaţi.

Ora 22. Simpla semnare a programului revoluţionar de către vodă nu înseamnă încă nimic. Mulţimea, ca şi conducătorii revoluţionari, ştie foarte bine acest lucru şi — cum relatează acelaşi Fl. Aaron — „se îndesiră alte glasuri: Jos guvernul vechi! Miniştri noi!".

I.C. Brătianu şi Nicolae Golescu prezintă domnului o listă cu noul guvern, pe care

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 6/1970.

Bibescu o acceptă. Noul cabinet are următoarea componență: N. Golescu (interne), Ștefan Golescu (justiție), Eliade (cultele și instrucțiunea), Gh. Magheru (finanțe), N. Bălcescu (secretar de stat), C.A. Rosetti (șef al poliției); vodă reușește însă să-l păstreze pe colonelul Ioan Odobescu ca șef al oștirii, deși îi fusese propus pentru această funcție Christian Tell.

Același C. Colescu-Vartic, citat mai sus, reține un amănunt semnificativ: „cînd i se propuse lui Bibescu includerea lui Rosetti în guvern, vodă întrebă intrigat: «Care Rosetti?» «Cel de la pușcărie, Măria-Ta», răspunse Brătianu".

Să dăm în continuare cuvîntul lui Al. Pelimon: „După ce prințul primi și subscrise toate cererile ce i se făcură, populul adunat se împrăștie pe toate ulițele. Musica militară cînta «Marsiliesa română», populul striga: Să trăiască

I.C. Brăti nu a avut un rol important în organizarea și desfășurarea revoluției la București

Constituția! Cocardele naționale se împrăștiau pe la toți și stindardele tricolore fălfîiau în toate părțile. De seara și pînă dimineața, Bucureștii întregi s-au aflat în cea mai mare mișcare".

Încheindu-și scrisoarea sa din 12 iunie către G. Bariț, Aaron ținea să sublinieze o trăsătură definitorie a evenimentelor din ziua de 11 iunie: „Constituțiile în toate țările și la toate națiile se dobîndiră cu sînge; *românii n-au să plîngă nici m car o picătură. Ei arătară Europei civilizate că știu ce vor, știu cum să ceară și erau siguri că o vor dobîndi* [subl. ns.]".

În cursul nopții de 11 spre 12 iunie, C.A. Rosetti, abia ieșit din închisoare și devenit înalt demnitar, pregătește — împreună cu colaboratorul său apropiat Enric Winterhalder — primul număr al gazetei *Pruncul român*. Articolul-program se intitulează *Trăiască România!* și cheamă poporul să se organizeze în gărzi naționale, spre a putea apăra cuceririle revoluției. Alături, tot în prima pagină, apelul *Către frații noștri din Moldova*, din care spicuim: „Astăzi, la 11 iunie, era ziua fericită, în care libertatea a intrat triumfală în Capitala noastră... Uniți-vă cu noi, frați de dincolo de Milcov; peste undele lui vă întindem brațele, dorind cu înfocare a vă da sărutarea frăției și a libertății. Munteanul și moldoveanul sînt toți români, sînt frați, o singură nație; uniți-vă cu noi. ...Uniți, vom fi mai tari..."

Evenimentele din București au un puternic ecou în rîndul tuturor românilor. La 8 iulie, bănățeanul Eftimie Murgu îi scrie lui Bălcescu: „M-am bucurat din inimă văzînd programa și alte acte din care am putut vedea că ați izbutit a apuca cîrma țării și că libertatea a triumfat în țară... Eu, frate, să știi că am plîns de bucurie cînd am luat știre despre triumful libertății în România; și cu nerăbdare aștept ca eu... acum, ca om slobod, să văd România slobodă și să mă bucur de fericirea fraților mei..." Pe același ton entuziast, aceluiași N. Bălcescu îi scrie, la 25 iulie, și Vasile Alecsandri: „Iubite Bălcescu și voi toți fraților din Țara Românească, voi vrednici fii ai libertății, primiți urările de glorie și fericire ce vă facem din adîncul inimei noi, emigranții din Moldova... Trebuie să te înștiințez că dorul cel mai înfocat al nostru a unei mari partide din Moldova este unirea Moldovei cu Valahia sub un singur guvern și sub aceeași Constituție".

Într-adevăr, 11 iunie 1848 marchează momentul victoriei revoluției în Țara Românească.

Nițu Magher citește mulțimii adunate pe strada Lipscani proclamația revoluționară (pictură de C. Stoica)

De la această dată, timp de 111 zile, țara este condusă de guvernul revoluționar, care se bucură de sprijinul entuziast al întregului popor. Fără intervenția brutală a trupelor străine, poporul român și-ar fi croit un drum mai lesnicios pentru dezvoltarea viitoare, iar mersul spre progres al societății românești ar fi fost presărat cu mult mai puține opreliști. Cît privește latura practică, evenimentele anului 1848 s-au constituit într-un imens tezaur de experiență din care forțele revoluționare au tras învățăminte pentru continuarea luptei viitoare. În cele peste trei luni de guvernare revoluționară s-au putut verifica în practică o sumă de idei și concepte privind rolul maselor în istorie, raportul dintre factorii interni și cei externi, raportul dintre național și social, rolul propagandei scrise și prin viu grai etc. Revoluția din 1848, cum apreciază *Programul Partidului Comunist Român*... „a dat un puternic impuls creșterii conștiinței de sine a poporului român, a exprimat hotărîrea moldovenilor, muntenilor și transilvănenilor de a sfărîma vechile relații feudale, de a deschide calea noii orînduiri, de a făuri unitatea națională în cadrul frontierelor unuia și aceluiași stat, de a înainta neabătut pe drumul progresului și democrației".

TAINA UNEI SCENE DE PE COLUMNA LUI TRAIAN

VLAD PROTOPOPESCU,
Muzeul de istorie al R. S. România

Istoria cunoaşte nenumărate cazuri în care lucruri limpezi şi evidente continuă să fie distorsionate şi răstălmăcite. Un astfel de exemplu ni-l oferă interpretarea eronată a unei scene foarte cunoscute de pe Columna lui Traian. Este vorba de scena XLV, a „torturării prizonierilor romani de către femei dace". Din 1576, cînd călugărul iezuit spaniol Alfonso Chacon (Ciaconius)[1] edita la Roma prima descriere a Columnei lui Traian, scena în discuţie a cunoscut aceeaşi interpretare. Anume că „femei dace, vrînd să răzbune sufletele soţilor şi copiilor lor căzuţi în lupta împotriva romanilor, îi ard cu cruzime cu făclii pe prizonierii romani vii".

Această presupunere a fost apoi admisă ca un lucru de la sine înţeles de toţi comentatorii de mai tîrziu. Astfel, istoricul francez W. Froehner, scria în anul 1865: „Casă dacică construită pe o stîncă. Trei prizonieri romani, goi şi cu mîinile legate la spate, sînt supuşi unui teribil supliciu. Femei dace, cu făclii aprinse, ard capetele şi umerii acestor nenorociţi". În 1886, Salomon Reinach, cunoscutul savant francez, consemna: „În interiorul unei cetăţi dacice, trei prizonieri romani sînt torturaţi de către femei dace care îi ard cu făclii aprinse". Cîţiva ani mai tîrziu, în 1896, Conrad Cichorius, care a publicat un amplu comentariu asupra Columnei, scria următoarele: „Probabil văduvele celor căzuţi în luptă se răzbună pe prizonieri, aşa cum este *şi azi* obiceiul la *popoarele primitive* [*Naturvölker*]. Dacii aveau obiceiul să-şi omoare prizonierii, aşa cum rezultă

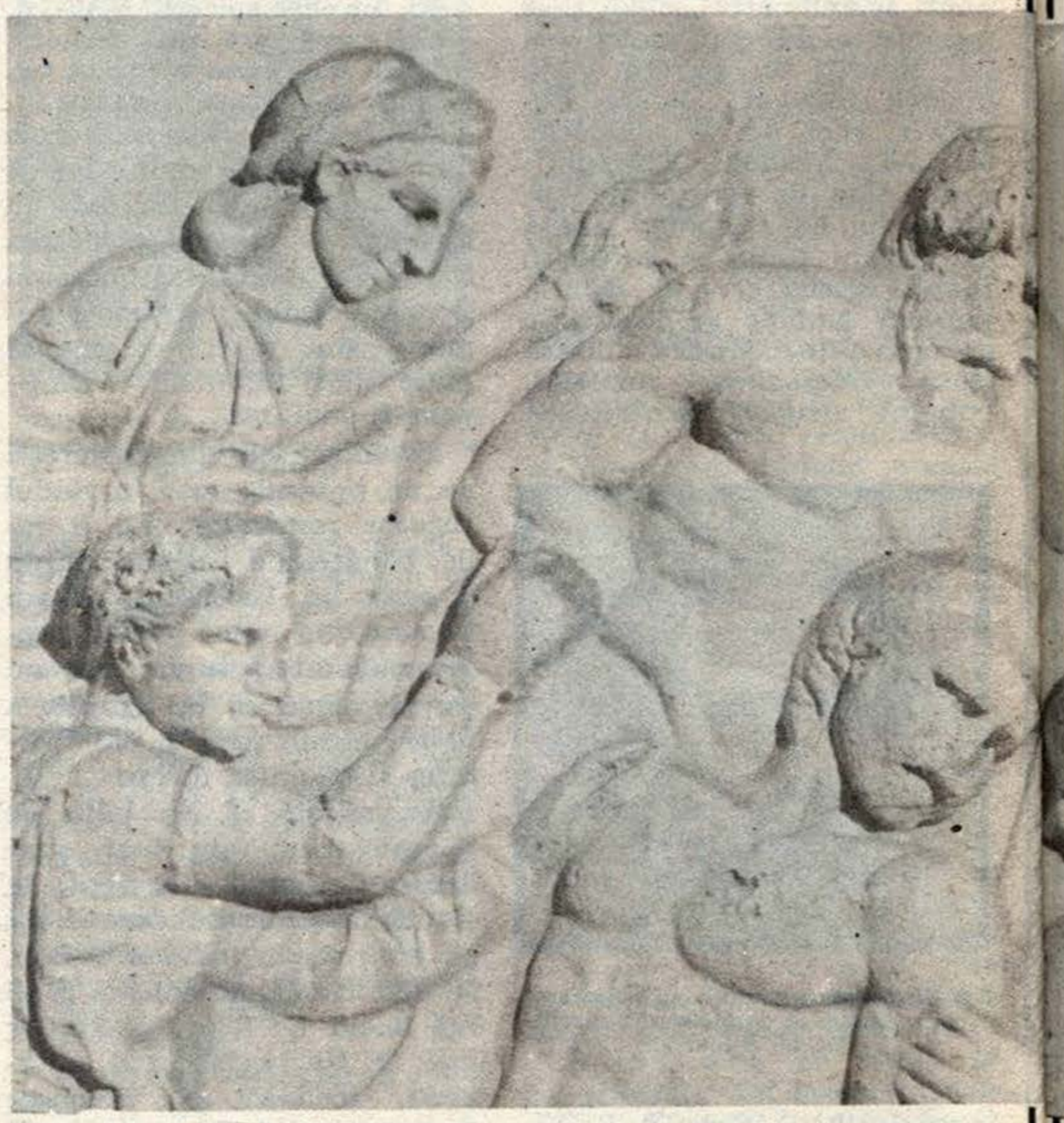

Femei dace torturînd prizonieri romani? Analiza atentă a scenei de pe Columna infirmă această interpretare enunţată în urmă cu secole

din scena XXV reprezentînd cranii înfipte în ţepuşe, iar un tratament la fel de crud al prizonierilor descrie Florus [istoric roman contemporan cu împăraţii Traian şi Hadrian], cînd spune despre popoarele din nord în general: *iquippe in captivos igni ferroque saevitum est* (s-a folosit împotriva prizonierilor focul şi fierul). Scena unde se desfăşoară tabloul este situată firesc în munţi".

În literatura de specialitate românească, această teză a fost acceptată aproape fără rezerve, neobservîndu-se, în primul rînd, faptul că momentul sugerat de scena respectivă nu s-a petrecut în munţii dacilor, ci în altă parte.

Deşi istoricul Conrad Cichorius pe care l-am citat mai înainte face observaţia că scena la care ne referim este „ohne weiteres klar" (fără discuţie, clară) — totuşi în *Comentariul şi studiul arheologic* la albumul *Columna*, realizat de fotograful Ion Miclea, istoricul Radu Florescu,

[1] *Magazin istoric*, nr. 7/1980.

face remarca, deosebit de importantă, că scena este unitar încadrată în episodul moesic al primului război dacic şi „raportarea ei la zona carpatică nu se poate face decît în măsura în care se acceptă absenţa oricărui criteriu de localizare la artistul «Columnei»". Or, tocmai această simplă observaţie poate fi, credem, suficientă pentru a răsturna toate argumentele aduse de vechii comentatori istorici! Dealtfel, şubrezenia acestor argumente se vede şi din efortul depus de aceşti comentatori de a plasa întîmplările redate în scena respectivă într-un loc unde nu aveau ce să caute.

Sensul scenei este „ohne weiteres klar", dar nu în sensul atribuit de Cichorius, ci de-a dreptul opus. Ea reprezintă, într-adevăr, torturarea unor prizonieri, cu deosebirea că prizonierii sînt... daci, iar torţionarele sînt... femei romane!

Faptul că scena se încadrează unitar în episodul moesic se poate observa şi din aceea că doar cu două secvenţe mai înainte (scena XLIII) sînt reprezentaţi prizonieri daci păziţi în interiorul taberei romane. De asemenea, se poate constata uşor că prizonierii „romani" torturaţi, poartă bărbi şi plete la fel ca toţi dacii reprezentaţi pe Columnă, în vreme ce torţionarele despre care s-a afirmat că sînt femei „dace" au coafură tipic romană, binecunoscută din nenumărate reprezentări din antichitate. Părul este împărţit în două şuviţe sau cosiţe care se legau într-un coc la spate. Cum pe Columnă sînt reprezentate femei *sigur dace* (ca de pildă în scena întoarcerii dacilor la vetrele lor, după primul război), se poate vedea că ele aveau capul acoperit cu o basma. Este atît de evident că întregul episod s-a petrecut pe malul Dunării, în tabăra romană, încît nu poţi să nu rămîi uimit de siguranţa cu care s-a afirmat în diferite rînduri că el ar fi avut loc în munţii dacilor! Dacă scena are nevoie de explicaţie, atunci aceasta ar trebui să încerce să lămurească cum a fost posibilă o astfel de eroare. Este limpede că toţi cei care s-au ocupat de Columnă au copiat aidoma textul lui Ciaconius şi nu au mai privit scena cu atenţie. Dar de ce s-au mulţumit cu această explicaţie?

Torţionară (detaliu de pe scena alăturată). Se observă coafura tipică a femeilor romane

Femeie geto-dacă purtînd basmaua caracteristică portului popular al strămoşilor noştri (detaliu dintr-o altă scenă de pe Columnă)

Interpretările eronate la care ne-am referit, pornesc în mare măsură de la textul lui Florus, pe care l-am citat mai sus. Istoricul roman insistă în mod special asupra cruzimii şi sălbăticiei tracilor, scordiscilor, moesilor, adică a popoarelor ce trebuiau cucerite de romani pentru a le „civiliza". Astfel de aprecieri apar frecvent în opera lui Florus şi istoricii sînt de acord în privinţa exagerărilor sale făcute cu scop propagandistic. Dar să analizăm mai atent textul din opera lui Florus, citat de Cichorius: „aceşti duşmani [este vorba despre tracii care atacaseră provincia Macedonia, în anul 100 î.e.n.], cei mai sîngeroşi dintre toţi, n-au putut fi astîmpăraţi decît aplicînd [noi, romanii] împotriva lor propriile lor metode: s-au folosit aşadar împotriva prizonierilor focul şi fierul". Textul se referă deci, în mod expres, la torturarea prizonierilor barbari şi nu poate fi invocat pentru dovedirea obiceiului dacilor de a-şi tortura prizonierii decît în mod indirect.

Făurită în virtutea unei anumite viziuni istorice curente în veacul trecut (care opunea în mod radical „civilizaţia" Romei şi Greciei antice „barbariei" celorlalte popoare), interpretarea scenei amintite se cuvine, aşadar, schimbată. Şi nu este exclus ca, la o recercetare mai atentă, şi alte scene ale acestui preţios document a vechii istorii a românilor să-şi schimbe semnificaţia.

Decebal preacinstitul

VASILE BOLOGA

Cercetările arheologice desfășurate în anul 1954 pe Dealul Cetății de la Grădiștea Muncelului (antica Sarmizegetusa Regia) au condus la descoperirea — printre multe alte vestigii istorice — a unei inscripții care a suscitat și, probabil, va mai suscita numeroase comentarii. Este vorba despre celebra inscripție epigrafică formată din două ștampile în cartuș, pe care se află scris, cu caractere latine răsturnate, cuvintele *Decebalus* (în unul din cartușe) și *Perscorilo* (în celălalt).

Istoricii și lingviștii care au încercat să o traducă ori să-i descifreze semnificația au dat pînă acum diverse interpretări inscripției: „Decebalus, fiul lui Scorilo" (ipoteză formulată de C. Daicoviciu și a ceptată ulterior de Vl. Georgiev, H. Daicoviciu, I. Glodariu); „Decebalus sclav [puer] al lui Scorilo" (Vl. Hanga); doi olari care și-au pus fiecare ștampila sa (V. Pisani); „[Atelierul regelui] Decebal. Prin Scorilo [a fost lucrat vasul]" (K. Horedt); „Decebal [a făcut vasul] prin Scorilo" (I.H. Crișan); „Decebal, în numele lui Scorilo, care dedică (consacră) vasul" (I. Ionescu).

Toate interpretările de pînă acum s-au limitat, așadar, la explicarea semnificației semantice a particulei „per", socotind că „Decebalus" și „Scorilo" reprezintă două nume proprii — ipoteză sugerată de existența a doi regi geto-daci purtînd acest nume: Scorilo (care a domnit în perioada 28/29-68/69 e.n.) și Decebal (rege

între anii 87 și 106 e.n.[1]). Totodată, deși în cartușul ce păstrează inscripția *Perscorilo* între *r* și *s* nu exista un interval mai larg decît între celelalte litere, toți cercetătorii au considerat că este vorba de două cuvinte: *per* și, respectiv, *Scorilo*.

Căutînd o nouă interpretare inscripției, am încercat să stabilesc înțelesul și originea tuturor cuvintelor, considerînd inscripția ca formată din două cuvinte *Decebalus* și *Perscorilo*, ultimul fiind un cuvînt compus din prepoziția *per* și numele *Scorilo*.

Presupunînd că *a* est din urmă cuvînt face parte din fondul comun străvechi (indoeuropean sau preindoeuropean) atît al limbii traco-dacice cît și al limbii latine, m-am oprit asupra cuvîntului latin „scurra", care în Roma imperială însemna „bufon", „leneș", „parazit", „inactiv", „trîndav", „filfizon". Inițial, în latina veche, cuvîntul avea un sens diametral opus, el însemnînd — așa cum se arată în *La grande Encyclopedie-Larousse* — „omul cinstit, curat, spiritual și învățat". Lingviștii consideră că acest termen *scurra* ar fi de origine străveche, el provenind, probabil, din limba etruscă.

Cît privește evoluția înțelesului *scurra*, de la „om spiritual și învățat" la „bufon", se cuvine semnalat că în unele vechi texte irlandeze bufonul era echivalentul preotului celt — druidul.

Acceptînd această etimologie, *Scorilo* ar putea însemna cinstit, spiritual, curat, luminat. Cît privește particula *per*, aceasta trebuie considerată ca o prepoziție adjectivală, folosită pentru a marca perfecțiunea, exprimînd superlativul absolut. În textele vestitului orator al antichității, Marcus Tullius Cicero, a eastă prepoziție apare frecvent în construcții ca *perfacilis* (ușor de la început pînă la sfîrșit), *perbene* (prea bun), *perlongus* (prea lung), *permaximus* (prea mare) și chiar *peroptimus* (care e superlativul superlativului, *optimus* însemnînd, cum se știe, cel mai bun).

Ideea că *Perscorilo* reprezintă un cuvînt compus corespunde și cu ipoteza formulată de I. Valaori în 1925 și susținută și de I.I. Russu, care afirma încă în 1959 că însuși Decebalus ar fi un cuvînt compus, din *Deke* (care își are originea în rădăcina indoeuropeană *dek* = a lua, a întîmpina, a onora) și *balus* (din termenul indoeuropean *bala* sau *bel*, care are înțelesul de puternic). Rezultă că inscripției epigrafice

[1] *Magazin istoric*, nr. 2/1979.

(Continuare în p. 53)

Admirabilele virtuţi ale „barbarilor"

Ce este un „barbar"? Astăzi termenul are o semnificaţie peiorativă. „Barbar"! Ceea ce respingem ca ceva exterior nouă înşine... „Barbari"! Cei pe care îi considerăm inferiori nouă... Barbari sînt vorbitorii unei limbi străine... „Barbari" sînt năvălitorii de pe alte continente sau sălbaticii din America, sau băştinaşii unor insule îndepărtate.

Cu aceste consideraţii debutează un studiu recent apărut al cercetătoarei franceze Marie-Françoise Baslez (în revista L'histoire, nr. 39, noiembrie 1981), şef de lucrări la catedra de istorie veche a Şcolii normale superioare de la Sèvres. După părerea ei, această viziune dualistă asupra lumii este o moştenire lăsată de antichitate Europei moderne, care îşi are rădăcinile în înseşi originile elenismului. Dar pentru vechii greci, importantă era nu noţiunea de cruzime, dominantă astăzi, ci cea de diferenţiere — deosebirile existente între ei şi aşa-numitul „barbar". La început, aceştia din urmă erau oameni care vorbeau o altă limbă, o limbă de neînţeles. Acest criteriu lingvistic provine deoltfel din lumea indo-europeană: în sanscrită, străinul e descris prin onomatopee, cea mai frecventă fiind bhara-bhara, *adică „cel ce vorbeşte nedesluşit".*

Ovidiu, exilat pe ţărmurile Mării Negre, şi-o însuşit limba geţilor, remarcă autoarea. Trebuie spus, deoltfel, că dacii revin în cîteva rînduri, de-a lungul articolului, ca argumente determinante ale diverselor puncte de vedere formulate de Marie-Françoise Baslez. Ea arată, de plidă, că, pe măsura extinderii imperiului roman, aria geografică locuită de „barbari" se micşora şi devenea tot mai periferică. Astfel, dacii au fost incluşi printre „barbari" doar atîta vreme cît cunoaşterea lor a avut un caracter fragmentar şi incomplet. Îndată după primele contocte nemijlocite, după primele ciocniri armate, deci înainte chiar de cucerirea teritoriului locuit de ei, dacii au încetat să mai fie pentru romani „neobişnuiţii şi ciudaţii locuitori ai unor ţinuturi bizare şi îndepărtate".

Desigur, relevă autoarea, între vechii greci şi romani, pe de o parte, şi „barbari", pe de altă parte, exista un antagonism politic, dar mai ales unul militar. „Începînd cu ceramicile care comemorează războaiele medice[1], scrie Marie-Françoise Baslez, pînă la monedele lui Alexandru cel Mare sau Columna lui Traian, se perpetuează aceleaşi clişee. Inamicul barbar are o înfăţişare exotică, fie că este vorba de perşi, de galaţi [trib celtic] sau de daci... Acest duşman este inferior mai curînd pe planul tacticii de luptă decît pe cel al armelor; în orice caz, el nu este cu nimic mai prejos din punct de vedere al curajului individual... «Barbarul» este omul îndrăznelii oarbe, grecul este omul calculului, al tacticii, ba chiar al vicleniei..."

Analizînd în continuare atitudinea antichităţii greco-latine faţă de aşa-numiţii „barbari", Marie-Françoise Baslez ţine să sublinieze: „Intenţia [celor ce vorbesc despre aceste popoare străine] nu este niciodată peiorativă. Niciodată «barbarul»... nu este prezentat ca fiind umilit şi zdrobit. Artistul care a făurit Columna lui Traian îi evocă pe daci cu simpatie, subliniind ardoarea lor războinică, mereu renăscută..."

Cercetătoarea franceză relevă un interesant aspect al scrierilor elenistice şi latine în care se abordează problema „barbarilor". Fără îndoială, prejudecăţile culturale nu lipsesc şi „cei ce vorbesc o limbă ininteligibilă" au o înfăţişare fizică dezordonată sau deprinderi frapante prin excentricitatea lor. Dar nu li se neagă virtuţi care lipsesc societăţii greco-romane. Li se recunoaşte, de exemplu, „barbarilor" o sete instinctivă de libertate, un refuz al dominaţiei străine, căruia nu-i lipseşte măreţia. Încă Herodot făcea din sciţi poporul împătimit prin excelenţă de libertate, simbolul independenţei naţionale.

Abia după ce „barbarii" au început să participe din plin la războaiele civile ale imperiului roman, abia după ce ponderea lor în rîndul pretorienilor de la Roma a crescut considerabil, abia după ocuparea şi jefuirea Capitalei de către vizigoţi[2], în anul 410 e.n., noţiunea de „barbar" se schimbă. Închis acum într-o frontieră materializată (limesul), constrîns la defensivă începînd cu domnia lui Marcus Aurelius, imperiul nu mai considera drept „barbari buni" decît pe cei din interiorul graniţelor. Ceilalţi formau hoarde sălbatice şi nimicitoare. Prototipul îl reprezenta acum ferocitatea caracteristică a hunilor. Relatînd o ciocnire cu ei, un cronicor din secolul V e.n. scria: „La hotarele Scythiei, către răsărit, dincolo de ghe-ţurile Tanaisului [Donul], sălăşluieşte un neam... cu chip hidos, cu o înfăţişare de o respingătoare urîţenie; el trăieşte din pradă, Ceres [agricultura] îi scîrbeşte; îi place să-şi cresteze fruntea şi găseşte de cuviinţă să depună jurămînt pe leşurile rubedeniilor ucise..."

Marie-Françoise Baslez scoate în evidenţă că reprezentările artistice de pe Columna lui Traian constituie un moment de cotitură în iconografia antică, *fiind ultimul monument în care vrăjmaşul „barbar" a fost reprezentat în toată demnitatea sa.*

---

[1] Conflicte armate între statele greceşti şi Imperiul persan (desfăşurate între anii 500 şi 449 î.e.n.), pentru hegemonie în bazinul oriental al Mării Mediterane.

[2] *Magazin istoric*, nr. 8/1976.

1908 (6-7 ianuarie)

CONGRESUL UNIUNII SOCIALISTE

(Al IX-lea al mişcării muncitoreşti din România)

•La lucrările congresului au participat 84 delegaţi, din partea organizaţiilor politice şi sindicale muncitoreşti din: Bucureşti — 58 (Cercul socialist „România Muncitoare", Cercul de editură socialistă şi sindicatele muncitoreşti); Turnu Severin — 3 (Cercul socialist „România Muncitoare", sindicatele cizmarilor, croitorilor şi muncitorilor de la Şantierul naval); Iaşi — 3 (Cercul socialist „România Muncitoare" şi Cercul de studii sociale); Ploieşti — 4 (sindicatele metalurgiştilor, cizmarilor, tîmplarilor şi chelnerilor); Galaţi — 2 (sindicatul „Înfrăţirea muncitorilor" şi sindicatul metalurgiştilor); Paşcani — 2 (sindicatul lucrătorilor de la C.F.R.); Giurgiu — 2 (sindicatele cizmarilor şi croitorilor); Alexandria — 2 (sindicatele cizmarilor şi croitorilor); Brăila — 2 (Cercul socialist „România Muncitoare"); Botoşani — 2; Moineşti — 1; Buzău — 1; Bolintinul din Vale — 1. A participat, de asemenea, I. Creţu, reprezentant al social-democraţiei române din Transilvania.

Pe baza stenogramei congresului şi a altor documente, au fost identificaţi următorii 42 participanţi la lucrări:

BUCUREŞTI: **I.C. Frimu, D. Marinescu, Mihail Gheorghiu-Bujor, Al. Constantinescu, D. Pop, Gh. Cristescu, N.I. Gheţu, Natalia Oprescu, Valerian Prescurea, N.C. Georgescu, Iordan Ionescu, P.I. Dumitrescu, I.D. Păunescu, D. Anastasescu, Jean Popescu, I. Şt. Dumitrescu, Irimia Apostol, Paraschiva Cornea, D. Stănciulescu, I. Constantinescu, I. Zablovski, C. Filipescu, Apostol Niculescu, C. Vasilescu, Gh. Ionescu, N. Simion, G. Willis, Sava, Voineseu.**

TURNU SEVERIN: **Iancu Hiescu.**

IAŞI: **dr. Ottoi Călin, I. Sion.**

PLOIEŞTI: **Ştefan Gheorghiu, Mitică Niculescu.**

GALAŢI: **Gh. Săndulescu, Al. Gheorghiu.**

PAŞCANI: **Al. Gh. Dimitriu.**

BRĂILA: **N. D. Cocea, Em. Bastardo.**

MOINEŞTI: **L. Solovineanu.**

BOLINTINUL DIN VALE: **I. Neagu-Negulescu.**

TRANSILVANIA: **I. Creţu.**

Ordinea de zi a congresului

1. Ziarul [central al mişcării muncitoreşti şi socialiste] **România Muncitoare** şi [revista teoretică socialistă] **Viitorul social** (raportori: **Dumitru Pop** — raport elaborat împreună cu **Gh. Cristescu** — şi, respectiv, **I. Sion**).

Au fost identificate fotografiile următorilor 20 participanţi la congres:

I.C. Frimu | *D. Marinescu* | *M. Gh. Bujor* | *Ştefan Gheorghiu* | *Al. Constantinesc*

I. Neagu-Negulescu | *I. Creţu* | *I.D. Păunescu* | *Iordan Ionescu* | *Valerian Prescure*

Crearea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, în 1893, a deschis era organizării politice a clasei muncitoare la scară națională, a afirmat cu putere rolul clasei muncitoare ca forță socială cea mai progresistă în dezvoltarea națiunii noastre pe calea progresului și civilizației.

NICOLAE CEAUȘESCU

DIN ROMÂNIA ȘI AL SINDICATELOR

DELEGAȚI PARTICIPANȚI LA CONGRES

2. Statutul Uniunii Socialiste din România (raportor: **I.C. Frimu**).
3. Statutul general al sindicatelor unite din România (raportor: **Al. Constantinescu**).
4. Expulzările[1] și faptele[2] din Galați.
5. Alegerea organelor de conducere a mișcării muncitorești din România.

Conducerea lucrărilor congresului

Președinte: **Em. Bastardo.**

Secretari: **D. Marinescu, N.C. Georgescu, dr. Ottoi Călin, L. Solovineanu.**

[1] Congresul a protestat împotriva măsurilor guvernului adoptate după marea răscoală a țăranilor din 1907 — cu care prilej s-a manifestat solidaritatea activă a proletariatului cu țărănimea răsculată — de a expulza un număr de militanți socialiști, între care dr. Cr. Racovski, Vasile Anagnoste, L. Paukerov, frații Hoppe și alții.

[2] Congresul a protestat și împotriva abuzurilor autorităților gălățene din vara lui 1907 împotriva organizațiilor muncitorești locale (percheziții la sediul Cercului „România Muncitoare" și al sindicatelor, arestarea a circa 50 muncitori etc.). Greva generală a muncitorimii gălățene din iunie 1907 a forțat autoritățile să înceteze persecuțiile. Toate aceste evenimente au determinat conducerea mișcării muncitorești să desemneze orașul Galați drept gazdă a Congresului din 1908.

Organe de conducere a mișcării muncitorești alese de congres:

Comitetul Central al Uniunii Socialiste din România: **I.C. Frimu, dr. Cr. Racovski, N.C. Georgescu, N.I. Ghețu, M. Gh. Bujor;** membri supleanți: **Șt. Gheorghiu, D. Marinescu, Em. Bastardo.**

Comisia de control a Uniunii Socialiste din România: **I. Șt. Dumitrescu, Irimia Apostol, N.C. Georgescu.**

Comisia Generală a Sindicatelor din România: **Al. Constantinescu** (secretar), **Vasile Anagnoste, Gh. Cristescu, Apostol Niculescu, N.C. Georgescu;** membri supleanți: **Iordan Ionescu, C. Vasilescu, Gh. Ionescu.**

Comisia de control a Comisiei Generale a Sindicatelor din România: **I. Șt. Dumitrescu, Irimia Apostol, Jean Popescu.**

Au mai fost alese:

Comisia pentru definitivarea programului Uniunii Socialiste din România: **C. Dobrogeanu-Gherea, dr. Cr. Racovski, M. Gh. Bujor, N. D. Cocea, I. Sion, Max Vecsler.**

Comitetul Cercului de editură socialistă: **D. Marinescu, I.D. Păunescu, Paraschiva Cornea.**

D. Pop	Gh. Cristescu	N.D. Cocea	Dr. Ottoi Călin	I. Sion
N.C. Georgescu	Mitică Niculescu	Gh. Săndulescu	Iancu Iliescu	I. Șt. Dumitrescu

Om politic şi îndrumător cultural, Andrei Şaguna, prin calitatea de înalt ierarh al românilor ortodocşi din Transilvania, pe care a ilustrat-o, a fost timp de mai multe decenii o personalitate polarizantă. Împreună cu Simion Bărnuţiu, Avram Iancu, G. Bariţiu şi alţi oameni politici ai generaţiei paşoptiste, cu rol director în mişcarea de emancipare naţională, a contribuit la progresul societăţii româneşti. Opera lui de organizator al învăţământului şi de luminare a poporului, în spiritul tradiţiilor iluminismului, s-a înscris ca un aport preţios la pregătirea condiţiilor împlinirilor naţionale, impuse, în 1918, de necesitatea istorică.

Istoriografia l-a integrat încă din timpul vieţii în prima linie a luptătorilor naţionali, subliniindu-i rolul deţinut ca om politic şi îndrumător cultural. Istoricii secolului XX au văzut în Şaguna un mare îndrumător şi diplomat al revoluţiei din 1848, susţinătorul prin excelenţă al liniei politice independente a românilor transilvăneni, aşa cum fusese ea formulată la Adunarea de la Blaj din 3/15 mai de ideologul revoluţiei Simion Bărnuţiu. Limitele de epocă, soluţiile fortuite, conjuncturale, spiritul confesional, nu pot întuneca desigur calitatea de preşedinte al Adunării naţionale de la Blaj, din 1848, rolul deţinut de el ca preşedinte al Comitetului Naţional, adevărat guvern românesc în acele timpuri revoluţionare, hotărît să organizeze Transilvania ca „ţară" românească[1].

ANDREI ŞAGUNA

om de cultură şi acţiune

POMPILIU TEODOR

În dialogul cu forurile imperiale habsburgice, Andrei Şaguna a ştiut, în termeni fără echivoc, să situeze în prim plan necesitatea unui nou şi echitabil statut politic pentru români. Bunăoară, la Olmütz[2], în fruntea delegaţiei românilor din imperiu (o reală reprezentanţă naţională), îşi exprima cu îndrăzneală convingerea că, „reformarea statului, cea corespunzătoare lipselor şi pretensiunilor timpului" se va înfăptui, motiv pentru care invoca „libertatea cea adevărată" înte-

---

1 *Magazin istoric*, nr. 2 şi 6/1978.

2 În februarie 1849, o delegaţie condusă de Andrei Şaguna a înfăţişat împăratului Franz Iosif *Petiţiunea generală a fruntaşilor români din Transilvania, Banat şi Bucovina*, prin care cerea legitima constituire a naţiunii române într-un organism administrativ de sine stătător în cadrul monarhiei, administraţie în limba română, etc. etc.

inciată pe drepturile „deopotrivă ale tuturor popoarelor din împărăţie şi pe egalitatea tuturor cetăţenilor înaintea legii".

Libertatea cea adevărată

Ideile lui Şaguna despre înaintarea culturii româneşti într-un „veac civilizat" pledau convingător nevoia înfiinţării unei societăţi pentru „promovarea literaturii şi culturii poporului nostru român, precum şi înaintarea industriei şi a agriculturii în rîndul naţiunii noastre". Convins că asemenea activităţi „se formează şi se acomodează" după „felul şi caracterul timpului şi al cerinţelor", Andrei Şaguna considera că ele trebuie să năzuiască la scopuri înalte, potrivit „legilor firesti şi pozitive", în favoarea dezvoltării „spiritului comun şi izvorul a tot ce este bun şi folositor".

În anii imediat următori revoluţiei, convins că ideile în materie de educaţie trebuie să devină instituţii, Andrei Şaguna a transformat sinoadele eclesiastice într-un adevărat for director pentru sistemul educaţional. Încă în 1848, în preajma izbucnirii revoluţiei, afirma necesitatea „de a căpăta învăţătură, de a se desăvîrşi şi a se lumina" poporul, condamnînd „ruginita negură a neştiinţelor, în care, prin curgerea nenumăratelor veacuri, spre paguba universală pînă în ziua de astăzi se află, la limanul cel liniştit al ştiinţelor şi al luminii să se aducă şi aşa să se preschimbe în popor cultivat". Intervenţia sa în fruntea unei delegaţii la Viena, în 1850, în vederea creării unei facultăţi de ştiinţe filozofice şi juridice pentru români, nu este decît unul din multiplele exemple ce atestă modul perseverent de traducere în viaţă a programului paşoptist în acest domeniu.

Într-o epocă de consolidare a instituţiilor moderne, înscriindu-se, la rîndul său, în acest proces european, la începutul dualismului austro-ungar din 1867, a elaborat **Statutul organic,** devenit o adevărată cartă constituţională a Bisericii ortodoxe, menită s-o protejeze de ingerinţele statului, în cadrele căruia românii transilvăneni erau obligaţi să trăiască. Întărind autonomia instituţiei pe care o conducea, a oferit un cadru sigur protejării reţelei de şcoli confesionale şi a altor instituţii de cultură. „Democratismul introdus de Şaguna — se scria în **Convorbiri literare,** în 1908 — a avut de efect, că fiecare român a trebuit să se intereseze de aproape şi să contribuie şi el după puteri la bunul mers al trebilor bisericii şi şcolii... Fără această organizaţie, românii ardeleni n-ar fi ceea ce sunt astăzi". Democratismul **Statutului organic** a fost apreciat elogios de C. Stere în **Viaţa românească,** ca organizaţie „largă şi adînc democratică, încît nu i-am putea găsi o analogie, decît doar în organizaţia unei parohii engleze sau a unui township[1] american". De fapt, comentatorii operei legislative a lui Şaguna au văzut, în raport cu experienţele trăite de românii transilvăneni în timpul dualismului, „valoarea ei de zid de apărare, ca o fortăreaţă a naţionalităţii şi ca mijloc

[1] Despărţământ administrativ al unui comitat din S.U.A. şi Canada.

— 1 IANUARIE, 1809. Se naşte la Miskolc (Ungaria) Anastasiu Şaguna.

— 1826. Îşi începe studiile de filozofie şi drept la Pesta.

— 29 DECEMBRIE, 1826. Printr-o declaraţie scrisă în limba latină, Şaguna declară că trece de la religia catolică la cea ortodoxă.

— 1829. Pleacă la Vîrşeţ (Iugoslavia) să studieze la seminarul teologic.

— 1 NOIEMBRIE, 1833. Se călugăreşte, luîndu-şi numele de Andrei.

— 13 IULIE, 1846. Împăratul Austriei îl numeşte vicar general al Bisericii ortodoxe din Ardeal, în urma morţii lui Vasile Moga.

— 30 APRILIE, 1848. Andrei Şaguna devine episcop; în cuvîntarea rostită cu acest prilej, el îşi arată scopul vieţii sale: „Pe românii ardeleni din adîncul lor somn să-i deştepte şi cu voia către tot ce e adevărat, plăcut şi bun să-i tragă".

— 15 MAI, 1848. La Blaj, la marea adunare naţională a românilor din Transilvania, este ales unul dintre preşedinţi; este numit şeful delegaţiei trimise la Viena, ca să înmîneze împăratului Ferdinand I de Habsburg, PETIŢIUNEA NAŢIONALĂ a revoluţiei de la 1848.

— 25 FEBRUARIE, 1849. Conduce, din nou, o delegaţie la Viena pentru a înfăţişa monarhului PETIŢIUNEA GENERALĂ A FRUNTAŞILOR ROMÂNI DIN TRANSILVANIA, BANAT ŞI BUCOVINA.

— 27 AUGUST, 1850. Deschide o tipografie pe cheltuiala sa; primele tipărituri sînt înştiinţarea „către iubitul cler şi popor diecezan", prin care anunţă inaugurarea tipografiei, şi o poezie a lui Andrei Mureşanu; urmează apoi cărţi pentru biserici şi şcoli.

— 3 IANUARIE, 1853. Din iniţiativa lui începe să apară, săptămînal, la Sibiu, TELEGRAFUL ROMÂN, gazetă cu profil social, cultural şi bisericesc.

— 10 AUGUST, 1854. Andrei Şaguna dă circulara ORDINĂCIUNEA ARHIEREASCĂ PENTRU RÎNDUL CEL BUN ÎN ŞCOALELE NOASTRE POPORALE, privitoare la organizarea internă şi partea didactică a şcolilor populare.
Sub îngrijirea lui se înfiinţează numeroase şcoli, pentru care pregăteşte învăţători în secţia pedagogică de 2 ani, creată de el la Seminarul din Sibiu.

— 4 NOIEMBRIE, 1861. La iniţiativa lui se înfiinţează, la Sibiu, Asociaţiunea transilvană pentru literatura română şi cultura poporului român (Astra), cu un rol însemnat în viaţa culturală şi în lupta de eliberare naţională a românilor din Transilvania. Este ales preşedinte al Asociaţiei. Din discursul inaugural rostit cu acest prilej: „Asociaţiunea are o problemă pe cît de nobilă, frumoasă şi unică în felul său astăzi în întreaga noastră naţiune din toate părţile... pe atît şi de serioasă şi grea, pentru că cere o perseverenţă de fier şi un sacrificiu din inimă".

— IULIE, 1862. Se ţine la Braşov o adunare generală a Astrei, sub preşedinţia lui Şaguna, cu care ocazie are loc o expoziţie de produse ale industriei naţionale; în discursul introductiv, Şaguna vorbeşte despre importanţa limbii şi culturii naţionale.

— 1864. Reuşeşte, după biruirea numeroaselor dificultăţi, să despartă Biserica ortodoxă română de cea sîrbească, apoi să ridice Episcopia română la rangul de Mitropolie, devenind la Sibiu primul mitropolit al românilor ortodocşi din Transilvania şi Ungaria. Caută să dea o nouă organizare Bisericii pentru a o face un factor puternic în lupta naţională.

— 16 SEPTEMBRIE, 1868. Are loc cel dintîi congres naţional bisericesc al Mitropoliei românilor ortodocşi din Transilvania şi Ungaria, la care Şaguna prezintă lucrarea privind organizarea canonică a mitropoliei intitulată STATUTUL ORGANIC.

— 28 IUNIE, 1873. Moare şi este înmormîntat la Răşinari.

I. U.

de asigurare a progresului cultural", așa cum socotea istoricul I. Lupaș **Statutul organic.**

De altminteri, sensul politic al activității lui Șaguna nu i-a scăpat nici presei austriace care privea cu vădită reticență convocarea și activitatea sinoadelor ce dezbăteau probleme de conținut cultural-național. În 1867, **Neue Freie Presse** nota că „mitropolitul Șaguna a și început să lucreze pentru convocarea unui sinod ortodox, care firește este numai un pretext religios pentru un congres politic al românilor".

Activitatea politică a lui Andrei Șaguna s-a desfășurat direct, deschis, în timpul revoluției din 1848 și, cu deosebire, în vremea perioadei liberale[1], în calitate de reprezentant al românilor în **Verstärkter Reichsrat**[2]. El a susținut cu hotărîre principiul egalității naționale, socotind că spiritul liberalismului și al ideii naționale trebuie să fie respectat într-un ve civilizat.

Liderul politic român, reluînd mai vechile tentative, a încercat, prin soluțiile propuse, să determine o nouă structură a imperiului, de fapt o restructurare. El s-a impus prin soluțiile avansate în fața liderilor naționalităților întruniți la Viena, fiind indiscutabil personalitatea dominantă în dezbaterile purtate. O dată mai mult evenimentele experimentului „liberal" au evidențiat abilitatea politică a lui Șaguna, capacitatea de a sesiza ceea ce poate fi util și fructuos pentru națiunea care o reprezenta. Evident soluțiile lui rămîn esențial reformatoare, în limite oficiale, strict legale, dictate de poziția pe care o avea în societatea românească, dar determinată și de observarea atentă a cursului vieții politice europene care nu indică pentru perioada imediat următoare schimbări spectaculare în echilibrul european.

Opera lui Șaguna de organizare instituțională, obținerea statutului de mitropolie pentru biserica ortodoxă, programul școlar realizat, în special remarcabila rețea rurală, liceele întemeiate au contribuit timp de o jumătate de veac și mai bine la întărirea și progresul conștiinței naționale în societatea românească din Transilvania. Noua intelectualitate afirmată în viața politică la începutul dualismului austro-ungar, întemeietorii partidelor naționale și-au sprijinit noile lor opțiuni politice în sfera unei firești directive laice, celpuțin în parte, pe efectele instituțiilor culturale și de învățămînt create în vremea lui Șaguna.

În planul relațiilor general românești, Șaguna a contribuit la receptarea valorilor

[1] În istoria Imperiului austriac, între anii 1860-1867, după perioada neoabsolutismului, s-a trecut la experimentul constituțional sau liberal. Potrivit Diplomei din 28 octombrie 1860 și Patentei din 20 februarie 1861, imperiul a încercat să se reorganizeze prin acordarea unei oarecare autonomii provinciale și o mai echitabilă reprezentare a naționalităților negermane în organismele consultuționale. În acest răstimp, au avut loc și lucrările Dietei de la Sibiu (1863) în care s-a votat o serie de legi ce garantau egalitatea constituțională a națiunii române și a bisericii ei cu celelalte națiuni și biserici din Transilvania.

[2] Senatul imperial lărgit, compus din reprezentanți ai tuturor naționalităților din imperiu; românii au fost reprezentați prin Andrei Șaguna (Transilvania), Andrei Mocioni (Banat) și Nicolae Petrino (Bucovina).

din țara liberă, Principatele Unite, realizată prin unirea de la 1859 și a cărei independență deplină de stat urma să fie cucerită la 1877. El s-a situat astfel la confluența cu noua direcție inaugurată în cultura națională de revista **Convorbiri literare** de la Iași. Valoarea i-a fost sporită însă și de opera lui de creație culturală, în domeniul dreptului și al istoriei, domenii pe care le-a ilustrat prin titluri de mare rezonanță. Cărțile sale sînt contribuții fundamentale la istoria românilor transilvăneni, indicînd un standard european în scrierea istoriei.

Cîmp larg de investigare

Personalitatea lui Andrei Șaguna a reținut, pe bună dreptate, atenția istoriografiei universale. Ea a constituit ani la rînd o temă predilectă și constantă și pentru eminentul istoric american, profesorul Keith Hitchins, un inițiat al studiilor române[3], privind civilizația și istoria noastră, specialist reputat prin cărțile și articolele publicate în sfera centrului și sud-estului european. De la Setton Watson, Mario Ruffini și Marcel Emerit, nimeni nu s-a dedicat problematicii românești cu stăruința și competența istoricului de la University of Illinois. Teza sa de doctorat consacrată mișcării naționale românești din Transilvania între anii 1780-1849 (**The Rumanian National Mouvement in Transylvania, 1780-1849,** publicată la Harward University Press), deschide în activitatea istoricului american un cîmp vast de investigare în spațiul istoriei române.

În primul său stagiu de studii în România, s-a dedicat cercetării vieții și operei lui Șaguna, temă pe care a urmărit-o constant mai bine de 15 ani.

Monografia intitulată **Orthodoxy and Nationality. Andrei Șaguna and the Rumanians of Transylvania, 1846-1873** (Ortodoxie și naționalitate. Andrei Șaguna și românii din Transilvania, 1846-1873), o carte remarcabilă prin documentare, structură și analiza istorică, a apărut în 1977. Lucrarea vădește efortul autorului de a surprinde afirmarea în societatea românească a ideii unității națiunii, interdependența proceselor istorice din provinciile românești. Deci nu este vorba de monografia înaltului ierarh, mărginită la aspectele confesionale, ci, dimpotrivă, de istoria unei societăți în evoluție spre modern dominată de mișcarea politică națională. Dealtminteri, structura cărții lămurește lucrurile pe deplin, autorul reconstituind rolul politic al lui Șaguna în raport cu revoluția din 1848, cu neoabsolutismul, cu regimul liberal și apoi cu cel dualist. „Acest studiu — declară profesorul american în prefață — descrie dezvoltarea politică și culturală, de-a lungul a două decade cruciale care au precedat compromisul austro-ungar din 1867". Deci, o carte consacrată vieții politice și culturale care a premers anularea indepen-

[3] *Magazin istoric*, nr. 11/1978.

Un program pentru o jumătate de veac

În preocuparea lor pentru libertățile umane și progresul naționalității [române], cele 16 puncte [ale Petițiunii Naționale din 3/15 mai[1]] au fost un caracteristic manifest al intelectualilor din 1848 din centrul Europei. Acesta a reprezentat cea mai comprehensivă și puternică expunere a aspiraților românești alcătuită pînă la acest timp și în esențialitatea lui a înzestrat mișcarea națională cu programul ei pentru următoarea jumătate de veac. Bărnuțiu și susținătorii săi, care au fost mai ales responsabili pentru forma lui finală, nu au justificat mai mult cererile lor pe baza dreptului istoric sau pe temeiul patentelor imperiale, ci, mai degrabă, pe principiul crezut de ei a fi universal valabil: drepturile naturale ale omului. Ei au extins acum aceste drepturi, subsumate lozincii „libertate, egalitate, fraternitate", de la indivizi la întreaga națiune. Preocuparea lor referitoare la „națiune" nu este nicăieri atît de evidentă ca în cele 16 puncte.

Ele proclamă independența națiunii române și deplina ei egalitate cu alte națiuni din Transilvania și declară intenția lor de a menține drepturile lor, în vederea creării unui nou sistem politic întemeiat pe principii liberale. Pentru prima dată, într-un astfel de document public, ei au insistat asupra legăturii dintre dezvoltarea economică și progresul naționalității. De aici, expunerea decisă asupra iobăgiei și cererea lor pentru egalitatea posibilităților în comerț și meserii, care reflectă, în mod particular, credința lor în importanța clasei de mijloc autohtone. Ei, de asemenea, au recunoscut nevoia pentru o bună informație pentru cetățenii știutori de carte, dacă instituțiile politice liberale vor prospera. De aceea, au luat măsuri pentru un sistem modern școlar... au insistat ca educația să fie o sarcină care să poată fi efectuată cu succes numai în școlile naționale și în limba națională...

Cînd citirea și explicarea celor 16 puncte a fost terminată, Adunarea a aclamat aprobarea lor. Mai tîrziu, în ziua a doua, au fost alese delegațiile pentru a reprezenta Adunarea înaintea Curții din Viena și la Dieta Transilvaniei la Cluj. Șaguna a condus-o pe prima, Lemeni pe a doua. Pentru a nu pierde momentul pe care ei l-au creat și a asigura continuarea mișcării naționale, liderii Adunării au stabilit un comitet permanent, constînd din 25 membri, cu Șaguna președinte, iar Bărnuțiu vicepreședinte. Comitetul a fost prima organizație politică aleasă de o adunare reprezentativă, pe care românii transilvăneni au avut-o vreodată. Acesta a putut, pe drept cuvînt, să revendice a vorbi în numele întregii națiuni... Două figuri au dominat Adunarea: Bărnuțiu și Șaguna. Pentru popor, Bărnuțiu a fost eroul fără egal, el a fost cel care a dat cea mai clară expresie entuziasmului și aspirațiilor intelectualilor. Programul național adoptat pe Cîmpia Libertății nu a fost, pentru el și susținătorii săi, limitat la o expresie a loialității față de casa domnitoare sau la cele cîteva generalități despre dorința reformelor. Rolul lui Bărnuțiu, ca spirit al mișcării naționale, a fost similar aceluia a lui Mazzini în Italia. Șaguna, pentru a lărgi comparația, a fost asemănător lui Cavour. Amîndoi s-au distins în mișcările lor naționale, ca organizatori și diplomați ce nu s-au lăsat prea influențați de entuziasmul momentului. Șaguna a reflectat asupra situației date pentru a determina ceea ce este deopotrivă drept, compatibil cu „spiritul timpului", cu principiile ortodoxiei și prerogativele autorității civile și, prin urmare, realizabil.

(Extrase din lucrarea Orthodoxy and Nationality. Andrei Şaguna and the Rumanians of Transylvania, 1846-1873, a istoricului american, profesorul Keith Hitchins.)

[1] *Magazin istoric*, nr. 2/1978.

denței constituționale a Transilvaniei[1]. Propunîndu-și o atare direcție de investigație, autorul a stăruit, de la bun început, asupra convergențelor și divergențelor dintre ideea unei mișcări naționale direcționată de biserică și orientarea intelectualității spre soluții seculare, din afara patronajului ecleziastic. Profesorul Hitchins a subliniat, pe de o parte, identitatea de scopuri, dar, pe de alta, mijloacele diferite de realizare a emancipării națiunii.

În pagini dense, impresionante ca bogăție de fapte și, nu mai puțin ca interpretare, istoricul refăce, în linii esențiale, complexitatea problemei românilor din Transilvania, antecedentele ei politice din secolul XVIII. Pe temeiul studiului adîncit al dinamicii naționale din epoca prepașoptistă se afirmă comunicarea stabilită între românii de pretutindeni, preocuparea absorbantă a intelectualității față de destinul comun al națiunii. Insistînd asupra statutului politic al românilor, autorul oferă lectorului o necesară fundamentare istorică pentru înțelegerea mersului revoluției românești.

Cunoscător al istoriei țărilor central și sud-est europene, prof. K. Hitchins a structurat problematica revoluției pașoptiste în raport cu complexitatea orientărilor din mișcările naționale din zonă. Evidențiind, pe bună dreptate, liberalismul revoluționarilor maghiari în raport cu Austria, se subliniază, în termeni fără echivoc, și limitele acestora. „Încercarea sa [a lui Kossuth] de afirmare a țelurilor maghiare a mers în contra aspirațiilor altor popoare din Ungaria pentru satisfacerea propriilor deziderate, ducînd spre

(Continuare în p. 32)

[1] Pînă în 1867, cînd s-a încheiat compromisul austro-ungar, Transilvania și-a avut o autonomie constituțională, garantată de existența instituțiilor și legilor proprii. Această realitate istorică a fost numită în 1861 de Alexandru Papiu Ilarian, în preajma creării dualismului, „independența constituțională a Transilvaniei". Aceasta a fost abolită de pactul încheiat între clasele dominante maghiare și austriace, care a anulat o străveche realitate istorică incorporînd Transilvania la Ungaria.

UN MARE SLUJITOR AL EUROPEI

VIORICA MOISUC

La numărul 4 bis, pe frumoasa Avenue Hoche, care se deschide din Piaţa Arcului de Triumf, numită Place „Etoile — Charles de Gaulle", se află Academia diplomatică internaţională — prestigioasă instituţie ştiinţifico-diplomatică şi politică, fondată în 1926 din iniţiativa unor personalităţi ale timpului, printre care A.F. Frangulis — devenit secretar general permanent —, Nicolae Titulescu, pe atunci ministru plenipotenţiar al României la Londra, juristul român D. Negulescu, Ed. Beneş, ministru de externe al Cehoslovaciei, J. Cambon, om politic şi diplomat francez, F.D. Roosevelt, pe atunci subsecretar de stat la marina de război a S.U.A., A. Alvarez, om politic chilian şi alţii. Necesitatea unui astfel de aşezămînt a decurs din faptul că, după primul război mondial, profundele şi rapidele modificări economice, socio-politice din Europa şi din lume au pus probleme complexe şi variate în domeniul relaţiilor şi dreptului internaţional şi al exercitării diplomaţiei, cerînd formularea unor idei şi principii noi pentru organizarea vieţii internaţionale. Academia diplomatică internaţională — nota A.F. Frangulis — „trebuie să aibă o structură ştiinţifică proprie", care să permită dezbaterea, într-un cadru organizat, a celor mai stringente probleme ale contemporaneităţii, cu participarea celor mai buni specialişti, nu numai oameni politici şi diplomaţi, ci şi oameni de ştiinţă de reputaţie internaţională. Dezbaterile nu angajau guvernele, dar concluziile lor puteau constitui puncte de referinţă în teoria şi practica politică şi diplomatică internaţională.

Instituţia, cu astfel de obiective în programul ei, a pornit la drum cu modestul buget de 1 600 franci, donaţi de membrii fondatori. Curînd însă avea să fie recunoscută de un mare număr de guverne, care i-au sprijinit activitatea moral şi material. Prestigiul internaţional al Academiei diplomatice s-a datorat nu numai activităţii sale ştiinţifice — cunoscutul Dictionnaire Diplomatique constituie un instrument de lucru de mare valoare — ci şi cooperării intelectuale internaţionale, deosebit de active şi de multilaterale pe care a fiinţiat-o şi a susţinut-o printr-o pluralitate de metode şi mijloace. Statutul diplomatic al Academiei a fost consacrat prin convenţia multilaterală semnată de un mare număr de state (printre care şi România), la 13 iunie 1939, precum şi prin decretele Consiliului de Miniştri al Franţei din 8 mai 1957 şi 6 iunie 1958 (ministru de externe fiind atunci Christian Pineau)[1].

Astăzi, ca şi în trecut, somptuoasa clădire de pe Avenue Hoche oferă ospitalitatea ei nu numai reuniunilor politice şi diplomatice de înaltă ţinută, dar şi cercetătorilor dornici să afle, din paginile documentelor de arhivă, din bogata colecţie a bibliotecii, aportul acestei instituţii de cultură şi ştiinţă la dezvoltarea colaborării internaţionale, rolul său în afirmarea şi impunerea postulatului după care orice problemă a vieţii internaţionale, oricît de spinoasă ar fi ea, poate fi dezbătută şi analizată la masa tratativelor politice, putîndu-i-se găsi formule de rezolvare general convenabile.

Prezentă încă de la început în opera pe care Academia diplomatică internaţională îşi propunea s-o înfăptuiască, România a avut un rol activ în perioada dintre cele două războaie mondiale în activitatea şi dezbaterile organizate de acest înalt for ştiinţific, ca şi în lucrările editate sub auspiciile sale. Nicolae Titulescu, V.V. Pella, N. Petrescu-Comnen, D. Negulescu, Elena Văcărescu, M.T. Djuvara, V. Madgearu, Gr. Gafencu şi mulţi alţii au lăsat în biblioteca şi arhiva Academiei diplomatice internaţionale din Paris interesante şi substanţiale urme ale participării lor la discutarea unor importante probleme ale timpului.

Din fondul arhivistic al Academiei, redăm mai jos cîteva fragmente din însemnările manuscrise ale lui A.F. Frangulis, însemnări cu valoare de document, referitoare la unul dintre cei mai prestigioşi membri ai Academiei diplomatice internaţionale, diplomatul şi omul politic român Nicolae Titulescu. Precizăm că însemnările au fost redactate în limba franceză; întreruperile le-am marcat prin trei puncte, iar adăugirile noastre prin paranteze drepte.

[1] *Magazin istoric*, nr. 3/1979.

„Delegația română [la Conferința de pace de la Paris din 1919-1920] avea un membru care merită o mențiune specială: dl. Nicolae Titulescu. Înalt, mai degrabă urît..., el avea o inteligență remarcabilă și era un strălucit orator; era, totodată, un om de inimă; a fost prietenul meu cel mai apropiat pînă la moartea sa, uite dimensiunile statului pe care îl reprezenta... Competițiile oratorice pe care le-a avut cu contele Apponyi în Consiliul Societății Națiunilor, cu ocazia problemei «optanților» unguri[1], au fost atît de extraordinare încît amintirea lor va rămîne mereu vie în memoria acelora ce au avut privilegiul de a le fi fost martori. lung fără a se folosi de nici o notiță, deși trecuse de 86 ani, era foarte transpirat; întorcîndu-se atunci spre Titulescu, i-a zis: «Încep să îmbătrînesc». Odată ședința terminată, Titulescu l-a ajutat să-și pună paltonul...

Cînd [Titulescu] a fost numit ministru la Londra [la

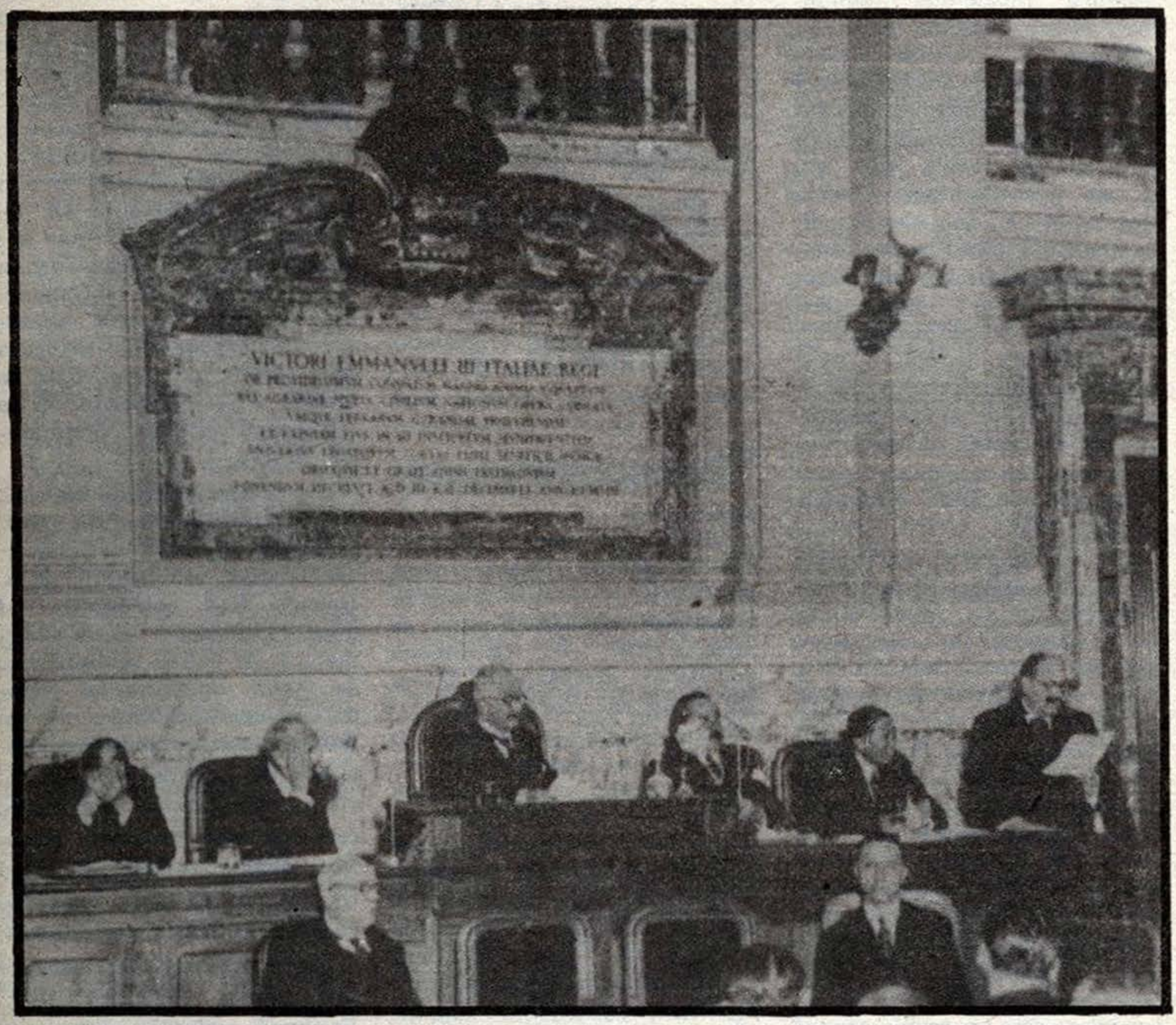

Nicolae Titulescu la ședința inaugurală a celei de-a XX-a adunări a Academiei diplomatice internaționale (Roma, 27 octombrie 1930)

care a survenit în 1941. L-am cunoscut la Consiliul Societății Națiunilor cînd, la 25 iunie 1921, pledam pentru realipirea Epirului de Nord la Grecia... Dl. Titulescu a fost de două ori președintele Societății Națiunilor; avea un prestigiu imens și obținea admirația tuturor colegilor săi; farmecul și spiritul lui dezarmau chiar și pe adversari. Personal tatea sa domina uneor adunăr le și făcea să se

Contele Apponyi și dl. Titulescu aveau un respect imens unul pentru altul. I-am văzut lucrînd împreună nu numai la Societatea Națiunilor, ci și la Academia diplomatică internațională, printre ai cărei fondatori s-a numărat. În cursul unei ședințe a Academiei, contele Apponyi, care vorbise înde-

[1] *Magazin istoric*, nr. 11/1981.

16 octombrie 1921], nu vorbea englezește, dar străduindu-se să învețe în fiecare zi cîte o sută de cuvinte, a reușit destul de repede să vorbească curent englezește. Îi plăcea să amintească următoarea expresie pe care Eduard VII o spunea uneori unuia dintre aghiotanții săi: «Dv. vorbiți cu curaj în limbi străine».

Atunci cînd a fost numit ministru de externe şi, ca urmare, a trebuit să se întoarcă la Bucureşti, el explica interlocutorilor săi londonezi: «Titulescu, ministru de externe, este nemulţumit de Titulescu ministru la Londra»... Sosit la Roma, în octombrie 1930, pentru a participa la sesiunea Academiei diplomatice internaţionale, Titulescu îi spunea lui [Nicolae Petrescu-] Comnen[1] —care era atunci ministru al României pe lîngă Sf. Scaun: «Există aici un fals Titus[2] — acela sînt eu, şi un fals Comnen — acela sînteţi dvs.». În adevăr, dl. Comnen, al cărui nume adevărat era Petrescu, îşi adăugase numele de Comnen, ceea ce amintea istoria Bizanţului[3]. Lui Titulescu îi plăcea să-şi tachineze colaboratorii, dar îi stima, căci, în ciuda originilor lui modeste, datorită valorii sale, el a devenit unul dintre cei mai buni diplomaţi ai ţării sale".

A.F. Frangulis subliniază că un fel constant al lui Titulescu a fost ca România să fie în termeni buni cu puternica sa vecină, U.R.S.S. De aceea, el „a căutat, la Geneva, prietenia d-lui Litvinov. În acest scop, a oferit în onoarea lui [Litvinov] un dejun într-un mare restaurant, la Talloires, lîngă Annecy. În timpul dejunului, dl. Litvinov, foarte în vervă, a promis omului de stat român sprijinul său în politica de apropiere şi de înţelegere cu România. Dl. Titulescu mi-a citit într-o zi raportul pe care l-a trimis atunci regelui Carol, raport aproape profetic, prevăzînd cel de-al doilea război mondial.

Dl. Titulescu s-a dus, apoi, la proprietatea sa de la Cap Martin, pe Coasta de Azur. Acolo a aflat, la radio, ştirea despre destituirea sa. A fost foarte afectat, deşi cunoştea, din acte precedente, frecventele ingratitudini regale...

Dl. Titulescu îl detesta pe dl. Pierre Laval [ministrul de externe al Franţei, după asasinarea lui L. Barthou la Marsilia, în 1934]. Îl numea «omul cu cravată albă şi dinţi negri». Cînd Pierre Etienne Flandin i-a succedat d-lui Pierre Laval, la Quai d'Orsay, primul a venit într-o zi, împreună cu d-na Flandin, la mine la dejun. Cu acea ocazie şi-a exprimat nedumerirea asupra unor cuvinte pe care i le spusese chiar în acea zi, la Quai d'Orsay, dl. Titulescu. El îi zisese d-lui Flandin: «Ţin mult la dv., pentru multe motive, dar mai ales pentru că purtaţi o cravată neagră». Dl. Flandin nu înţelesese aluzia la cravata albă a d-lui Laval, predecesorul său..."

Referindu-se la episodul exodului unui mare număr de diplomaţi şi oameni politici din Franţa în Spania, prin punctul de frontieră Irun, în momentul ocupării Franţei de către nazişti, A.F. Frangulis povesteşte următoarele despre neizbutita încercare a lui Titulescu de a se refugia şi el în Spania: „Întrebînd pe ofiţerul spaniol însărcinat cu controlul [paşapoartelor] în ce constă incidentul [care ţinea în loc convoiul de maşini la punctul de control], el mi-a explicat că dl. Titulescu a vrut să treacă frontiera cu o duzină de persoane care figurau pe paşaportul său diplomatic; părîndu-i-se neobişnuit de mare numărul de persoane, [ofiţerul] a cerut de la Madrid, telefonic, instrucţiuni şi de la ministerul de externe; colonelul Beybeder s-a opus trecerii lui Titulescu, date fiind legăturile sale cu U.R.S.S.

Diplomatul român a protestat vehement, invocînd viza diplomatică şi imunităţile sale, dar colonelul Beybeder a răspuns că în timp de război, imunităţile [diplomatice] nu erau decît nişte simple favoruri». Şi astfel, acest mare european a fost respins de la frontiera spaniolă. S-a dus atunci la Cannes, unde avea să moară peste puţin timp.

Acest afront a avut consecinţe grave pentru dl. Titulescu prin faptul că el trimisese deja în Portugalia un întreg vagon conţinînd toate arhivele sale, în special documente secrete de o valoare inestimabilă, minutele Conferinţei de pace din 1919-1920, note personale precum şi alte documente importante. Dl. Titulescu a crezut că trebuie să-i telegrafieze ambasadorului Marii Britanii la Lisabona, Sir Raynald Cambell; acesta a luat în posesiune tot ceea ce se găsea în vagon, dar, de atunci, a fost imposibil să se regăsească urmele preţioaselor arhive...".

Cîteva amintiri mai noi despre Titulescu, datînd din 1959: „...La un dejun la d-na Geneviève Tabouis, am întîlnit pe dl. Ralea[4], fost colaborator al d-lui Titulescu; el a afirmat că, în pofida schimbărilor de regim, memoria lui Nicolae Titulescu a rămas vie în inimile tuturor românilor, indiferent de opiniile lor politice; el a adăugat că una dintre cele mai mari străzi din Bucureşti poartă numele său şi că tocmai se adunau fondurile necesare ridicării unei statui".

Şi, în încheierea însemnărilor sale despre Titulescu, A.F. Frangulis notează: „L-aş considera drept un reprezentant excepţional al speciei umane, în special prin calităţile sufletului şi inteligenţei... Se poate spune că Europa a pierdut, în Nicolae Titulescu, pe unul dintre cei mai mari slujitori ai săi".

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 4/1980 şi 1-3/1981.

[2] Diminutiv dat lui Titulescu în cercurile diplomatice internaţionale.

[3] Aluzie la dinastia de împăraţi bizantini a Comnenilor.

[4] În acel timp, M. Ralea era, între altele, vicepreşedinte al Prezidiului Marii Adunări Naţionale şi preşedinte al Comisiei naţionale a României pentru U.N.E.S.C.O.

Prof. dr.

JOHANNES IRMSCHER:

complexă a istoriei

Membru corespondent al Academiei de ştiinţe din R.D. Germană, profesor la Universitatea Humboldt, din Berlin, dr. Johannes Irmscher este un cunoscut specialist în cultura greacă şi bizantină, autor a numeroase lucrări pe astfel de teme. Prezent la al XV-lea Congres internaţional de ştiinţe istorice, care a avut loc în august 1980, la Bucureşti, domnia sa s-a numărat printre cei 300 oaspeţi de peste hotare pe care redacţia noastră i-a solicitat să împărtăşească unele din gîndurile şi concluziile desprinse din această prestigioasă întîlnire internaţională, din care o bună parte au şi apărut în paginile revistei:

— Experienţa de peste 30 ani de muncă ştiinţifică mi-a demonstrat că un filolog nu poate lucra fără o orientare istorică, aşa după cum munca istoricului nu este posibilă fără colaborarea cu filologii, care, datorită cunoştinţelor lor lingvistice, participă la descoperirea şi interpretarea surselor. Ceea ce spun cu privire la relaţia dintre ştiinţele istorice şi filologie este, desigur, valabil şi pentru cooperarea ştiinţei istorice cu arheologia, ca şi cu sociologia, cu ştiinţele politice, cu cele juridice, ca şi cu alte discipline. Dacă nu privim desfăşurarea istoriei numai prin prisma istoriei politice şi militare, aşa cum se proceda, în mare măsură, în istoriografie, pînă în veacul trecut, şi se mai procedează, uneori, şi în secolul nostru, ci dacă o privim în primul rînd prin prisma dezvoltării culturii, a dezvoltării capacităţii omului de a stăpîni natura, atunci ştiinţele istorice au absolută nevoie de colaborarea cu foarte multe alte discipline. Consider că este un merit al organizatorilor acestui congres faptul de a fi asigurat o repartizare corespunzătoare a invitaţiilor, făcînd astfel posibilă o colaborare ştiinţifică multilaterală.

— Domeniul de care vă ocupaţi este foarte vast şi, în mod sigur, în studiile dv. v-aţi întîlnit cu multe elemente care pun în evidenţă convergenţa istoriei diferitelor popoare:

Aş vrea să remarc că, pînă în veacul trecut, studiul culturii antice se limita, în esenţă, la statele bătrînei Europe, în principal la greci şi romani, deci la o privire unilaterală, la o concepţie greco şi respectiv romano-centristă. Treptat, această imagine s-a schimbat în mod îmbucurător. Mai întîi prin faptul că popoarele din sud-estul Europei au pus noi întrebări ştiinţelor care se ocupau de antichitate: românii au inclus în cîmpul investigaţiei preocupări tot mai largi în legătură cu trecutul daco-getic, albanezii — în privinţa ilirilor etc. În acest cadru s-a văzut mai limpede şi rolul şi importanţa pe care au avut-o geto-dacii în lumea antică. S-a văzut mai clar că nici romanii şi nici grecii, oricît de superioară ar fi fost cultura şi poziţia lor în antichitate, n-au fost singurii făuritori ai culturii antice, ci au colaborat la făurirea ei cu popoarele din regiunile limitrofe, cu care au venit în contact, fiecare din aceste popoare, în diferite moduri, promovînd şi îmbogăţind această cultură.

Sînt convins că odată cu extinderea studiilor clasice şi la popoarele din Orientul îndepărtat şi la cele din Africa, vor urma alte corecturi de acest gen ale imaginii istorice.

Acelaşi lucru s-a întîmplat şi în domeniul bizantinologiei: pînă la începutul secolului trecut, de acest domeniu s-a ocupat un număr redus de specialişti, ale căror cercetări s-au răsfrînt foarte puţin asupra lucrărilor generale cu caracter istoric. Între timp am învăţat însă să vedem şi istoria evului mediu prin prisma dimensiunilor şi influenţelor ei la scară mondială. În această lumină, istoria Bizanţului îndepărtat cucereşte un loc de prim rang, fapt pe deplin îndreptăţit, deoarece — cum se ştie — în tot evul mediu timpuriu, Imperiul bizantin a fost — din punct de vedere economic, politic şi militar — prima putere în Europa. Linia care fusese trasată de Ranke[1] a suferit astfel o corectură hotărîtoare. Ranke considera numai Imperiul roman, Imperiul carolingian şi Sfîntul imperiu roman de naţiune germană, adică Europa de Vest şi Centrală, ca fiind făuritoare de istorie, trecînd astfel cu vederea importanţa istoriei Bizanţului îndepărtat şi deci şi istoria acelor popoare inte-

(Continuare în p. 59)

[1] Leopold von Ranke (1795-1886), istoric german de orientare conservatoare, prof. univ. la Berlin, autor a o serie de lucrări consacrate în special istoriei politice a ţărilor din Europa apuseană din sec. XVI-XVII, remarcabile prin generalizările ample, critica izvoarelor şi măiestria stilului.

CIVILIZAŢII COREENE

În Republica Populară Democrată Coreeană, prospectarea şi cercetarea arheologică s-au desfăşurat după un plan pe termen lung, urmărindu-se scoaterea la lumină a unor preţioase vestigii din timpurile străvechi. În ordinea cronologică a epocilor cercetate, s-au valorificat: numeroase urme ale omului în paleolitic, de pildă, cele din vecinătatea oraşului Phenian; mari aglomerări care includ mai multe niveluri ale civilizaţiilor neoliticului şi epocii bronzului, printre care ruinele de la Namkyeung, tot din împrejurimile Capitalei; dolmene din provincia Hwanghe de Nord; mărturiile Coreei antice şi epocii imediat următoare; Zidul de pe Muntele Daiseung şi Palatul Regal din Phenian; monumente funerare din piatră, datînd din epoca regatului Koguryo. De un succes deosebit s-au bucurat prospectările care au relevat vechi unelte din paleoliticul inferior, datînd din anii 600 000-400 000 î.e.n.

Tot în diverse puncte din împrejurimile Capitalei, arheologii coreeni au scos la lumină primul nivel al civilizaţiei Gulpo, din paleoliticul mijlociu, şi al doilea nivel al acestei civilizaţii, datînd din paleoliticul superior. Cercetătorii au dezgropat rămăşiţe de paleontropus şi oseminte de neantropus.

Aceste revelaţii arheologice au confirmat, din punct de vedere ştiinţific, originea coreenilor, demonstrînd, totodată, că pe tot cursul paleoliticului, de la cel inferior la cel superior, în aceste ţinuturi au trăit oameni. Fapt care a permis o sistematizare a istoriei paleoliticului în Coreea. Arheologii au reuşit să pună în lumină diverse aspecte ale civilizaţiei neoliticului, epocă cuprinsă între anii 5000 şi 3000 î.e.n., şi caracteristicile activităţilor productive ale omului din perioada respectivă.

În timpul excavaţiilor din apropierea oraşului Tcheungdjin s-au găsit un sat alcătuit din zece colibe şi vase dintr-o anumită varietate de ceramică, printre care unul înalt de 84 cm, cu o deschidere largă de 64 cm, şi nişte cupe. În ruinele de la Namkyeung s-au descoperit 120 vase, precum şi grăunţe de cereale carbonizate, iar în provincia Hwanghe de Nord unelte agricole din piatră, pluguri, secere. Toate aceste vestigii arată că oamenii neoliticului se stabilizaseră, pentru a se ocupa de agricultură, vînătoare, pescuit şi alte activităţi productive.

Urme din epoca bronzului oferă lămuriri ştiinţifice despre istoria perioadei, cuprinsă între 2000 şi începutul mileniului I î.e.n. Obiectele din acest aliaj, ca daltele, cuţitele etc., au pus în evidenţă trăsăturile caracteristice ale culturii din epoca bronzului, moştenitoare nemijlocită a civilizaţiei neoliticului.

Cercetările arheologice au clarificat o serie de probleme legate de istoria Coreei antice ca şi medievale — regatele Koguryo, Balhai şi Koryo. Mormîntul unui mare stăpîn de sclavi şi diverse alte vestigii, ca şi obiectele de bronz, printre care un pumnal cu mînerul în formă de lăută, datînd din sec. VIII sau VII î.e.n., dovedesc că în Coreea antică exista un stat sclavagist care a cunoscut bronzul si, mai apoi, fierul.

În vremea regatului Koguryo, statul feudal coreean era deosebit de puternic. Stau mărturie acestui fapt zecile de morminte funerare cu fresce, scoase la lumină în aceşti ultimi ani, printre care mormintele în piatră, necropola nr. 3 de la Anak şi mormîntul funerar cu fresce din comuna Susan, zidul de pe Muntele Daiseung.

Pe de altă parte, datorită punerii în evidenţă a aşezărilor de locuit, palatelor şi templelor din epoca Koguryo, s-au relevat foarte clar particularităţile de construcţie şi înaltul nivel de dezvoltare atins de arhitectura epocii. În acelaşi timp, prin descoperirea vestigiilor statului Balhai, istoria şi cultura lui, care făcuseră pînă atunci obiectul unor cercetări insuficient documentate, s-au putut explica mult mai clar.

Monumentele funerare regale din sectorul Kaiseung, de pe Muntele Daiseung şi altele din epoca Koryo, Terasa Manweul de la Kaiseung, Palatul Regal din Koryo, Templul Bul-il şi alte numeroase temple şi locuinţe constituie probe evidente ale faptului că Koryo a fost primul stat unificat din istoria Coreei, un stat-naţiune, pe deplin omogen, care şi-a însuşit cuceririle civilizaţiilor epocilor precedente.

Cercetările arheologice în R.P.D. Coreeană continuă să se desfăşoare într-un ritm viu, dezvăluind noi şi noi aspecte ale istoriei sale multimilenare.

F.D

În imagine: placă xilografiată, folosită în tehnica tiparului, datînd din epoca statului feudal coreean Koryo (918-1392).

ROMÂNI ÎN CULTURA ORIENTULUI

VIRGIL CÂNDEA

Există în istoria culturii româneşti un capitol care, deşi adeseori abordat de specialiştii de la noi sau din alte ţări, este încă relativ puţin cunoscut. Este vorba de contribuţia românilor la introducerea tiparului în cultura arabă din Orientul Apropiat. Capitol puţin cunoscut, deoarece, dacă datele principale ale acestei cooperări româno-arabe de acum aproape trei secole au fost puse în lumină, importanţa şi consecinţele ei nu sînt încă suficient reliefate în lucrările ştiinţifice.

Mult timp, cultura arabă a refuzat să adopte arta tiparului datorită reverenţei deosebite cu care Islamul considera cuvîntul scris şi cartea în general. Coranul, carte sacră, nu putea fi reprodus decît de mînă, în frumoasele manuscrise care asociau înalta măiestrie atît a caligrafilor cît şi a miniaturiştilor. Comunităţile creştine din Orientul Apropiat, care păstraseră legăturile lor seculare cu cultura europeană, nu au fost refractare introducerii tiparului, dar înfiinţarea de imprimerii în Siria şi Liban era condiţionată nu numai de încuviinţarea puterii politice (după 1516, cea a Imperiului otoman), dar şi de pregătirea meşterilor tipografi şi de obţinerea costisitorului echipament (caractere arabe, plumb, presă).

În secolele XVI şi XVII au apărut în Occident o serie de cărţi în limbile siriacă şi arabă, datorate atît misionarilor catolici, dornici să cîştige adepţi între creştinii arabofoni din Orient, cît şi unor cărturari libanezi de seamă, ca Nasrallah Salaq al-Aquari şi Gibrail as-Sahyuni, mai cunoscuţi în Europa sub numele lor latinizate de Victorius Scialac Accurensis şi Gabriel Sionita. În aceleaşi secole au funcţionat la Roma imprimerii orientale ca aceea creată în 1584 de cardinalul Ferdinand de Medicis, transferată la Colegiul maronit din acelaşi oraş, între 1614-1617, din ordinul Papei. În 1653, această tipografie a fost cumpărată de Congregaţia romană pentru propagarea credinţei. Dar o imprimerie în Orient — şi anume la Mănăstirea maronită Qazhaya din regiunea Qannubin, în Liban — nu a fost înfiinţată decît în 1585 (o ipoteză recentă), sau mai sigur, în 1610 şi a avut o existenţă efemeră: aici s-a tipărit doar o Psaltire în siriacă şi arabă, ceea ce nu putea, în nici un caz, satisface nevoia de cărţi imprimate resimţită de comunităţile siro-libaneze.

Pînă la începutul sec. XVIII, introducerea tiparului în Orientul arab a rămas abia în faza încercărilor neizbutite. Condiţiile pentru adoptarea noii tehnologii a cărţii în această parte a lumii aveau să fie create printr-o iniţiativă locală, cu sprijin venit dintr-o regiune mai apropiată decît Roma. Într-adevăr, abia cînd Athanasios Dabbas, cărturar sirian, care se bucura de protecţia lui Constantin Brîncoveanu, s-a adresat principelui român cu rugămintea înfiinţării unei secţii de limbă arabă la tipografia din Snagov, deci în condiţiile în care tiparul arab era introdus în politica românească de sprijin a aşezămintelor din Orient, întreprinderea a fost aşezată pe temeiuri trainice şi menită să izbutească.

Marele meşter al tiparului în Ţara Românească era atunci cunoscutul cărturar Antim Ivireanul[1]. Se pare că acesta nu cunoştea îndeajuns limba arabă, cum mărturiseşte dealtfel el însuşi în încheierea *Ceaslovului greco-arab*, tipărit la Bucureşti, în 1702. Din această informaţie, cercetători grăbiţi au tras concluzia că primele caractere folosite pentru imprimarea *Liturghierului greco-arab*, de la Snagov, din 1701, nu ar fi fost săpate de Antim Ivireanul, cunoscut pentru talentul său de gravor şi sculptor. Concluzie care nu trebuie reţinută, deoarece Antim cunoştea, în schimb, limba turcă, scrisă pe atunci tot cu caractere arabe.

Imprimarea cărţilor sus-menţionate la Snagov şi Bucureşti a fost un eveniment pentru comunităţile creştine de limbă arabă din Orient. *Liturghierul* şi *Ceaslovul* erau, într-adevăr, cărţile de care aceste comunităţi aveau urgentă nevoie, într-o perioadă în care limba siriacă era înlocuită în cult cu limba vorbită — araba, după cum în ţările române o limbă moartă de cult şi cultură, slavona, era înlocuită cu limba vie, a poporului, româna. În 1704, părăsind Ţara Românească, Athanasios Dabbas a primit în dar, pentru patriarhatul Antiohiei, echipamentul tipografiei arabe şi a luat cu sine

[1] *Magazin istoric*, nr. 11/1975.

și pe ucenicii săi care deprinseseră arta imprimeriei.

Tipografia a fost instalată la Alep și, doi ani mai tîrziu, de sub teascurile ei a ieșit o *Psaltire* arabă, purtînd în frontispiciu blazonul lui Constantin Brîncoveanu. Într-o frumoasă prefață, Athanasios mulțumea domnului român pentru contribuția esențială la editarea cărții. Amintind de edițiile deja tipărite la București, Dabbas menționa că principele „ne-a sprijinit în executarea caracterelor arabe în orașul Alep din Siria" (era vorba de o nouă serie de litere, confecționate chiar în Siria), cu care a fost imprimată *Psaltirea* „din care vă trimitem un exemplar pentru a recunoaște generozitatea cu care ne-ați covîrșit", deoarece, adăuga el, cartea „este fructul generozității voastre".

Istorici ai culturii arabe au trecut uneori prea repede peste această mărturie pereinptorie a contribuției românești la înființarea celei dintîi imprimerii în Orientul Apropiat, imprimerie care a cunoscut cea mai durabilă activitate din întreaga istorie a tiparului arab, așa cum vom demonstra mai jos. S-a insistat asupra faptului că la Alep, Athanasios Dabbas a fost ajutat de ucenicul său Abdallah Zakher, care apoi s-a remarcat ca meșter tipograf, traducător și polemist. Cercetări recente ne-au permis să constatăm că în formarea sa ca tipograf Abdallah a fost tributar lui Athanasios sau, probabil, unui tipograf român care l-a însoțit la Alep pe cărturarul sirian. Cîțiva ani mai tîrziu, cînd Antim Ivireanul a trimis o tipografie de limbă georgiană la Tbilisi, aceasta a fost însoțită de ucenicul său Mihail, fiul lui Ștefan, care a tipărit acolo *Evangheliarul*, din 1709, pe seama regelui Gruziei Vahtang VI. Nu este exclus ca Antim să fi procedat la fel cu imprimeria din Snagov-București transferată la Alep și însoțită acolo probabil de acel Simion care semna gravura reprezentîndu-l pe regele David și care executase și blazonul lui Brîncoveanu. Direct sau printr-un intermediar, Abdallah Zakher era deci ucenicul tipografilor români ai timpului.

Tipografia româno-arabă din Alep a funcționat pînă în 1709. Ea a fost apoi transferată la Mănăstirea greco-catolică Sf. Ioan din Șuer regiunea Zuq din Liban. Instalată aici de Abdallah Zakher, ea și-a reluat activitatea în 1734. În legătură cu această imprimerie au existat controverse, unii autori încercînd să exagereze fie rolul lui Abdallah Zakher, fie al unui iezuit, Fromage, în dotarea ei. Dar, pe baza documentelor publicate de istoricul arab T. Jock, colegul său sirian Joseph Nasrallah a arătat, încă din 1948, că imprimeria libaneză de la Șuer nu era decît aceea din Alep, originară din Țara Românească. Izvoarele lui T. Jock sînt categorice: „Avem probe pozitive care ne arată adevărata origine a acestei imprimerii. Zakher... a trebuit să se retragă în Liban, unde găsind un local, la Sf. Ioan din Șuer, a adus tot materialul din Alep".

Cum spuneam mai sus, tipografia din Șuer a cunoscut cea mai îndelungată activitate dintre toate imprimeriile din Orientul Apropiat. Ea a continuat să funcționeze pînă în 1899. Dacă luăm în considerare anul înființării ei, la Snagov în 1701, activitatea ei a durat 198 ani; dacă luăm ca dată de început anul 1734 (prima carte imprimată la Șuer), durata acestei tipografii libaneze, de origine românească, a fost de 165 ani. Nici o altă imprimerie arabă din Orientul Apropiat (Americană, Catolică, sau alte vechi imprimerii din Beirut) nu a cunoscut o activitate atît de îndelungată.

Lipsit de imprimeria sa din Alep, preluată prin Zakher de greco-catolici, patriarhatul ortodox din Damasc a încercat, prin cooperarea dintre Silvestru de Antiohia și Constantin Mavrocordat, domnitor în Moldova, apoi în Țara Românească[1], să obțină de la români o nouă tipografie arabă. Ea a funcționat la Iași și București între 1745 și 1747, imprimînd patru cărți. Cum între meșterii tipografi care au lucrat în țările române găsim un sirian și un libanez, putem bănui că ei s-au format în anturajul lui Zakher, ceea ce confirmă efectele binefăcătoare ale actului inițial al lui Constantin Brîncoveanu și Antim Ivireanul care, înființînd imprimeria de la Snagov-București și trimițînd-o apoi la Alep, au contribuit în mod determinant la pregătirea de meșteri tipografi arabi.

Un vechi adagiu oriental spune: „Cine îți dă un pește, te hrănește pe o zi; cine te învață să pescuiești, te hrănește pe toată viața". Activitatea de sprijin cultural desfășurată de români timp de secole în rîndurile popoarelor din Peninsula Balcanică și Orientul Apropiat ilustrează admirabil acest adagiu. Imprimeriile occidentale au editat cărți arabe pentru trimiterea lor în Orient. La drept vorbind, de aceste cărți au profitat, în primul rînd, cărturarii occidentali. Românii au creat tipografia arabă din 1701, pregătind în timpul activității ei pe viitorii meșteri care aveau să întemeieze, în Siria și Liban, tradiția locală a tiparului arab. Iată de ce nu numai călătorul român, care cunoaște azi activitatea impresionantă a imprimeriilor din Beirut, Damasc sau Alep, dar și mulți dintre istoricii culturii arabe, evocă în scrierile sau studiile lor privind tradițiile tiparului arab începuturile lui moderne la Snagov, București și Iași.

Aceste informații privind unul dintre cele mai importante capitole ale istoriei culturii arabe și ale raporturilor dintre români și popoarele Orientului Apropiat au fost recent readuse în atenția specialiștilor din Franța, prin manifestările prilejuite la Paris de inaugurarea expoziției *Cartea și Libanul*. Un volum special, semnat de autorități în materie de studii orientale, apărut sub îngrijirea umanistului și diplomatului libanez Camille Aboussan, ca și conferințele ținute după inaugurarea expoziției au înfățișat, de-a lungul etapelor parcurse de pionierii tipografiei arabe, momentele românești marcate de opera durabilă a lui Constantin Brîncoveanu, Antim Ivireanul și Constantin Mavrocordat.

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 11/1981.

NICOLAE IORGA

aşa cum l-am cunoscut (IV)

G. T. KIRILEANU

Nicolae Iorga în mijlocul studenților săi la Școala română din Paris (Fontenay-aux-Roses), inaugurată la 1 iulie 1922 și...

Ultimele pagini ale însemnărilor lui G.T. Kirileanu despre întîlnirile cu Nicolae Iorga îmbrățișează o perioadă de mai bine de trei decenii (1918-1941). Sînt notații sporadice, făcute în tot mai rarele momente în care Kirileanu are prilejul să se afle în preajma marelui istoric. Viața politică, deosebirile de vederi îl fac să se despartă. După venirea lui Carol II în țară (1930), G.T. Kirileanu este mutat, dealtfel, la Iași, ca secretar al Fundației culturale „Ferdinand", iar în 1935 se retrage la Piatra Neamț „să-mi petrec bătrînețele între cărțile mele, pe malul mamei Bistrița, orizontul copilăriei mele".

Nicolae Iorga, la rîndul său, este angrenat într-o vastă activitate didactică, politică, istorică, participînd, cu mijloacele sale, la lupta împotriva curentelor extremiste care amenințau țara, denunțînd fascismul și pe acoliții săi. La 28 noiembrie 1940, este asasinat mișelește de bandele legionare, plătind cu viața atitudinea sa de mare cărturar patriot, aflat în slujba celor mai înalte idealuri ale poporului român. La moartea sa, președintele Academiei române, C. Rădulescu-Motru, spunea: „Nicolae Iorga a întrupat puterea de muncă intelectuală a neamului nostru în gradul cel mai înalt... În cuvîntul lui se traduceau pentru toată lumea istețimea și originalitatea genului românesc... O figură de legendă încă din timpul vieții și care va cîștiga în grandoare cu cît timpul va trece".

Consemnînd dispariția marelui istoric, G.T. Kirileanu nota cu amărăciune la 30 noiembrie 1940: „Pe cînd Iorga-i mort, ciurul de gloanțe, la radio, în ziare și pe străzi este vorba de pregătirile pentru înmormîntarea [reînhu-

marea căpitanului Corneliu Codreanu, a nicadorilor şi a decemvirilor. Despre Iorga nici o vorbă, în afară de comunicatul Preşedinţiei Consiliului de Miniştri".

Două zile mai tîrziu, la 2 decembrie 1940, G.T. Kirileanu consemnează cu tristeţe tăcerea în care s-a făcut înmormîntarea marelui savant patriot: „Părintele prof. V. Gheorghiu, venerabilul învăţat teolog din Cernăuţi, este adînc impresionat de mişelescul asasinat al lui Iorga. Deoarece guvernul a dezaprobat îngrozitoarea crimă, părintele Gheorghiu se aşteaptă să vadă funeraliile naţionale, care să vestejească asasinatele. Cînd îi spun că înmormîntarea s-a făcut vinerea trecută, el rămîne uimit: «Este cea mai mare ruşine ca Iorga să fie îngropat ca un nimea, despre care ziarele n-au spus un cuvînt de durere!»".

În primăvara lui 1941, evocînd dispariţia lui N. Iorga, G.T. Kirileanu înregistrează cuvintele istoricului M. Costăchescu[1], pline de mîhnire şi revoltă. „Ieri, în ziua de Buna Vestire [25 martie] 1941, am fost la Belu, unde am aprins o lumînare la mormîntul lui Iorga al nostru. Cîtă simplitate! Un mormînt sub un gard, mormîntul unui om pe care nu-l încăpea lumea întreagă".

Dar să urmărim în continuare alte pagini din însemnările inedite ale lui G.T. Kirileanu despre Nicolae Iorga, în care marele savant este prezentat ca om, cu luminile şi umbrele personalităţii sale complexe. În transcrierea selectivă a acestor însemnări, aflate la cabinetul de manuscrise de la Biblioteca Academiei R.S. România, am păstrat particularităţile stilistice ale autorului. Pentru uşurinţa lecturii, nu am marcat desele întreruperi în text. Titlul, intervenţiile din paranteze drepte şi notele de subsol ne aparţin. Sublinierile în text sînt ale originalului. Datele sînt pe stil nou.

Ioan LĂCUSTĂ

...ca vicepreşedinte al Biroului comitetului internaţional de ştiinţe istorice, la Congresul internaţional de istorie de la Zürich (31 august 6 septembrie 1938); de la stînga la dreapta — în picioare: Woodward (Anglia), M. Lhéritier (Franţa), H. Koht (Norvegia), H. Temperley (Anglia), Handelsmann (Polonia), Gaushop (Belgia); — pe scaune: Holtzmann (Germania), N. Iorga (România), Waldo C. Leland, preşedintele Biroului (S.U.A.), H. Nabholz, vicepreşedinte (Elveţia), G. Volpe (Italia)

1918

29 decembrie. Nicolae Iorga întorcîndu-se cu familia de la Iaşi, locuieşte în str. Depărăţeanu 2, deasupra Băncii Sf. Gheorghe, în mare strîmtoare. Lipsă de pîne, lemne şi lucruri gospodăreşti.

1919

24 ianuarie (stil vechi). Asară am fost la Iorga. Era foarte, nemulţumit de purtarea Aliaţilor faţă de România. E măgulit de vizita ce i-au făcut delegaţia saşilor şi cea a georgienilor [armeni]. Îmi arată cărţile vechi cumpărate. E singura lui plăcere, pe lîngă drăciile fetiţei celei mici. Înainte mai avea plăcerea lucrărilor tipărite.

E îngrijit de găsirea unui păduche, acum, pe vremea tifosului exantematic. Îl liniştesc, spunîndu-i că şi eu sînt în acelaşi caz!

14 mai. Eri, trecînd pe la redacţia *Neamului Românesc*, găsesc pe Iorga controlînd corecturile făcute de Caracaş. Mergem la anticar, arătîndu-şi bucuria că eri a cumpărat cartea grecească a lui D. Philippide [*Istoria României*, Lipsca, 1816] de o raritate extremă, numai cu 1 leu, punînd-o, aşa la întîmplare, printre alte cărţi cumpărate.

15 mai. Iorga se plînge că peste toate şi-a mai luat pe cap şi lecţiile la Şcoala de război, unde nu i s-a dat ca plată pe 3 luni decît suma ridicolă de 400 lei. Din cauza asta, îşi pregăteşte cursurile universitare aproape dormind.

— Asta pentru că gazeta vă ia atîta timp şi pentru că vă sporiţi mereu ocupaţiile, uitînd că nu se poate întinde coarda fără măsură. Ce vă mai trebuia şi lecţiile de la Şcoala de război?

— Socoteam munca ca un biciu [îndemn] pentru pregătirea istoriei mele universale.

Plîngîndu-se de foame, îl îndemn să ceară a i se aduce şi lui un ceai, ca şi celorlalţi academicieni [discuţia avea loc la Academie].

— Un ceai e nimica, pentru că eu, muncind mult, am nevoie şi de mîncare multă.

22 iulie. Duc lui Iorga articolele lui V. Bogrea[2] [pentru recomandarea la catedra de latină la Universitatea din Cluj]. Îl găsesc singur la masă, căci familia e la Văleni.

— Mănînc ce-mi dă bucătăriţa şi nu mai fac nici o vorbă. Fiindcă eu fac totdeauna o deosebire: numai de la cei care-mi datoresc iubire cer să mă îngrijească cu luare aminte, pe cînd de la cineva care mi-i indiferent nu pot cere nimic. Nu pot dormi de răul şoarecilor ş-a ploşniţelor.

3 decembrie. Asară Iorga îmi vorbeşte cu mari laude despre noua carte a lui Gr. Antipa: *Problemele evoluţiei poporului român.*

1920

[*Aprilie*]. Din vorbele lui N. Iorga asupra generalului Averescu:

1) Idolii se nasc din prostia altora şi mor din prostia lor proprie.

2) Ţin să mai adaog că între mine şi d. general Averescu deosebirea e aceasta: eu sînt un mit rău, dar un om bun, pe cînd d. general e un mit bun, dar un om rău.

3) Cîrpele trec, pietrele rămîn (cînd cu venirea la guvern a generalului Averescu, la 13 martie 1920).

La 2 aprilie 1920, N. Iorga ţine o cuvîntare comemorativă: *100 ani de la naşterea lui Cuza-vodă.* După această conferinţă, i-am repetat lui Iorga ceea ce-i spusesem acasă la el, în ajunul alegerii ca preşedinte al Ca-

[1] Mihai Costăchescu (1884-1953), istoric, membru corespondent al Academiei române; editor de documente ale Moldovei.

[2] Vasile Bogrea (1881-1926), filolog şi lingvist român; membru corespondent al Academiei române; profesor universitar la Cluj.

merei[1]: „D-ta cu prestigiul cultural, g-ral Averescu cu prestigiul militar şi I. Mihalache cu prestigiul rural, lucrînd împreună, aţi fi putut da un guvern statornic şi constructiv." Iar Iorga mi-a repetat că nu poate lucra cu un om care nu vrea să-i calce pragul (g-ral Averescu), nici cu un învăţătoraş care vrea să i se urce în spate! [I. Mihalache].

1921

19 iunie. La 10 dimineaţa am însoţit pe pr[inţul] Barbu Ştirbei acasă la N. Iorga, ca să-l felicităm pentru împlinirea vîrstei de 50 ani. Nu era acasă şi i-am lăsat cărţi de vizită.

La 9 seara a fost serbarea la Ateneu, organizată în pripă de V.V. Haneş. Prezidează prof. Paul Bujor, care vorbeşte nepregătit. După el vorbeşte Ştefan Ioan, ca fost coleg la Universitatea din Iaşi. La sfîrşitul cuvîntării, Iorga îl sărută, cu toate că l-a numit de atîtea ori om fără cap!

În numele studenţimii vorbeşte emfatic tînărul Rally. Iorga îi strînge mîna la încheierea cuvîntării.

Iorga a răspuns, vorbind mai bine ca toţi. A îndemnat tinerimea să creadă în imposibil şi să-şi facă o biserică din suflet şi din iubirea aproapelui. „După 50 de ani, viaţa omului se asamănă cu toamna, cînd plantele nu mai înfloresc, nici nu rodesc. Dar dacă sînt condiţii prilenice, mai este şi a doua înflorire. Iubirea dv., care mi-a lipsit la întîia înflorire, îmi va aduce florile de toamnă".

[1] La 9 decembrie 1919, Nicolae Iorga a fost ales preşedinte al primei Adunări a deputaţilor din România după făurirea statului naţional unitar. Cu trei zile mai înainte, la 8 decembrie 1919, un grup de admiratori i-au dăruit marelui savant casa din Şoseaua Bonaparte nr. 8, în semn de admiraţie şi respect.

1922

27 martie. Iorga l-a întrebat pe [Dimitrie] Gusti:

— Este adevărat că intri în partidul naţional ardelean?

— Nu-i adevărat, dar e drept că aş dori înfiinţarea unui mare partid democrat cu ardeleni, ţărănişti şi naţionalişti.

Iorga a reproşat prinţului Carol că nu l-a chemat să-i arate pe prinţul Mihai, [născut la 25 octombrie 1921] amintindu-i că regii Prusiei puneau pe fiii lor să sărute mîna marelui istoric german Mommsen[2].

1923

5 februarie. Iorga cu soţia au fost la dejun la Palatul Cotroceni. Pentru serbarea Unirii, 6 febr. [24 ianuarie], Iorga a ţinut o conferinţă la Ateneul Român. La eşire, unii studenţi l-au huiduit pentru că s-a arătat favorabil evreilor. Iorga a blestemat pe părinţii care i-a crescut astfel[3].

[*15 martie.* Conferinţă a lui N. Iorga la Fundaţii]. Am fost şi eu. Ministrul Banu[4] soseşte, apoi mitropolitul primat, apoi regele.

[2] Theodor Mommsen (1817-1903), mare istoric şi arheolog german; specialist în istoria Romei antice; Premiul Nobel pentru literatură (1902).

[3] Indignat de manifestarea şovină a studenţilor cuzişti, Iorga şi-a dat demisia din învăţămînt. În cameră, şi-a citit demisia, în semn de protest împotriva actelor de brutalizare a ordinei şi democraţiei. Studenţii democraţi — aflaţi sub directa influenţă a P.C.R. —, marea majoritate a intelectualităţii s-au solidarizat cu istoricul. În acelaşi timp, a primit nenumărate insulte şi ameninţări cu moartea din partea grupărilor teroriste.

[4] Constantin Banu (1873-1940), om politic şi literat, membru al Partidului liberal; ministru al Cultelor (1922-1923); a întemeiat şi condus revista *Flacăra* (1911).

Autonomia şi independenţa românilor

La 20 noiembrie 1927, Nicolae Iorga a ţinut la Institutul social român din Bucureşti, la invitaţia lui Dimitrie Gusti, conferinţa cu titlul Politica culturei.

Cultura şi politica culturală, afirma Iorga, sînt menite să participe la „păstrarea acelei adînci şi decisive forţe naţionale capabile de a influenţa viaţa politică, [păstrarea] acelui lucru misterios în care se plămădeşte orice idee, în care izbucneşte orice simţire, în care scăpără orice licărire de gînd, din care pleacă orice bătaie de inimă... ceea ce formează comoara cea mare, nesecată a unui popor".

Iorga făcea, cu acel prilej, o succintă referire la una din coordonatele fundamentale ale istoriei româneşti: autonomia vieţii statale de-a lungul timpurilor. Iată fragmentul respectiv din conferinţă: „România, în anumite momente, a fost împărţită în două: România care trăia în statul român şi România care se găsea dincoio de acest stat... Căci noi niciodată n-am sacrificat autonomia noastră şi, cînd zic autonomie, zic prea puţin. N-am fost numai autonomi, am fost independenţi, răscumpărînd această independenţă printr-un tribut anual întovărăşit de anumite daruri. Încolo, în rosturile ţării noastre nu se amesteca nimeni. Aceasta este bine de ştiut şi de anume din fraţii noştri cari trăiesc alături de noi şi văd trecutul românilor cam aşa: o epocă de independenţă, pe urmă am fost supuşi de turci şi ne-au luat în stăpînire grecii — oameni vasali de pe malurile Dunării.

Nu e deloc aşa şi nu mă voi obosi niciodată să spun că noi am fost totdeauna cîrmuiţi după dreptul nostru şi după rosturile noastre şi că fanarioţii aceia din sec. XVIII, pe cari ni-i închipuim ca stăpînii sclaviei noastre, au fost sclavii datinei noastre, că ei respingeau actele scrise în altă limbă decît limba ţării şi în alte forme decît ale ei, că primul fanariot, un om aşa de vrednic ca Nicolae Mavrocordat, punînd să se redacteze într-un singur corp cronicile moldovene şi muntene, a cerut, înainte de toate, să se puie genealogia lui care îl făcea să se coboare prin femei din Alexandru cel Bun, pentru ca să arate astfel că nu actualul sultan din Constantinopol l-a făcut domn, ci picătura aceea de sînge strămoşesc al domnilor români care se găsea şi în vinele lui".

Conferinţa a fost tipărită în revista Arhiva pentru ştiinţă şi reformă socială, *organ al Institutului social român, nr. 3-4 din 1928.*

I.L.

[I.] Minulescu [poetul] zice că adunarea e de oameni sinistri!

Conferinţa e un fel de causerie, presărată cu aluzii pentru rege.

Vorbeşte apoi despre cultură, încercînd a da o definiţie. Cultura de sus e fără unitate şi fără personalitate. Ţăranul are însă o cultură milenară, din timpul păgînităţii, a căreia poezie a ştiut s-o alăture pe lîngă creştinism. Cultura lui psihologică îl ajută a pătrunde foarte uşor în sufletul semenilor săi. Cartea lui de istorie e legenda. Avem multe de învăţat de la el şi, numai cunoscîndu-i cultura, i-o putem adapta cu trebuinţele noi.

22 martie. La înmormîntarea lui Dim. Onciul, Iorga vede inscripţia de la coroana studenţilor români creştini [extremă dreapta] şi spune lui C. Banu: „Asemenea studenţi trebuie luaţi serios de ceafă; aliatul lor, A.C. Cuza, încurajează pe Zelea Codreanu, tînărul, spre a se uni cu studenţii antisemiţi germani".

30 iunie. Mă cheamă Iorga pentru nişte petiţii la rege. Îl găsesc cu nişte studente rînduind cărţile în rafturile nouă de stejar.

— Pe mine toţi mă vor vorbi de rău, căci cît sînt în viaţă li-i frică de mine. Dealtfel, sînt atîţia care găsesc că trăiesc prea mult. Uite, Cancel[1] a zis că nu mai am rost la Comisia monumentelor istorice!

— Şi totuşi eu am auzit că numirea lui Cancel la Universitate s-a făcut în urma stăruinţelor dv.

— Aşa este, dar acuma văd că nu era copt pentru o catedră universitară, şi pe deasupra este aşa de închipuit.

Iorga îmi arată catalogul cu arta populară din Stockholm şi zice că se vede influenţa tracică din sud.

5 august. O zi grea de mers şi întors [la] Văleni de Munte. Înghesuială în tren, căldură nesuferită.

Iorga mă primeşte ceremonios în salon. D-na Iorga îmi arată mirarea că vechii prieteni îşi mai aduc aminte de el (deoarece eu după război n-am mai fost pe la Văleni).

— Stai şi te gîndeşti [zice Iorga]. Regele Carol a fost cum a fost. Regele Ferdinand e slab, şovăielnic. Iar prinţul Carol va fi şi mai rău. Şi atunci îmi aduc aminte de un cuvînt al prinţesei [Elena] Cuza care, văzînd cît de curînd au alergat suveranii Italiei cu ocazia unui cutremur, a zis: „Dacă-s oameni ai pămîntului aceluia". Şi-ai noştri de acum îs buni, dar sînt străini, depărtaţi de inima noastră.

1924

23 aprilie. Într-o şedinţă pentru organizarea congresului de bizantinologie, prezidată de Iorga, Pârvan mereu se adresa ministrului Lepădatu [Lapedatu][2] într-un fel prea intim: Alexandre, Lepădatule. După un timp Iorga se ridică furios şi zice că nu poate prezida o şedinţă la care se vorbeşte aşa de ordinar, ca la cîrciumă etc.

Pârvan a înghiţit lecţia în tăcere, iar după aceea şi-a cerut scuze. Iorga cu o diabolică satisfacţie sublinia fiecare cuvînt de scuze: „Aşa, da, aşa-i bine, da".

---

[1] Petre Cancel (1852-1947), slavist român, autor, între altele, a studiilor *Păstoritul la poporul român* (1913), *Curs de literatură sîrbă* (1932-1933), *Introducere la filozofia şi lingvistica slavo-română* (1938).

[2] Alexandru Lapedatu (1876-1954), istoric român, membru al Academiei române; profesor universitar la Cluj; director general al Arhivelor statului (1923), de mai multe ori ministru între 1923 şi 1928.

NICOLAUS OLAHUS
protector
al umaniştilor europeni

CORNELIU ALBU

Corespondenţa lui Nicolaus Olahus[1] cu Erasmus din Rotterdam[2] ne descoperă pe secretarul flamand al celor doi renumiţi umanişti: Levinus Algoet, cunoscut şi sub epitetele „Goethals", „Omnibonus", dar mai adeseori „Panagathus", născut la Gand (Flandra) la sfîrşitul secolului XV. Erasmus a notat despre el că „aparţine unei familii de bune condiţii; părinţii lui au avut mulţi copii, dar puţină avere".

Sprijinul efectiv, acordat de Nicolaus Olahus umanistului flamand Levinus Panagathus, precum şi altor umanişti, justifică pe deplin nu numai titlul ce i-a fost conferit de Colegiul Trilingv din Louvain, protectorul cel mai darnic şi cel mai erudit al tuturor oamenilor de ştiinţă, cît şi afirmaţiile profesorului emerit la Universitatea din Gand, Alphonse Roersch, în lucrarea Corespondenţa lui N. Olahus, **1904, în sensul că: „Olahus i-a protejat pe umaniştii noştri legînd prietenie cu mulţi dintre ei, ceea ce le-a permis acestora să recurgă adeseori la marea lui influenţă şi la bunele sale oficii".**

Eruditul şi...

Manifestînd de timpuriu rîvnă pentru învăţătură, Levinus a urmat Colegiul celor trei limbi din Louvain[3], după absolvirea căruia s-a bucurat de protecţia umanistului Marcus Laurinus, decan la Saint Donatien din Bruges (Belgia), care l-a recomandat lui Erasmus. Acesta l-a acceptat ca secretar, în anul 1518, fără a-i cere să-şi întrerupă studiile. Curînd Levinus a devenit nu numai epistolograful lui Erasmus, ci şi omul lui de încredere. În 1523 era la Londra unde, anul următor, va mai veni de două ori. În cea de-a doua călătorie, din 1524, a dus pachete cu scrisori, din partea lui Erasmus, lui Wartham, episcop de Canterbury, Fisher, episcop de Rochester, Tunsdall, episcop de Londra, cardinalului Wolsey şi chiar regelui Henric VIII căruia îi este recomandat ca un om excepţional. În 1526 călătoreşte la Roma; anul următor e la Paris, apoi în Germania, unde pătrunde greu din cauza răscoalelor ţărăneşti. În 1528 revine lîngă Marcus Laurinus în casa căruia face cunoştinţă cu umanişti remarcabili şi leagă prietenie trainică cu Holdeghen, cel care a tradus, pentru prima dată, în latină, comedia *Pluto* a lui Aristofan.

În primăvara anului 1530, Panagathus îl însoţea pe Cornelius Duplicius Scepperus, diplomat al împăratului Carol Quintul, la conciliul din Trento, iar în vara aceluiaşi an a făcut parte din suita împăratului la Dieta din Augsburg[4], prilej de a redacta lucrarea *Biruinţele obţinute la Consiliul de la Augsburg, din 1530, în favoarea religiei creştine.*

La Augsburg, fostul secretar al lui Erasmus a ascultat cu interes cele două discursuri ale lui Nicolaus Olahus, reprezentantul Ungariei ferdinandiste[5], primul adresat direct lui Carol Quintul, iar cel de-al doilea, un rechizitoriu împotriva principilor germani pe care i-a acuzat că nu întreprind nimic pentru a lupta, uniţi, împotriva sultanului Soliman Magnificul (1520-1566).

Făcînd cunoştinţă cu Nicolaus Olahus şi aflînd că acesta va porni curînd spre Ţările de Jos, unde sora împăratului Carol Quintul, Maria de Habsburg, fosta regină a Ungariei, urma să fie instalată ca regentă a amintitelor

---

[1] Umanist român din Transilvania (1493-1568), secretar (din 1522) al regelui Ungariei, Ludovic II, şi al reginei Maria de Habsburg. Episcop de Zagreb, iar apoi arhiepiscop de Strigoniu şi regent al Ungariei. Vezi şi *Magazin istoric*, nr. 1/1968.

[2] Umanist renascentist flamand (c. 1467-1536). Pamfletele şi scrierile sale satirice, cu caracter antifeudal şi anticlerical, au deschis drum Reformei.

[3] A fost înfiinţat în 1517; obiectele de studii se predau în limbile elină, latină şi ebraică.

[4] Oraş în Bavaria; Dieta a respins petiţia protestanţilor numită „Confesiunea de la Augsburg", care cuprindea o expunere sistematică a doctrinei protestante, întocmită de ideologul lor Filip Melanchthon.

[5] După moartea regelui Ungariei, Ludovic II (1526) s-au dus lupte pentru ocuparea tronului maghiar: o parte a nobilimii sprijinea pe Ferdinand de Habsburg, alta pe Ioan Zápolya, voievodul Transilvaniei.

provincii, Levinus Panagathus s-a hotărît să-şi caute un nou protector. Stăruind în realizarea planurilor lui, el a reuşit, pentru un scurt moment, să fie cooptat în suita noii regente pe care, în primăvara anului 1531, a însoţit-o, alături de Nicolaus Olahus, consilierul regentei, la Gand, Courtrai, şi Bruges.

După o asemenea performanţă, Levinus Panagathus a revenit spăsit lîngă Erasmus, de a cărui recomandare nu se putea lipsi. El dorea de la Erasmus să-l recomande lui Olahus pentru a-l primi în serviciul regentei. În octombrie 1530, Levinus copiase o scrisoare a Inegalabilului[1] către umanistul transilvan în care afirmase: „Chipul lui Olahus s-a întipărit atît de adînc în sufletul meu, încît nu mai poate fi scos sau şters de acolo; tot aşa mi-au făcut plăcere lingura şi furculiţa pe care mi le-ai trimis, desigur, cu gîndul că-l voi avea astfel comesean pe dragul meu Nicolaus şi că voi putea spune totdeauna dragilor mei prieteni: acesta este iubitul meu Olahus". Apreciind că ultimele comportări ale secretarului său fuseseră simple rătăciri ale tinereţii, Erasmus i-a dat recomandarea solicitată. În acelaşi timp, el a cerut şi sprijinul lui Olahus, care, de la 1 iulie 1530, devenise unul dintre corespondenţii frecvenţi ai lui Erasmus.

Olahus, care urmărea, secondat de Panormitanus, cancelarul Ţărilor de Jos şi ajutat atît de regentă, cît şi de împărat, să-l readucă pe Erasmus în patrie, avea motive serioase să nu-i refuze „Învăţătorului Europei" un serviciu care i se părea neînsemnat: „În ce stadiu se află afacerea lui Levinus — îi scria Olahus lui Erasmus — vei afla din scrisorile lui. Voi avea grijă să împlinesc tot ce depinde de mine, ca să-i fie satisfăcută dorinţa, atît pentru că vrei tu, cît şi pentru că are purtări bune şi calităţi de preţ".

Grija pentru ajutorarea lui Levinus apare în mai toată corespondenţa dintre Erasmus şi Olahus: „Îţi recomand pe dragul meu Levinus, căruia aş dori să-i sădeşti convingerea că trebuie să-şi aleagă o astfel de viaţă, în care să aibă prilejul să-şi cultive inteligenţa şi erudiţia. Căci este născut pentru litere şi s-a exersat stăruitor şi cu bune rezultate. Am auzit că şi tu cultivi limba elină; la aceasta Levinus ţi-ar putea fi de folos".

Urmînd recomandarea lui Erasmus, alături de Jacobus Danus, Levinus Panagathus devine al doilea profesor de elină al lui Olahus, în care acesta se va perfecţiona în aşa măsură că va traduce din poetul grec Hesiod, va compune elegii şi epigrame şi va coresponda în limba lui Homer.

În cazuri extreme, cei doi profesori ai lui Nicolaus Olahus recurgeau la ajutorul unor iluştri elenişti de la Colegiul Trilingv din Louvain printre care amintim pe Petrus Nannius, Ruthgerus Rescius şi Hadrianus Amerotius. Odată, încercînd să explice elevului lor definiţia dată de Lucian din Samosată parazitului social, cei doi profesori au apelat la ajutorul umanistului Hadrianus Amerotius (francezul Amerot Cuenavelle).

[1] În lucrările de epocă, Erasmus este numit: Inegalabilul, Prinţul umaniştilor, Lumina Lumii, Învăţătorul Europei etc.

In p. 29: *facsimil dintr-o scrisoare cu autograful marelui umanist român*

Palatul din Bruxelles în care a locuit şi Nicolaus Olahus în anii cît a trăit pe aceste meleaguri

Acesta, cu multă bunăvoinţă, le-a dat explicaţiile necesare, indicîndu-le şi metoda ce trebuie s-o întrebuinţeze în asemenea împrejurări, ceea ce lui i-a fost cu putinţă numai după ce a putut consulta ediţia florentină a *Dialogurilor* lui Lucian, din 1498, considerată a fi cea mai bună: „Pasagiul respectiv, mai întîi l-a tradus, l-a redat apoi mai pe larg şi mai mult prin parafrazare, dezvăluindu-l după metoda artei dialectice, prin care concluziile se leagă şi se organizează între ele, una cîte una". Considerîndu-se onorat că a putut fi de folos lui Olahus, care începuse să se impună drept „cel mai darnic şi cel mai învăţat protector al tuturor oamenilor de ştiinţă", savantul elenist încheia: „Dacă se va ivi ceva, fie în această privinţă, fie în altele pentru care să doreşti să-mi dau osteneala, să fii convins definitiv că eu sînt al tău pe cît pot şi mă pricep. Iar lui Levinus, prietenul nostru, căruia i-aş fi scris, dacă timpul prea scurt mi-ar fi dat răgazul, dă-i foarte multe salutări de la mine".

...nestatornicul Levinus

Între timp, Levinus Panagathus, care primea de la Olahus o bună retribuţie ca profesor, a reuşit să obţină şi slujba de secretar al consilierului reginei. Despre acest lucru, Nicolaus Olahus îi relata lui Erasmus: „Îmi scrii că-mi eşti foarte recunoscător pentru că l-am ajutat pe Levinus. Nu numai pe el, ale cărui purtări şi a cărui erudiţie le cunosc, ci şi pe oricine altul, pe care mi-l recomanzi tu, nu pot să nu-l ajut, pe cît îmi stă în putinţă. Am avut grijă să i se plătească lui Levinus, în numele reginei, cîte opt groşi pe zi, pînă cînd va putea să primească un alt post mai potrivit, fiindcă toate posturile de pe lîngă regină erau ocupate mai dinainte. Regina l-a lăsat pe lîngă mine să mă folosesc de ajutorul lui în rezolvarea diferitelor probleme".

Dar în 1532 Levinus şi-a nemulţumit grav protectorii. Mai întîi a intrat în conflict cu eruditul elenist de la Louvain, profesorul şi tipograful Rutgerus Rescius, prieten atît al lui Olahus cît şi al lui Erasmus, pe care l-a atacat pe nedrept. Apoi, a demonstrat din nou că nu era el omul care să facă bună casă cu statornicia. Cazul Levinus a luat amploare în corespondenţa lui Olahus cu Erasmus şi a avut aspecte dintre cele mai comice, obligîndu-i pe cei doi să rîdă „printre lacrimi şi regrete".

Curînd, Levinus îi mărturiseşte lui Olahus regretul de a fi renunţat la studii. Pe primul său ocrotitor Erasmus, îl numea „preaîmpodobitule stăpîne" şi chiar „preabunule protector", după care adăuga: „ca să-ţi spun adevărul şi să-ţi vorbesc din inimă, aici îmi este plăcută îmbrăţişarea tandră a soţiei mele, dar mai mult decît orice pe lume mi-ar place să-mi îndeplinesc slujba mea, acolo lîngă tine, şi să mă bucur de protecţia ta".

Asemenea ştiri despre „fiul adoptiv" l-au îndurerat pe Erasmus. A continuat însă să se intereseze de soarta fostului său secretar, deşi în cercul intimilor îl considera un bărbat pierdut pentru studiile umanistice

La rîndul său, nici Olahus nu şi-a uitat secretarul şi profesorul iar cînd acesta a revenit la Bruxelles, l-a ajutat, din nou, introducîndu-l să predea lecţii de elină fiilor nobililor de la curtea regentei. Erasmus nu a scăpat prilejul de a mulţumi bunului său prieten, Olahus: „Preadistinse bărbat, ţi-am scris de curînd, i-am scris şi dragului nostru Levinus. Mă bucur că îţi este drag şi că îi porţi de grijă. Numai de ar fi fericit. Te rog să fii alături de el şi de acum înainte cu sfatul şi cu sprijinul tău".

Curînd Levinus Panagathus a început să ţintească mai sus, motiv de noi scrisori între Bruxelles şi Friburg: „Acum este cerut, de nu ştiu care secretar al împăratului, ca ajutor. Nu m-aş fi opus — îi scria Olahus lui Erasmus — dorinţei lui din pricina unui venit mai mare, dacă nu aş fi văzut cît de necreştinesc şi de primejdios este ca un bărbat să-şi părăsească, după un an sau doi, o soţie tînără..."

Dar Erasmus stăruia în dragostea lui pentru Levinus: „Îi doresc binele, deşi sînt îndurerat că este atît de uşuratic la minte, încît întotdeauna scapă din mînă ocazia ce i se oferă..." În vara anului 1533, el a aflat că după alte peregrinări, Levinus a reapărut în Ţările de Jos şi s-a grăbit să-i scrie la Bruxelles vechiului prieten: „Te implor, dragul meu Olahus, să-l sprijini pe Levinus al nostru ca şi pînă acum, pînă îşi va face o situaţie. Ce mult îţi datorează el ţie şi eu de asemenea, din cauza lui! Du pînă la capăt bunăvoinţa ta. Rămîi cu bine, protector fără pereche!"

În afară de toate acestea, Erasmus a redactat şi autentificat un act în baza căruia, după moartea lui, ceda lui Levinus prebenda (venitul unui canonicat) de 150 florini, ce o avea de la mănăstirea din Courtrai, trecîndu-l apoi şi în testament.

Se pare că, începînd din anul 1535, starea materială a lui Levinus era bună, căci reuşise să fie numit grefier de cancelarie la curtea împăratului Carol Quintul. Încetul cu încetul, el s-a desprins, prin forţa împrejurărilor, de statornicii lui prieteni. Erasmus a încetat din viaţă la 12 iulie 1536, iar Nicolaus Olahus a părăsit Ţările de Jos în 1541.

În ce-l priveşte pe Levinus, în 1547, el îl urma pe împărat în războiul dus împotriva aderenţilor lui Luther. S-a îmbolnăvit de friguri şi a decedat în ziua de 25 ianuarie a aceluiaşi an.

Despre el posteritatea ştie că „a fost poet de limba latină şi elină, poliglot, bărbat învăţat, grefier al cancelariei imperiale şi flamand de origină". Levinus s-a ilustrat atît ca matematician, cît şi ca geograf. A fost autorul unor culegeri de discursuri şi poeme eroice care s-au pierdut, al lucrării din 1530 de care am amintit, a trei cronograme, în franceză, latină şi flamandă, cu privire la moartea împărătesei Isabela, soţia lui Carol Quintul.

De la Levinus Panagathus a rămas, în domeniul geografiei, o hartă a Europei cuprinzînd Flandra (începînd de la Gand), o parte din Scoţia, Islanda, Groenlanda, Danemarca, Suedia, Norvegia, precum şi o parte a Germaniei şi a Rusiei sec. XVI. El este considerat părintele geografiei în Ţările de Jos.

ANDREI ŞAGUNA — OM DE CULTURĂ ŞI ACŢIUNE

(Urmare din p. 17)

ceea ce, pe bună dreptate, s-a numit «principala tragedie a lui 1848». Analizînd, cu acurateţă ştiinţifică, punctele de vedere exprimate pe terenul confruntărilor politice, în programe şi atitudini, istoricul american dă o expunere şi o analiză magistrale programului revoluţiei române din 1848. El stabileşte locul deţinut de Bărnuţiu şi Şaguna în mersul revoluţiei române din Transilvania, însemnătatea Comitetului Naţional condus de cei doi lide i. Istoricul îi socoteşte figuri politice de valoare indiscutabil europeană, comparabili, primul cu Mazzini, al doilea cu Camillo Cavour. Autorului nu îi scapă viziunea general românească a revoluţiei, manifestările ideii de unire a românilor şi nici activitatea desfăşurată de Comitetul Naţional, de organizare a Transilvaniei sub raportul administraţiei civile. Istoricul Hitchins citează din textele epocii, ideea de „gobern românesc", ilustrativă pentru evoluţia tendinţelor revoluţiei româneşti. De o deosebită valoare rămîn paginile pe care le consacră lui Avram Iancu, stăruinţelor acestuia pentru o înţelegere cu revoluţionarii unguri, în spiritul unui real liberalism aşa cum fusese postulat de Bărnuţiu şi Şaguna.

Argumente istorice

Şaguna a considerat, scrie autorul, că orice încercare de restaurare a celor trei naţiuni politice în secolul liberalismului şi al ideii naţionale era un anacronism. Istoricul accentuează din argumentaţia lui Şaguna apelul la dreptul istoric, dar, în egală măsură şi aspectul demografic, superioritatea numerică a românilor. Cunoaşterea excelentă a dezbaterilor din amintitul Reichsrat (de fapt o adunare a notabililor), a ideilor exprimate de reprezentanţii tuturor naţionalităţilor, îngăduie prezentarea detaliată a planului liderului român de restructurare a imperiului pe temeiuri federative. În realitate, era evident că Şaguna urmărea cu consecvenţă o formulă menită să asigure românilor o autonomie politică, în spi itul unor concepte liberale. Deşi neîmpărtăşit, punctul său de vedere, confruntat de veşnicul compromis dintre aristocraţia maghiară şi Curtea habsburgică, se răsfrînge în amplitudinea mişcărilor naţionale din Transilvania.

Scriind o carte de istorie şi nu un panegi ic, autorul conturează şi optica tradiţională a lui Şaguna, incapacitatea acestuia de a vedea clar, în noua etapă, încotro se îndreaptă cursul politic. Atent la desfăşurările vieţii socio-politice, la maturizarea spiritului laic, istoricul înregistrează şi evoluţia spre revendicări în favoarea maselor rurale, române şi secuieşti, propulsate de Ioan Raţiu şi susţinute de către Şaguna însuşi.

Admirabilă reconstituire şi interpretare istorică, prin modul inteligent în care este scrisă, cartea profesorului Keith Hitchins reface şi istoria strădaniilor societăţii româneşti pe calea întemeierii instituţiilor culturale. Cu aceeaşi autoritate ştiinţifică, el explicitează raportul ortodoxie-naţionalitate, formulat în chiar titlul lucrării, demonstrînd pe temeiul feptelor, evoluţia inexorabilă a societăţii române spre lumea laică. În aceeaşi vreme surprinde în termeni fără echivoc evoluţia spre naţional în sfera ecleziasticului şi deopotrivă a culturii laice. Dotarea societăţii româneşti cu instituţiile culturale necesare, lărgirea şi organizarea eţelei şcola e, opera de luminare a naţiunii în spiritul unui iluminism prelungit şi necesar, fac din Şaguna un reprezentativ om de cultură şi acţiune, integrabil spiritului pozitiv al veacului. Indiscutabil, prin cartea despre And ei Şaguna, istoricul american înscrie în istoriografia contemporană interesînd spaţiul nostru o lucrare ce face dovada că este posibil a scrie temeinic şi avizat despre fenomene adeseori controversate sau pur şi simplu ignorate.

PLANSELE NOASTRE

① **Bătălia de la Rovine.** Pictură de Enache Prodea (**De două ori Rovine,** p. 60)

② Umaniştii Nicolaus Olahus (stînga), gravu ă de epocă şi Erasmus din Rotterdam (dreapta), tablou de Hans Holbein cel Tînăr: cabinetul de lucru al lui Erasmus, din Anderlecht, în apropiere de Bruxelles, unde a locuit între 1516 şi 1521 (**Nicolaus Olahus—protector al umaniştilor europeni,** p. 29)

③ O imagine necunoscută pînă acum publicului din ţara noastră: statuia unui dac, aflată în colecţia Muzeului Luv u; imagine despre care evista franceză **L'histoire** sc ie: „Tristeţea pe care chipul său o exprimă are o valoa e universală — este privirea celui care îndepărtat de patria sa scrutează viaţa cu profundă durere".

④ Cronica puternicului regat feudal Koguryo, format în sec. I î.e.n. (**sus**): secvenţă dintr-un film istoric coreean, a cărui acţiune se desfăşoară în acea epocă şi (**jos**) pavilionul Daiung, care probează înaltul grad de dezvoltare atins de arhitectura coreeană medievală în piatră, sînt numai două puncte de reper în multimilenara istorie a poporului coreean (**Civilizaţii coreene,** p. 22)

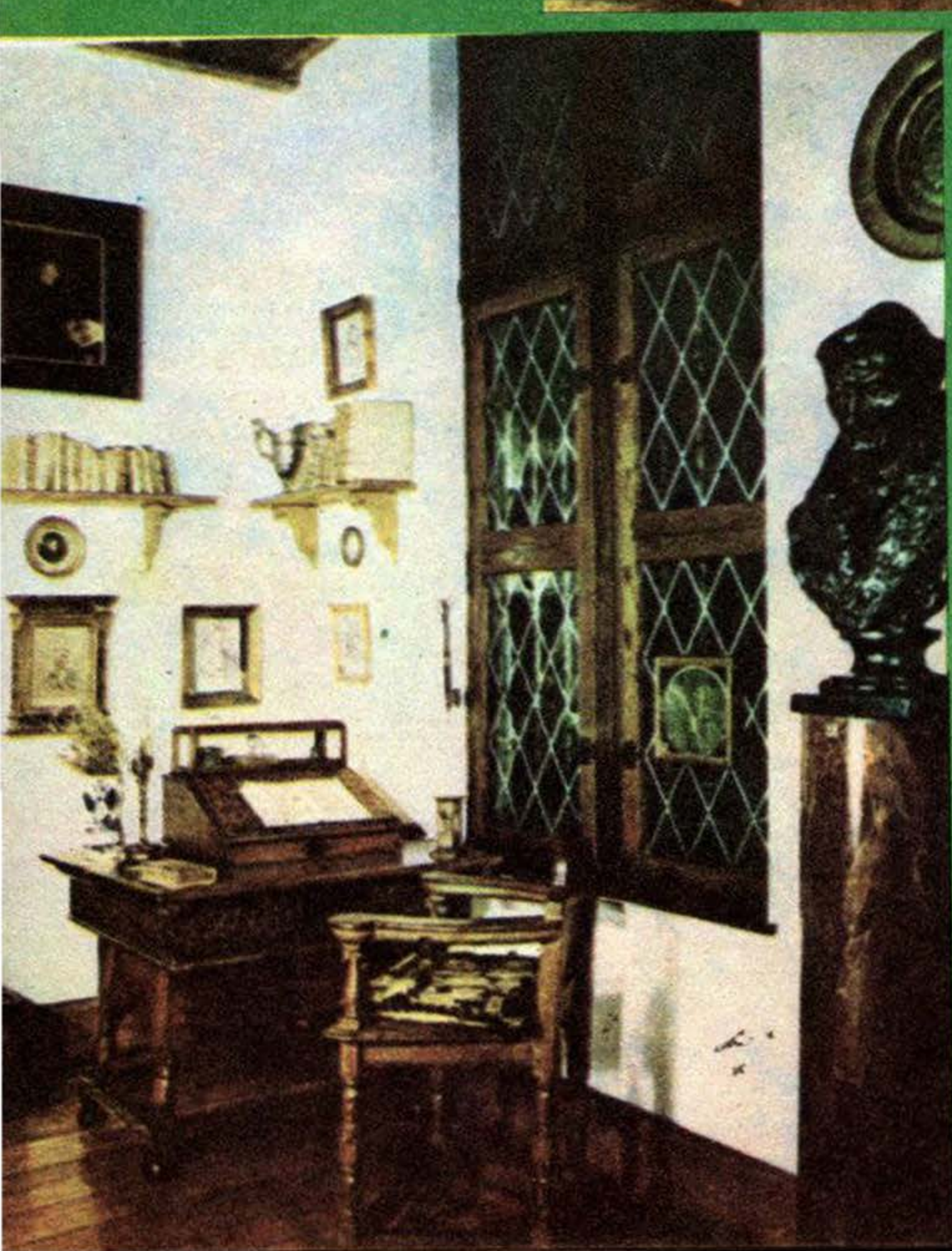

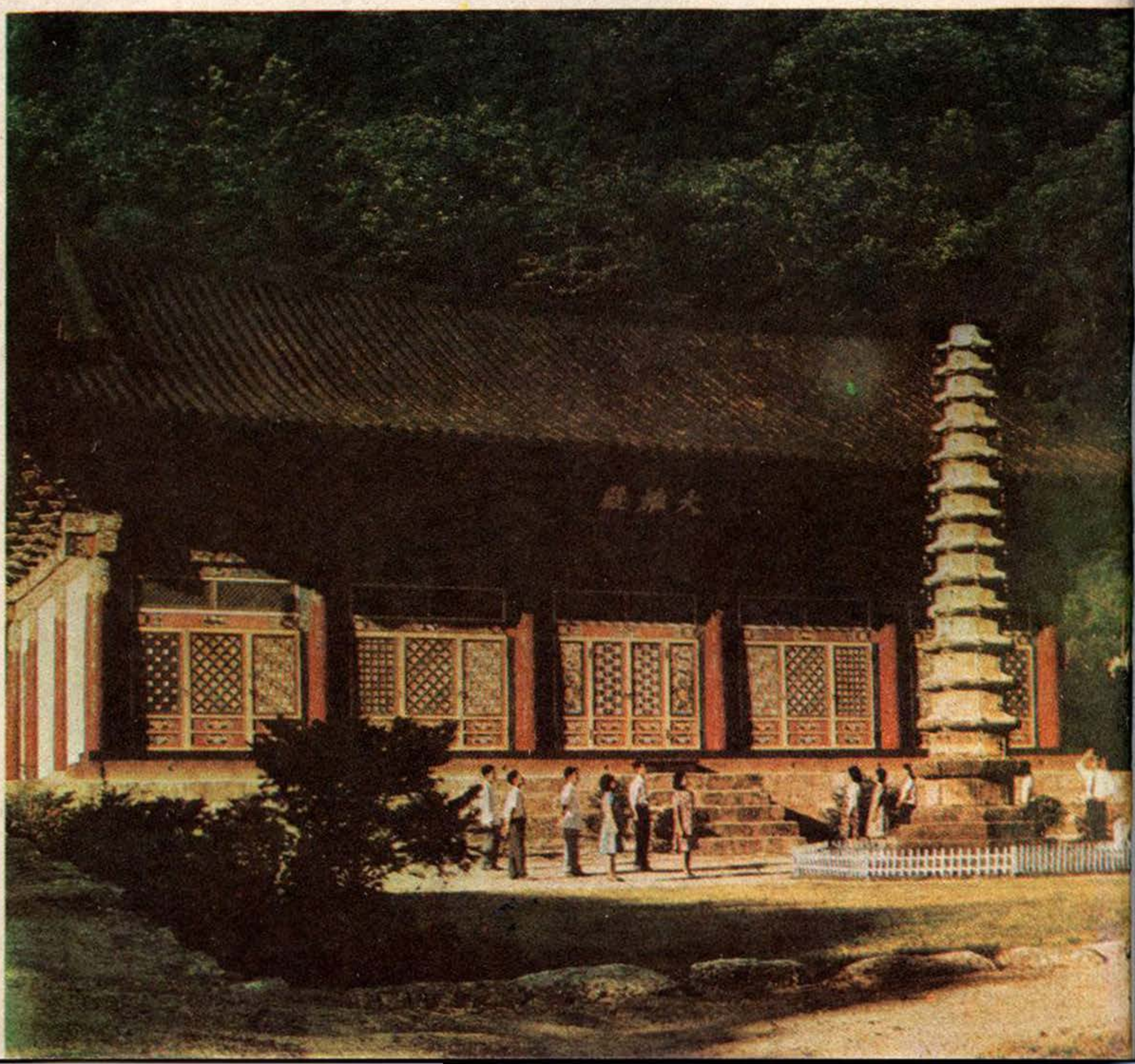

Romanul istoric Barnaby Rudge, scris de Charles Dickens, și alte mărturii despre evenimentele din Anglia anului 1780, sînt analizate de Richard Holmes într-un articol apărut în The Times, articol pe care îl reproducem, în continuare, într-o formă prescurtată; titlul și subtitlurile aparțin redacției noastre.

1780: RĂSCOALĂ LA LONDRA

RICHARD HOLMES

Luni, 5 iunie, se sărbătorea ziua de naștere a regelui George III. Deasupra Tamisei s-au tras focuri de artificii, s-au organizat petreceri în grădinile Palatului și un bal mascat a avut loc la Ranelagh[1]. În aer plutea parcă o nebunie de miez de vară. Vînzătorii își închideau prăvăliile, atîrnînd în vitrine lozinci cu „Jos papistașii!"; birjarii scriau aceleași cuvinte, cu creta, pe ușile trăsurilor și urcau prețul pentru călătorii care nu purtau cocarde albastre; ferestrele caselor erau împodobite, în mod ostentativ, cu cocarde și panglici albastre; în cîrciumi, protestanților li se servea bere pe gratis!

Regele intervine

Horace Walpole, alarmat și intrigat, se plimba prin oraș „înzorzonat cu panglici albastre precum o ghirlandă de 1 mai". Rămas aproape singur printre supușii săi, regele George nu era într-o dispoziție potrivită cu ocazia festivă. La 11 dimineața a trimis o notă urgentă lordului North: „Dacă nu veți pune capăt cît mai repede acestei agitații, se va crea un precedent care le va servi complotiștilor, în viitor, pentru a aduna norodul".

Ministrul de interne, lordul Stormont, a început să mobilizeze trupele. Pe străzi erau aprinse focuri cu mobile din casele jefuite, iar trecătorii erau și ei ușurați de bani „în folosul celor sărmani". Răzmerița se întinsese pînă în cartierul aristocratic West End: „Jos papistașii!", „Jos proprietarii!".

În dimineața zilei de marți 6 iunie, autoritățile au sesizat că răscoala căpătase aspecte noi și alarmante. Din mînă în mînă treceau afișe subversive, circulare, foi volante. Au apărut manifeste incendiare intitulate *Anglia în sînge* sau *Trăznetul*. Unul dintre acestea era adresat *lordului George Gordon și glorioasei Asociații protestante* și sublinia „necesitatea unei lupte susținute împotriva planurilor diabolice ale miniștrilor de a

[1] Ranelagh a fost la început un loc de plimbare pe malul Tamisei, în cartierul Chelsea, din Londra. Terenul a fost cumpărat în 1690 de Richard Jones, conte de Ranelagh, care a ridicat acolo un castel înconjurat de grădini. În 1742, a fost deschis publicului, devenind, datorită estradei pentru concerte în aer liber, un parc la modă și foarte agreat. Construcțiile au fost demolate în 1826, întreaga zonă trecînd în proprietatea Spitalului regal.

În pp. 33-35: imagini din Londra veacului XVIII așa cum le-a văzut celebrul pictor, gravor și caricaturist William Hogarth (1697-1764)

transfera catolicilor toate drepturile civile și religioase deținute de protestanți, de a introduce papistașismul și sclavia". Toată lumea știa de papistași dar de unde pînă unde povestea cu sclavia?

Agenți secreți ai lordului Stormont raportau despre activitatea unor „grupuri organizate", urmînd un plan de atac bine stabilit.

Cea mai dificilă problemă pentru ministrul de interne a fost pasivitatea autorităților civile. Magistrații nu voiau să-și respecte obligațiile, refuzînd să instituie Legea cu privire la răzvrătiri, care ar fi autorizat armata să tragă în mulțimea răsculată. Cei care locuiau în West End n-o făceau de teamă să nu-și piardă bunurile, cei din East End (cartierul muncitorilor și săracilor) din simpatie pentru mulțime, dintr-un vechi resentiment împotriva guvernului. Situația devenise periculoasă: vechiul sistem de guvernare, ineficient, era minat de o forță necunoscută.

Miercurea neagră

Răscoala a izbucnit efectiv în seara zilei de 6 iunie. Ca urmare a unor ciocniri violente în preajma Parlamentului, la ora 6 a apărut în curtea Palatului garda călare, ostașii avînd săbiile scoase pentru atac. Un judecător mai curajos, pe nume Hyde, a început să citească Legea cu privire la răzvrătiri. În acel moment, un individ de statură uriașă, călare pe un cal și fluturînd un steag negru cu roșu (culorile anarhiștilor) a trecut în fruntea mulțimii conducînd-o spre casa lui Hyde. Imobilul a fost prădat, apoi dărîmat cu drugi groși de fier și, pînă la ora 8, ars din temelii; în plus, conacul pe care Hyde îl avea în afara Londrei a fost, de asemenea, distrus a doua zi.

La 9 seara mulțimea a distrus casa lui John Fielding. Proprietarul cîrciumii de vizavi le dădea răzvrătiților gin pe gratis, în timp ce aceștia munceau de zor la demolarea imobilului. Gestul cîrciumarului poate fi interpretat ca o măsură de protecție pentru a-și salva propriul local. Apoi, călărețul care conducea mulțimea a indicat un nou obiectiv, strigînd: „Înainte spre Newgate!" Cînd s-a lăsat noaptea, o mare parte din oraș era sub controlul răzvrătiților. Cît cuprindeai cu ochii se vedeau focuri arzînd.

În următoarele 48 ore, răscoala de tip secolul XVIII oscila înspre o revoluție de tip secolul XIX. Închisorile Newgate, Bridewell, New Clerkenwell, Fleet, King's Bench și Marshalsea au fost luate cu asalt și incendiate, după ce deținuții fuseseră eliberați de răsculați. Unei colecții de manuscrise juridice, de o valoare inestimabilă, i s-a dat foc în mijlocul străzii. A fost atacată Banca Angliei, au fost prădate oficiile vamale și, de-a lungul lui Holborn Hill, au fost incendiate nu mai puțin de 36 case.

Multe din personalitățile epocii au fost martori oculari la aceste scene de coșmar. Poetul William Blake a fost purtat de mulțime pînă la porțile închisorii Newgate chiar cînd acestea se prăbușeau într-o ploaie de metal topit și scîntei, iar deținuții din interiorul clădirii urlau în lanțuri. Actorul Frederick Reynolds i-a văzut pe pușcăriași evadați dansînd, înjurînd, cîntînd și zăngănind din lanțuri, pe străzi. Răzvrătiții se cățărau pe acoperișurile cuprinse de flăcări, „de parcă ar fi fost diavolii din infernul lui Milton"[1] și, pentru o clipă, lordul George Gordon a fost zărit „salutînd mulțimea dintr-o trăsură trasă triumfal de 500 oameni".

Horace Walpole, palid și îngrozit, nota: „Miercurea neagră a fost cea mai cruntă noapte pe care am apucat-o vreodată; timp de șase ore am crezut că, atunci cînd se va sfîrși, jumătate din oraș va fi transformată în scrum".

Evenimentele acestea i-au oferit lui Dickens materia primă pentru unele din scenele de masă cele mai izbutite, cele mai fascinante prin violența lor, pe care le-a descris vreodată. Scriitorul a trecut însă cu vederea alți factori. Rebeliunea nu s-a stins de la sine. Din ordinul regelui George III, i s-a pus capăt cu ajutorul unor puternice forțe militare. În perioada dintre marți 6 iunie și joi 8 iunie, la Londra, au fost concentrați peste 15 000 soldați. Hyde Park, parcul St. James, Turnul Londrei, podurile peste Tamisa și Banca Angliei au fost transformate în tabere militare. După dărîmarea închisorii Newgate, bătăioșilor magistrați din City le-a pierit entuziasmul și au început să aplice cu mult zel Legea cu privire la răzvrătiri. Soldații au primit ordin să tragă în mulțime. În fața Băncii Angliei au fost împușcați sau străpunși de sabie 210 răzvrătiți, 75 au murit de pe urma rănilor primite și 25 au fost executați. Alții, într-un număr care nu a putut fi stabilit exact, au pierit în incendii sau au fost aruncați în Tamisa.

---

[1] John Milton (1608-1674), poet și om politic. În opera sa capitală, *Paradise Lost* (Paradisul pierdut, 1667), poem epic în 12 cărți, tema biblică a păcatului originar e tratată simbolic și ilustrează convingerile politice revoluționare, ideologia raționalistă și admirația poetului pentru antichitatea clasică și Renaștere.

Procesul lui Gordon

Tot atît de adevărat este însă că răsculaţii şi-au pierdut conducătorii după prima victorie soldată cu căderea închisorii Newgate. George Gordon, pur şi simplu, s-a baricadat în locuinţa sa, după ce, mai înainte, i se refuzase o întrevedere cu regele, şi a rămas acolo pînă vineri 9 iunie, cînd a fost dus în închisoarea din Turnul Londrei. Călăreţul apocaliptic al Newgateului — identificat ulterior cu marinarul James Jackson — s-a întors şi el liniştit acasă, de unde, cîteva zile mai tîrziu, a fost arestat, judecat şi executat. Din dezbaterile procesului, păstrate pînă azi, reiese că Jackson nu a mărturisit nimic şi nici nu a încercat să se apere. Nu s-a putut stabili deci de unde provenea faimosul său steag.

Memorialistul Nathanial Wraxall, care a urmărit îndeaproape desfăşurarea răscoalei, conchidea: „Dacă mulţimea răzvrătită ar fi avut cîţiva conducători mai fermi în acţiunile lor, sau mai abili, atunci efectele evenimentelor din Londra, din noaptea de 7 iunie, ar fi fost, mai mult ca sigur, radicale... De fapt, în momentul în care soldaţii au ocupat cele trei poduri peste Tamisa, Londra era, practic, în afara oricărui pericol". În urma răscoalei au rămas şi informaţiile secrete obţinute de lordul Stormont, mărturii ale unor atacuri organizate asupra judecătoriilor, strategia eficientă prin care au fost dărîmate închisorile, cele trei atacuri asupra Băncii Angliei, publicaţiile subversive tipărite. Mai presus de orice însă, au rămas semnele de întrebare ridicate de personalitatea enigmatică şi de intenţiile lordului George Gordon. Biograful său, Watson, susţinea că fusese întocmit un plan de ocupare a Băncii Angliei şi a Turnului Londrei, în vederea realizării unor schimbări şi reforme. El afirma că Gordon ar fi putut răsturna guvernul şi elabora o Constituţie care să vină în întîmpinarea dorinţelor şi adevăratelor interese ale poporului — „o sută de mii de oameni erau gata să-i execute ordinele, iar miniştrii tremurau de frică pentru viaţa lor". Să fi exagerat oare Watson?

Ca o paranteză, Dickens i-a luat apărarea lui Gordon, într-o scrisoare către Forster: „Poţi să spui orice despre Gordon, dar trebuie să admiţi că, în fond, a fost un om bun, care, în felul său, ţinea la cei oropsiţi... El a fost întotdeauna de partea poporului şi a încercat, cu toată învălmăşeala din capul lui, să demaşte corupţia partidelor". Este foarte curios că Dickens, în perioada în care lucra la *Barnaby*, a refuzat, în mod deliberat, să citească procesul-verbal al judecării lui Gordon, pentru înaltă trădare. Să-i fi fost teamă de ce ar fi putut afla? Dacă l-ar fi citit, ar fi găsit multiple dovezi care-l acuzau că, în repetate rînduri, a incitat mulţimea la răscoală.

Faptul că preşedintele Asociaţiei protestanţilor şi autorul *Petiţiei protestante*, Gordon, a fost, în ultimă instanţă, declarat nevinovat şi eliberat se datoreşte, în mare măsură, înţelegerii de care a dat dovadă juriul protestant, şi, într-o măsură şi mai mare, imparţialităţii, de-a dreptul remarcabile, a judecătorului — şi el un protestant — lordul Mansfield, care, ca să zicem aşa, în timp ce pronunţa sentinţa mai avea încă funingine pe perucă. Una din micile ironii ale istoriei este că Gordon a murit chiar în Newgate (închis pentru calomnie politică şi datorii) la vîrsta de 43 ani, tocmai cînd revoluţia franceză îşi atingea apogeul. Se zice că a murit rostind titlul unui cîntec revoluţionar: *Ça ira!* (O să meargă).

După rebeliune, nu toţi erau convinşi că nimic nu seschimbase. Pentru unii, lumea se mai rotise cu cîteva grade în jurul axei sale.

La 10 iunie, Horace Walpole s-a reîntors la locuinţa lui din provincie, s-a închis în biroul său cu o cană de vin de Porto şi cu ediţiile de lux ale *Castelului din Otranto*, tipărite de el însuşi, meditînd îndelung, pînă noaptea tîrziu.

A doua zi de dimineaţă, îi scria unei vechi prietene, contesa de Ossory: „Sentimentele mele s-au schimbat radical. Cînd mă aflam în toiul luptei, eram plin de indignare şi patimă. Noaptea trecută, judecînd în linişte, pe măsură ce aceste simţăminte deveneau tot mai şterse, m-a cuprins groaza şi apoi durerea şi tot felul de presimţiri sumbre. De la o vreme lumea se întreabă cum se vor termina toate acestea? Eu aş răspunde: cum vor începe? Uite că au început şi încă cu o uvertură teribilă, îngrozitoare; şi mă înfior cînd mă gîndesc cum o să răsune întreaga orchestră".

Note şi traducere de
Mădălina NICOLAESCU

O premieră editorială

ISTORIA POPORULUI ROMÂN ÎN CHINA

La Beijing, în Republica Populară Chineză, Editura Shangwu a publicat traducerea în limba chineză a lucrării Istoria poporului român, *apărută în limba română, la București, în 1970 și 1972, elaborată de un colectiv de istorici (comitetul de coordonare* A. Oțetea, I. Popescu-Puțuri, I. Nestor, M. Berza, V. Maciu). *Ediția chineză a lucrării se adaugă celor apărute la Roma, în limba italiană (în trei ediții), la New York, în limba engleză, la Tokio, în limba japoneză și la Novi Sod, în limba sîrbo-croată.*

Actuala traducere în limba chineză — cu unele prescurtări și revizuiri față de ediția din 1970 — reprezintă prima sinteză consacrată multimilenarei istorii a românilor care apare, într-un tiraj de masă, în marea țară prietenă.

În prefața cărții, Către cititori, *semnată de Ion Popescu-Puțuri, se subliniază faptul că apariția* Istoriei poporului român *în limba chineză reprezintă o „contribuție la cunoașterea reciprocă tot mai bună, la schimbul de valori științifice și spirituale, atît de importante pentru dezvoltarea în continuare a prieteniei dintre popoarele și țările noastre". Cuvîntul introductiv relevă noile cuceriri ale cercetării istorice românești în deceniul care a trecut de la prima ediție a lucrării, idei și orientări care evidențiază „unitatea și continuitatea procesului de dezvoltare a poporului român... lupta pe care a purtat-o pentru apărarea ființei sale, pentru unitate, independență națională și emancipare socială". Sînt evocate, de asemenea, momente semnificative din cronica legăturilor de prietenie și întrajutorare dintre popoarele român și chinez pe firul timpului, relații care, în anii socialismului, au cunoscut o intensă dezvoltare.*

Capitolele cărții, consacrate istoriei vechi, medii, moderne și contemporane românești, înfățișează cititorului chinez complexul proces unitor de dezvoltare istorică, de la apariția primilor oameni pe teritoriul României, pînă în epoca actuală a construirii societății socialiste multilateral dezvoltate.

O bogată ilustrație alb-negru însoțește textul traducerii, apropiind și prin intermediul imaginilor cititorul chinez de realitățile istoriei românești.

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

● **DOCUMENTE DIN ISTORIA MIȘCĂRII REVOLUȚIONARE ȘI DEMOCRATICE DE TINERET DIN ROMÂNIA. VOL. I** *(sub egida Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.;* **C. Petculescu** *— coordonator,* **Gh. Bodea, S. Cutișteanu, Fl. Dragne, O. Matichescu).**

Editura politică, București, 1982, 552 pp., 25 lei: *295 mărturii documentare din perioada 1821-1922.*

● **Gheorghe Zaharia, Constantin Botoran — POLITICA DE APĂRARE NAȚIONALĂ A ROMÂNIEI ÎN CONTEXTUL EUROPEAN INTERBELIC. 1919-1939.**

Editura militară, București, 1982, 466 pp., 22,50 lei: *primă abordare monografică pe baza unei bogate documentații de arhivă; în anexa lucrării sînt publicate (unele pentru prima dată în românește) 18 dintre tratatele internaționale semnate de România între cele două războaie mondiale.*

● **Carol Göllner — STEPHAN LUDWIG ROTH.**

Editura militară, București, 1982, 120 pp., 5 lei: *viața și activitatea intelectualului sos, susținător al cauzei românilor transilvăneni.*

● **Simion Tavitian — MĂRTURII PESTE TIMP** *(prefață de* **Vasile Vîlcu).**

Editura politică, București, 1982, 208 pp., 9,50 lei: *confesiuni din perioada luptelor desfășurate de P.C.R. pe meleagurile dobrogene în anii interbelici și semnate de Vasile Vîlcu, Dumitru Olteanu, Nicolae Cioroiu, Virgil Teodorescu, Sabina Eșonu, Ivonca Rudenco, Rada Tănase, Victor Dușa, Ion Zendic, Mesio Hacerian, Năstase Angelescu, Gheorghe Dincă, Ion Cupin, Gheorghe Codreonu, Marin Ciocon, Ion Eremia, Ion Gh. Pană, Nicolae Predo, Marin Lungu, Toma Moise.*

● **Mehmet Ali Ekrem — CIVILIZAȚIA TURCĂ.**

Editura Sport-Turism, București, 1982, 248 pp., 17.50 lei: *evoluția a cincisprezece secole de istorie a statului turc și relevarea legăturilor sale culturale și artistice cu țările române.*

● **Constantin Mateescu — DRUMURILE LUI ANTON PANN.**

Editura Sport-Turism, București, 1981, 268 pp., 20,50 lei.

● **Olga Horșia — ZONA ETNOGRAFICĂ BUZĂU.**

Editura Sport-Turism, București, 1981, 120 pp., 32 lei.

● **ANALELE UNIVERSITĂȚII BUCUREȘTI** *(sub egida Bibliotecii centrale universitare București).*

București, 1981, 291 pp.: *indicele bibliografic al cunoscutei publicații universitare pe anii 1952-1973.*

● **BULLETIN DE L'UNION MÉDICALE BALKANIQUE.**

București, 1981, 88 pp.: *nr. 4-5/1981 al publicației, cuprinzînd Anuarul Uniunii medicale balcanice.*

NO PASARAN

JOSÉ TOMÁS CABOT

Cînd regele Carol IV al Spaniei a înţeles că tratatul încheiat cu Franţa în octombrie 1807 ascundea o capcană, a fost prea tîrziu. Potrivit tratatului, cele două ţări urmau să lupte împreună împotriva Portugaliei, iar după înfrîngerea acesteia să-şi împartă teritoriul cucerit. Suveranul spaniol nu a protestat deci cînd aliatul său francez, Napoleon Bonaparte, şi-a trecut trupele peste Pirinei, sub pretextul de a le îndrepta spre cealaltă ţară iberică. Dar armatele napoleoneene comandate de mareşalul Murat au pătruns în Spania nu ca aliate, ci ca invadatoare înaintînd spre Madrid şi ocupîndu-l la 23 martie 1808.

În acele zile, întreaga Spanie era în fierbere. Neputinţa cercurilor conducătoare de a împiedica invazia a stîrnit mînia maselor populare, care s-au răsculat atît împotriva stăpînilor lor spanioli, cît şi a invadatorilor. La 19 martie, în reşedinţa sa de la Aranjuez Carol IV a fost nevoit să abdice în favoarea fiului său, în care poporul spaniol şi-a pus mari speranţe pentru izgonirea ocupanţilor francezi. Primul ministru, Manuel de Godoy, a trebuit să fugă peste graniţă pentru a scăpa de furia răsculaţilor. Dar noul rege nu avea să îndreptăţească speranţele supuşilor săi, nici în acele zile şi nici mai tîrziu cînd, cu sprijinul feudalilor şi al clerului reacţionar, a restabilit absolutismul şi a reintrodus Inchiziţia, asuprind poporul şi înăbuşind sîngeros răscoalele ce i-au însoţit anii de guvernare (1814-1833).

După cîteva săptămîni de la evenimentele din Aranjuez, madrilenii s-au ridicat cu arma în mînă împotriva stăpînirii franceze. Deşi înfrîntă şi reprimată cu cruzime, răscoala a avut puternice ecouri în întreaga ţară, cu atît mai mult cu cît, la 5 mai 1808, Napoleon a impus abdicarea lui Ferdinand VII şi urcarea pe tronul Spaniei a fratelui său, Joseph Bonaparte.

După alte cîteva săptămîni, luptătorii de gherilă din Munţii Bruch au înscris în istorie eroicul episod căruia autorul spaniol José Tomás Cabot îi consacră paginile ce urmează[1].

[1] Articolul este reprodus, cu prescurtări, după revista *Historia y vida*. Titlul şi subtitlurile aparţin redacţiei *Magazin istoric*.

În imaginile din pp. 37-40: *contemporan cu invazia trupelor napoleoneene în Spania, marele pictor Goya a imortalizat o serie de momente din războiul de guerilă dus de poporul spaniol împotriva ocupanților (1808-1814)*

Rugul din Plaza Mayor

În ziua de 2 iunie 1808, la Primăria din Manresa s-au primit două transporturi de formulare ştampilate. Faptul n-ar fi surprins pe nimeni, dacă ştampila ar fi fost cea obişnuită şi dacă n-ar fi existat o rectificare, care i-a nemulţumit pe manresani. Sub vechiul antet: „Carolus IV D.G. Hispaniorum Rex" se scrisese: „Spre folosinţa locţiitorului-general al Regatului".

Inscripţia se referea la acela pe care francezii îl numeau „Marele Duce de Berg", iar spaniolii... „Marele cocean de varză", un vîntură-lume, un mic şi neînsemnat slujbaş al lui Napoleon. Puteau accepta, oare, catalanii ca un străin, un militar oarecare, să ocupe locul regelui legitim?

Ecoul răzvrătirii din Madrid, începută exact cu o lună înainte, se răspîndise cu repeziciune în Catalonia. Numele prinţului Ferdinand, devenit un simbol al opoziţiei faţă de Godoy şi de invadatori, era pronunţat cu insistenţă şi emoţie, fluturat ca un stindard. Catalanii, alături de poporul întregii peninsule, erau hotărîţi să lupte pentru independenţă, personificată în moştenitorul lui Carol IV. Nu le era deci îngăduit să cedeze francezilor oraşul Manresa, cu toate pulberăriile sale şi cu situaţia sa privilegiată, dat fiind că era amplasat în inima Cataloniei, foarte aproape de drumul dintre Barcelona şi Madrid. De fapt, locuitorii din Manresa iniţiaseră mişcarea de rezistenţă înainte de evenimentul cu care ne-am început relatarea, refuzînd să se supună ordinelor şi dorinţelor generalului francez Duhesme, însărcinat cu controlul fabricării explozivilor. Cînd a apărut provocarea făţişă, în acea dimineaţă luminoasă de 2 iunie, Manresa a răspuns cu un strigăt de luptă, iar focul răzmeriţei s-a răspîndit foarte repede pe toată întinderea Cataloniei.

Patrioţii, printre care se număra şi Francesco Riera i Balaguer, au dat foc celui de-al doilea transport de formulare, care, reştampilate cu numele lui Murat, tocmai sosiseră la Primărie. Rupte, hîrtiile cădeau în bucăţele, zburînd din balcoanele Primăriei pînă pe dalele din Plaza Mayor. Acolo, în faţa celor cinci bolţi largi care sprijmeau o veche galerie, au fost călcate în picioare şi, aruncate în foc. Flăcările tremurau şi se răsuceau, ridicîndu-se pînă la balcoane. Se spune că un şchiop aţiţa focul, cu cîrjele, aplecat deasupra flăcărilor, gata să cadă în mijlocul lor. Cînd ultimul firicel de fum negru s-a risipit în înălţimi şi cenuşa a început să se împrăştie, patrioţii din Manresa, îndrumaţi de Francesco Riera i Balaguer, au hotărît să meargă la guvernatorul districtului, don Francesco Codony de Paladella, pentru a-i cere să publice o ordonanţă.

Cînd patrioţii au ajuns în faţa guvernătorului, acesta ştia tot ce se întîmplase. Ştia atît de bine, încît cineva s-a întrebat dacă nu provocase el nsuşi răscoala, prin intermediul omului său de încredere, Riera i Balaguer. Cert este că autorităţile din Manresa n-au manifestat nici urmă de teamă şi nici de ezitare. Cu toţii au dorit să răspundă provocării francezilor printr-un hotărît act de război: primarul Joaquin de Torres, consilierii comunali, prelaţii mănăstirilor, canonicii, guvernatorul însuşi, alături de oamenii de rînd.

Guvernatorul a publicat imediat o ordonanţă întocmită cu dibăcie, în care, fără a menţiona hîrtiile cu pricina şi fără a-i pomeni pe francezi, punea bazele unei răzvrătiri în toată regula. Tonul ordonanţei părea liniştitor: „...Avînd în vedere ideile manifestate astăzi de popor — de a-şi susţine drepturile fundamentate prin legile date de suveranii lui legitimi... am hotărît: toţi locuitorii, care cu acest prilej au dat dovadă de sentimente atît de demne, să se retragă, să se liniştească şi să aştepte, căci se vor lua toate măsurile necesare..."

Împotriva „Căpcăunului afurisit"

Aluzia, în acel moment, la „suveranii legitimi" demonstra, fără îndoială, că şi guvernatorul era împotriva francezilor. Iar măsurile enumerate în continuare, în aceeaşi ordonanţă,

nu îndemnau la pace şi linişte. „Toţi cei care doresc să se înroleze, să se prezinte la persoanele pe care obştea le va alege chiar astăzi. Fiecare ins care va lua arma în mînă va primi zilnic patru reali de armă". Cei înarmaţi, se spunea în continuare în ordonanţă, „se vor supune cu cea mai mare punctualitate dispoziţiilor date de persoanele numite să-i comande, pentru a se respecta o ordine perfectă, aceasta fiind temelia principală a succesului într-o astfel de acţiune".

În primele ore ale după-amiezii, diferitele corporaţii din oraş au ţinut consfătuiri, după care s-au întrunit într-o adunare generală pentru a-şi manifesta aprobarea faţă de evenimentele din acea dimineaţă şi pentru a confirma măsurile de prevedere adoptate în faţa unor posibile represalii franceze.

La căderea întunericului, s-a constituit o juntă[1], una din primele care au fost create în Catalonia, pentru a se opune francezilor. Din ea făceau parte guvernatorul, cîţiva consilieri comunali şi reprezentanţi ai corporaţiilor; juntei i s-au alăturat şi orăşeni remarcabili, superiori ai mănăstirilor, clerici obişnuiţi căpetenii ale *somatenului* — cu alte cuvinte, forţele principale ale micului oraş. Urma să fie pus în aplicare extraordinarul plan — atît de fantezist în aparenţă — de a *înarma* un minuscul tîrg, care voia să-şi măsoare forţele cu cea mai puternică armată din lume.

Somatenul despre care vorbeam mai sus era o instituţie tipică pentru vechiul Aragon, care avea ca scop să reunească în momentele de pericol pe toţi bărbaţii adulţi, care posedau arme, din oraşe şi sate. Membrii somatenului nu constituiau un corp de miliţie regulat, nu erau organizaţi din punct de vedere militar. Cei mai mulţi erau ţărani care îşi ofereau de bunăvoie armele, muniţiile şi propria lor persoană cînd împrejurările le-o cereau, fără să aştepte nici o retribuţie. Numele de somaten provine din cuvintele catalane „som atents", ceea ce înseamnă „sîntem atenţi"; alţii însă încearcă să caute etimologia cuvîntului în „so metent", adică „emiţînd sunet". Cei ce făceau parte din somaten erau întotdeauna atenţi la semnalele de alarmă date de clopotele bisericilor celor mai apropiate şi, în egală măsură, la focurile de artificii, care însemnau o chemare urgentă. Cînd clopotele „trăgeau pentru somaten", însemna că pericolul era iminent. Onoarea îi obliga atunci pe locuitori să părăsească totul, casă şi nevastă, pentru a apuca securea sau flinta.

Se spune că una dintre primele măsuri ale juntei din Manresa, după ce se împărţiseră armele între voluntarii care nu posedau nici una, a fost de a elibera deţinuţii şi a-i încorpora în unităţile de combatanţi, ca să nu rămînă nefolosit pentru apărare nici un braţ sănătos. Locul acestor deţinuţi a fost ocupat de elemente pro-franceze, în care obştea nu avea încredere. Din clipa aceea toţi cei suspectaţi de simpatie faţă de invadatori, în special toţi cei ce nu-l numeau pe Napoleon „căpcăun afurisit", „tămîietor al satanei" sau „Malaparte", erau prigoniţi cu înverşunare, fiind consideraţi mai răi şi mai primejdioşi decît delicvenţii de drept comun.

O tobă bubuie în munţi

Pentru a pedepsi arderea hîrtiei ştampilate şi pentru a pune stăpînire pe pulberării, generalul Duhesme a trimis din Barcelona spre Manresa, o coloană de soldaţi sub conducerea generalului Schwartz, în timp ce alte companii, sub comanda generalului Chabran, s-au îndreptat spre Tarragona. Oamenii lui Schwartz au plecat din Barcelona în ziua de 4 iunie, luînd drumul spre Lerida. Ajungînd în localitatea Martorell în aceeaşi zi, au înnoptat acolo, căci o ploaie puternică, căzută după-amia-

[1] În limba spaniolă — adunare, comitet, consiliu. Denumire dată în Spania şi în unele ţări latino-americane unor organe de stat şi organizaţii politice.

za, i-a împiedicat să meargă mai departe. Această întîrziere în înaintarea trupelor franceze a permis formațiilor somaten din Manresa, Igualada și din alte orășele învecinate să se pregătească de luptă. Ele au ocupat poziții favorabile, în special în trecătoarea Munților Bruch și pe un vîrf dominat de o casă veche, numită Can Masana, de unde începea, traversînd prăpăstii dificile, drumul de acces spre orașul Manresa.

Generalul Schwartz a plecat din Martorell în zorii zilei de 6, fără a lua nici o măsură de precauție, căci nu se aștepta să întîmpine o rezistență puternică. Dar, trecînd de ultimele case din satul Bruch, francezii s-au pomenit sub o ploaie de gloanțe împroșcate din pădurile înconjurătoare. După cîteva momente de buimăceală, invadatorii au continuat să înainteze pînă la porțiunea cea mai înaltă a drumului, adică în apropiere de Can Masana, cînd o nouă ploaie de gloanțe s-a abătut asupra lor. În acel moment, toate clopotele bisericilor apropiate au prins să sune alarma. Tot atunci, rîndurile catalanilor s-au îngroșat cu un contingent de oameni înarmați din Sampedor, dintre care un tînăr (mai tîrziu avea să fie identificat drept Isidro Llusa) bătea toba, făcînd un zgomot infernal. Amplificat de ecou, bubuitul tobei părea și mai amenințător. Schwartz, care mai pierduse din optimism în fața atitudinii dîrze a catalanilor și, în plus, avea ordin să evite lupta, a hotărît să se retragă, lăsînd pentru altă ocazie marșul spre Manresa.

O descriere făcută în limba catalană a acestei prime ciocniri din Bruch ne-a fost transmisă de Maurici Carrio i Serracanta, șeful somatenilor din Manresa. Cînd coloana franceză a intrat în satul Bruch, cam la o jumătate de oră de Can Masana — istorisește Serracanta — în vîrful muntelui o așteptau o mie de luptători dintre care numai șaptespre-zece aveau arme de foc, cele

mai multe de vînătoare. Atunci Serracanta a făcut singurul lucru care trebuia făcut: și-a asmuțit oamenii împotriva invadatorilor care urcau spre Can Masana, aruncîndu-i în luptă cu mare larmă. Surprinși, văzînd cum se năpustește asupra lor „un munte de oameni" agitînd ciomege și furci, cosoare și cuțite, soldații francezi s-au împrăștiat. Profitînd de deruta inamicului, somatenii s-au înarmat cu puștile și cartușierele pe care, pentru a fugi mai ușor le aruncau soldații generalului napoleonean Schwartz.

Vor trece, nu vor trece?

Nu este lipsită de un anumit interes nici relatarea trimisă din Sampedor unui cotidian din Manresa despre întîmplarea cu toba legendară, care ar fi contribuit la victoria somatenilor. În articol se spune că la Sampedor, cu prilejul unei procesiuni a fost expusă la loc de cinste toba purtată de somatenii din acest oraș în ziua de 6 iunie. Nu este însă mai puțin adevărat că aceste exagerări și legende în jurul toboșarului și a tobei lui reflectau voința de luptă și încrederea în victorie a manresanilor. Muzeul municipal din acest oraș păstrează o serie de tablouri care evocă episodul cu toba din Munții Bruch și care sînt copii după niște fresce pictate „de un călugăr îmbrăcat în alb" (adică dominican) în 1811.

După opt zile de la retragerea lui Schwartz, generalul Duhesme a ordonat o a doua expediție, de data aceasta condusă de Chabran (deși nici el nu avusese mai mult succes în marșul său spre Tarragona). Această nouă coloană expediționară era mai bine pregătită, mai numeroasă și mai bine înarmată. Dar, ca și în lupta anterioară. trupele franceze au întîmpinat o rezistență tenace și nu și-au putut continua drumul spre Manresa. Din nou, somatenii și voluntarii din acest oraș și din localitățile învecinate le-au barat trecerea în Munții Bruch și la Can Masana, obligîndu-i să se retragă.

Acest atac din 14 iunie a fost mult mai important decît primul. Francezii au pierdut peste 450 oameni, supraviețuitorii fiind fugăriți de catalani pînă în apropierea Barcelonei. După această victorie, bucuria combatanților catalani a fost nespus de mare. Ei visau să ridice pe locul bătăliei un monument cu următoarea inscripție: „Trecătorule, oprește-te aici / căci și franțuzul care a trecut pe unde a vrut / s-a oprit și el aici / și n-a putut trece mai departe".

Dîrzul *No pasaran* (nu vor trece) a devenit o deviză populară, pe care o vom întîlni frecvent în luptele ulterioare ale poporului spaniol.

În românește de
Dorina TULPAN

O inițiativă necunoscută a domniei lui Cuza

CINSTIREA LUI MIHAI VITEAZUL

MARCEL-DUMITRU CIUCĂ,
Arhivele statului București

Luminoasa figură a voievodului Mihai Viteazul, înfăptuitorul primei uniri politice a țărilor române și apărător neobosit al independenței românilor, a fost deseori evocată în paginile Magazinului istoric. O serie de articole s-au referit în mod special la evenimentele legate de tragicul sfîrșit al domnitorului. Prin publicarea unui important document (nr. 6/1969), C. Rezachevici a precizat cine a adus la mănăstirea Dealu, capul voievodului răpus pe Cîmpia Turdei. În alt număr al revistei (nr. 8/1976), Ilie Dumitrescu și C. Cîrjan au relatat odiseea capului Viteazului în anul 1917, în împrejurările create de intrarea armatelor dușmane în țară, în primul război mondial. Acestei relatări, prof. Maria Munteanu-Breasta i-a adus (nr. 3/1977) prețioase completări.

Făcînd investigații în arhive și relatări de epocă am depistat documente ce atestă două prolectate momente privind aducerea capului lui Mihai Viteazul în București — respectiv o lege necunoscută din vremea domnitorului Alexandru Ioan Cuza și o propunere făcută în 1873 cu prilejul executării, în Capitală, a statuii lui Mihai Viteazul.

Împrejurările tragice ale morții lui Mihai Viteazul sînt binecunoscute. Din documentul datat 7 decembrie 1612 știm că cel ce a adus capul ilustrului voievod în Țara Românească a fost paharnicul Turturea. Prin grija soților Radu și Preda Buzescu, capul Viteazului și-a găsit odihna, vreme de 247 ani, fiind așezat la mănăstirea Dealu, sub o frumoasă lespede pusă de devotatul său boier. Renovîndu-se biserica mănăstirii Dealu — eveniment petrecut în 1847 — capul voievodului a fost expus, din dorința principelui Gheorghe Bibescu, într-o raclă de sticlă (de unde, în 1904, la inițiativa lui Grigore Tocilescu, avea să fie mutat într-un chivot de bronz).

După așezarea relicvei în racla de sticlă s-a discutat, în două rînduri, despre posibilitatea aducerii ei în București, la ctitoria domnitorului: mănăstirea Mihai Vodă. Mai mult chiar, pentru realizarea planului s-a votat și o lege specială, în luna martie 1864: *Legea pentru creditul de 31 000 de lei pentru translația capului lui Mihai Viteazul de la mănăstirea Dealu în Biserica Mihai Vodă din Capitală și facerea unui sicriu pe piedestal de marmură.*

Legea a rămas necunoscută, nefiind menționată în nici una din lucrările referitoare la domnia lui Alexandru Ioan Cuza.

Inițiativa acestei legi a aparținut ministrului secretar de stat la Departamentul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Dimitrie Bolintineanu[1], iar proiectul ei a fost înaintat Camerei Legiuitoare cu un mesaj alcătuit de însuși domnitorul Alexandru Ioan Cuza. Discutat „de urgență", proiectul a fost votat în aceeași zi (27 martie). În același timp, Bolintineanu a cerut, iar Adunarea a decis numirea unei „Comisiuni de cinci membri, din sînul ei, spre a asista la această translație".

Proiectul a întrunit, inițial, și adeziunea altor oameni de cultură. Cezar Bolliac, director general, în 1864, al Arhivelor Statului, adresîndu-se ministrului secretar de stat la Departamentul Justiției, în legătură cu clădirea Arhivelor sublinia „În privința localului să se dea special pentru trebuință Arhivelor statului mănăstirea secularizată Michaiu Vodă... Dacă spațiul va fi îndestul, se va putea chibzui la așezarea acolo și a altor colecțiuni esențial istorice. Mai cu seamă dacă, după legea votată de fosta Cameră, capul lui Michaiu Viteazul se va depune acolo, biserica toată se poate destina pentru a colecționa obiecte istorice naționale cele mai precioase, de esemplu pentru un muzeu al Domnilor României, pe cînd zidurile dimprejur ar conține Arhivele și ar păstra astfel acele amintiri ale trecutului țării. Oare n-ar fi o frumoasă idee de a aduna cu chipul acesta pe acel deal consacrat prin numele celui mai glorios domn al României toate amintirile gloriei naționale, de a ridica astfel un monument vecinic, martur vremurilor și sanctuar venerat al mărirei străbune și al drepturilor noastre?"

Pe cît de urgente au fost discutarea și votarea legii, pe atît de anevoioasă s-a dovedit transpunerea ei în practică, ceea ce l-a determinat pe istoricul Dimitrie Papazoglu să afirme, într-o broșură dedicată oastei Româ-

[1] *Magazin istoric*, nr. 4/1978.

niei: „Iată dar că vin acum... a cere facerea monumentului lui Mihai Viteazul, a citadelei invalizilor, cum și a strămutării craniului său de la mănăstirea Dealului în Capitală, potrivit votului onor Camerei Legiuitoare din anul 1864, provocat de bunul și patriotul d. D. Bolintineanu, fost atunci ministru de Culte".

Cuvîntul înainte al broșurii poartă data de 20 ianuarie 1866; peste nici o lună de zile, domnitorul Cuza a abdicat, așa că proiectul aducerii capului lui Mihai Viteazul în Capitală a rămas fără urmări. Ideea a continuat însă să preocupe pe unii din oamenii timpului. În 1873, cînd s-a creat un comitet ce urma să-și spună cuvîntul asupra proiectului statuii lui Mihai Viteazul, operă a sculptorului Carrier-Belleuse, s-a făcut din nou propunerea aducerii craniului în Capitală. Redînd, în *București de altă dată*, procesul-verbal încheiat atunci, C. Bacalbașa nota: „Mihai Viteazul a lăsat în București numele său unei mănăstiri pe care la 1598 [corect 1589-1591] a clădit-o, cu ziduri întărite, pe una din înălțimile Capitalei. Acea clădire, mănăstirea Mihai Vodă, cade azi [1873] în ruine... Spre a întîmpina peirea acestui monument... nu s-ar putea oare... să se creeze pe platforma acestui deal o splanadă măreață și frumos potrivită, pe care locul altarului actual ar fi prefăcut într-o criptă boltită subterană, deasupra căreia s-ar înălța monumentul [statuia lui Mihai], planînd astfel asupra unei mari părți a orașului? ...În acea criptă s-ar depune și s-ar păstra cu religiozitate ...capul lui Mihai".

Pînă la urmă însă nici acest proiect nu s-a realizat, domnitorul Carol I hotărînd ca statuia să fie amplasată în fața Universității, pe locul unde se află și astăzi, iar relicva a rămas la mănăstirea Dealu.

Rămîne deosebit de semnificativ faptul că prima încercare de aducere în Capitală a relicvei a fost opera lui Alexandru Ioan Cuza, principele sub care s-a realizat o parte din „pohta ce a pohtit" Mihai Viteazul — unirea a două din cele trei principate.

Macedoneni alături de Tudor

JOVAN POPOVSKI

Am primit la redacție, din partea lui Jovan. Popovski, publicist și scriitor macedonean din Skopje (R.S.F. Iugoslavia) un text recent descoperit, care confirmă, o dată mai mult, frăția de luptă a popoarelor din sud-estul Europei.

Emigrația masivă a macedonenilor a început odată cu cucerirea otomană, de la sfîrșitul secolului XIV. De-a lungul veacurilor, mulți dintre ei s-au refugiat în România, unde au început să se ocupe cu zidăria; cînd strîngeau ceva bani, pentru a-și asigura o îndeletnicire permanentă, au deschis prăvălioare, în special cofetării, rămînînd în România decenii de-a rîndul. La început, ei și-au construit case pe proprietățile moșierilor români, apoi unii dintre ei s-au stabilit în orașe. La Turnu Severin, Craiova, Galați, Brăila, București, Ploiești, Piatra Neamț, Iași, Timișoara, Brașov și alte centre se află și astăzi asemenea familii.

Unii au rămas numai cîțiva ani în România, alții și-au adus familiile și s-au instalat pentru totdeauna în noua lor țară. Muncind alături, s-au înfrățit cu românii, împărtășindu-le deopotrivă bucuriile și suferințele și participînd alături de ei la luptele lor de eliberare socială și națională.

Un document, descoperit nu demult aduce, de exemplu, mărturii despre participarea emigrației macedonene la revoluția lui Tudor Vladimirescu, din 1821. Este vorba despre Autobiografia unui cunoscut colecționar macedonean de opere de artă populară din secolul trecut, scriitorul Marko Cepenkov, din orașul Prilep, de pe teritoriul actualei Republici Socialiste Macedonia, din R.S.F. Iugoslavia. El menționează că tatăl său, Kosta, și unchiul său, Nikola, i-au relatat cum, în căutare de lucru, pentru a-și hrăni familia rămasă sub tirania turcească, au ajuns în Țara Românească. Tocmai atunci a început revoluția lui Tudor, căreia i s-au alăturat și Kosta și Nikola. Ei i-au povestit lui Marko în detaliu cum 25 000 răsculați i-au atacat pe boieri, i-au alungat, le-au dărîmat conacele, au eliberat iobagii, toate acestea pînă cînd, în ajutorul boierilor, au venit turcii.

Tatăl lui Marko i-a relatat în continuare autorului cum, după înăbușirea mișcării revoluționare a lui Tudor Vladimirescu, participanții s-au împrăștiat care încotro. Împreună cu alți 30 emigranți macedoneni, cei doi au plecat în Austria, unde s-au ascuns mult timp de urmăritori. Grupul lor s-a destrămat, rămînînd la un moment dat numai șase. Se aflau în apropierea unui sat de lîngă granița austriacă, cînd au fost descoperiți și, în urma unei încăierări, Kosta a fost rănit la umăr. A reușit totuși să fugă și, după o adevărată odisee, s-a întors în Macedonia, ducînd cu el povestea despre revoluția lui Tudor.

Emigranții macedoneni au luptat alături de poporul român și în primul război mondial. Se știe că un grup s-a refugiat la Iași, iar de acolo în Rusia, unde s-a înrolat în rîndurile combatanților Revoluției din Octombrie.

Cronica relațiilor dintre popoarele noastre consemnează multe asemenea momente, în timpul cărora s-a sudat frăția de luptă dintre macedoneni și români.

În românește de
Silvia ȘANDRU

Misiunea economică engleză a sosit în CAPITALĂ

Un interview cu Sir Frederick Leith-Ross

TIMPUL, 26 aprilie 1939

DIN NOU DESPRE „CAZUL TILEA" (II)

Prof. dr. DAVID BRITTON FUNDERBURK,
Campbell University, Buies Creek, North Carolina — Statele Unite

Temerile lui Tilea au părut să se justifice în intervalul dintre 15 și 23 martie, cînd relațiile germano-române au atins un punct maxim de criză, iar presiunile asupra României au crescut. Se pare că dorința Germaniei de a încheia cît mai repede un acord cu România a rezultat din evenimentele legate de căderea Cehoslovaciei și din „Cazul Tilea". Într-o adresă înaintată Ministerului afacerilor externe de către ministrul german din România, dr. Wilhelm Fabricius, acesta spunea, cu privire la „Cazul Tilea": „Mi s-a părut de necrezut, întrucît pînă acum Tilea a fost întotdeauna loial față de noi aici [la București]..." Încheierea grabnică a acordului părea cu atît mai necesară Germaniei, cu cît se avea în vedere presiunea exercitată asupra guvernului român de către guvernul englez și de alte guverne, pentru a preîntîmpina înfăptuirea unui *diktat*. Un alt element important a fost efortul diplomatic al României pentru a obține sprijinul Angliei și Franței, în eventualitatea unei agresiuni germane. Invadarea de către Horthy a Ucrainei Subcarpatice, care a coincis cu ofensiva Germaniei în Cehoslovacia, a exercitat o presiune în plus asupra României, pentru a o face să accepte pactul economic. Potrivit unor surse românești, sprijinirea și primirea prietenească de către România a refugiaților — inclusiv unele trupe — din Cehoslovacia și opoziția țării față de invazia ungară în Ucraina Subcarpatică i-au înverșunat și mai mult pe germani.

Ca urmare a sosirii la București, la 14 martie, a principalului negociator economic german, Helmuth Wohlthat, și a unor renumite investigații germane cu privire la poziția României în legătură cu relatarea lui Tilea despre un ultimatum, situația României s-a complicat. Acum este limpede că, între 15 și 23 martie, românii au încercat cu disperare să obțină din partea englezilor un gest de sprijin concret.

Carol II îl avertizează pe ministrul englez

Apelul final al României a venit în ziua de 22, cînd regele Carol II l-a avertizat pe ministrul englez la București, Sir Reginald Hoare, că era de așteptat un atac din partea ungară, cu sprijinul Germaniei. Carol II a arătat, de asemenea, că România se îndrepta cu pași repezi spre o mobilizare totală.

Care era politica Angliei în acele zile? Era ea în concordanță cu politica de influențare a evenimentelor pe calea legăturilor comerciale și politice? Foreign Officeul considera că „pericolul unei noi înaintări germane în Europa Răsăriteană există totuși...", iar „Cazul Tilea" servise puterilor democratice occidentale ca un îndemn, dacă nu de a acționa, cel puțin de a examina noul pericol. Pe la 19 martie, Chamberlain a „elaborat un plan pe care astăzi cîțiva miniștri l-au acceptat și pe care mîine îl voi supune guvernului. Este cam îndrăzneț și surprinzător..." Acest plan consta în propunerea adresată de Anglia, pe 21 martie Franței, Poloniei și Uniunii Sovietice, de a da o declarație comună, în sensul că aceste patru țări se vor consulta pentru a lua o hotărîre în legătură cu rezis-

tența față de „o amenințare a independenței politice a oricărui stat european". Guvernul englez intuia că publicarea unei asemenea declarații ar constitui un pas important în direcția prevenirii altor agresiuni germane. Lui Chamberlain și Halifax, emiterea unei astfel de declarații a celor patru puteri le apărea ca fiind cea mai bună politică pentru menținerea stabilității în Europa. De asemenea, pe 20 și 21 martie, puterile occidentale păreau să fi ajuns la o poziție comună, avînd în vedere că miniștrii englez, francez și polonez la Budapesta i-au cerut Ungariei să-și retragă trupele de la frontiera română. Ungaria a mai fost avertizată și de „incalculabilele consecințe" ale unei acțiuni militare împotriva României.

În răspunsul diplomatic dat de englezi apelului României din 22 martie poate fi detectat un scop. Se pare că „Anglia dorea să testeze reacțiile statelor est-europene, voința lor de a acționa, dacă ar fi avut loc încă o agresiune germană". Cu alte cuvinte, Anglia căuta o cale prudentă de consolidare a sprijinului dat națiunilor est-europene amenințate de Germania. Totuși, pe atunci, englezii mai aveau ezitări în ceea ce privește un angajament clar față de România, bazîndu-se pe speranța unor consultări comune, care nu puteau duce la acțiune decît după producerea unui atac german. Obiectivul era să se evite creșterea, în continuare a atitudinii ostile a Germaniei, încercîndu-se, în același timp, ca influența engleză în acea zonă să fie apărată printr-o acțiune comună a marilor puteri, împreună cu acele națiuni est-europene care erau de acord să se opună unor viitoare invazii.

Tratativele germano-române în vederea încheierii unui acord economic au început în februarie 1939. Întîlnirile dintre Wohlthat și Gafencu, la 14 și 22 februarie, indică obiectivele lor. Germanii doreau ca economia României să fie adaptată necesităților germane, în timp ce românii cereau în schimb o garantare a integrității lor teritoriale. Pare însă cert că Germania nu voia să dea o garanție care să meargă împotriva intereselor Ungariei în Transilvania. Wohlthat avea instrucțiuni să obțină accesul la petrolul, lemnul și produsele agricole ale României, în condițiile cele mai avantajoase cu putință, fără obligații politice. Acordul economic, așa cum era conceput de Germania, includea atît obiective economice, cît și politice. Din punct de vedere economic, un pact cu Germania trebuia să servească drept bază, pentru crearea unui bloc sub influență germană în Balcani. Din punct de vedere politic, se spera că țările Europei de Sud-Est vor „urma în mai mare măsură modelul german, în timp ce influența democrațiilor vest-europene și a Uniunii Sovietice va fi eliminată". Germania vedea în România principalul factor de reunire potențială pentru opoziția balcanică față de nazism și, în consecință, considera Bucureștiul ca fiind cheia țelurilor ei politice în acea zonă. După cum nota Wohlthat însuși, „era în joc mult mai mult decît un acord comercial, în sensul obișnuit".

Acordul germano-român sau Acordul Wohlthat, care a fost semnat la 23 martie, a contribuit în mare măsură la îndeplinirea obiectivului lui Wohlthat de a-i asigura Germaniei „poziția dominantă în Europa de Sud-Est". Acordul a recunoscut și „nevoia României de a face schimburi comerciale cu alte țări". Totuși clauzele înseși ale tratatului și obiectivele germane în legătură cu el tindeau să îndreptățească temerile lui Tilea. Tratatul, încheiat pe termen de cinci ani, a instituit predominația germană în economia României și a preconizat dezvoltarea, cu ajutor german, a agriculturii, armamentelor și a industriilor forestieră și minieră din România. De asemenea, el avea în vedere o colaborare bancară și industrială și înființarea de societăți germano-române pentru dezvoltarea extracției petrolului și minereurilor. Totuși, probabil că s-a exagerat în legătură cu poziția avantajoasă obținută de Germania.

Picătura care a umplut paharul

Acordul economic germano-român a făcut ca acțiunile germane în Europa Răsăriteană să devină și mai suspecte în ochii puterilor occidentale. Cu două zile înainte de încheierea acordului, ca răspuns la amenințarea României de către Germania și Ungaria, Chamberlain și Halifax începuseră pregătirile pentru un nou sistem de garanții. Pe 22 martie, Georges Bonnet, ministrul de externe francez, s-a întîlnit cu Halifax, stabilind bazele pentru garanțiile care au urmat, în favoarea Poloniei și României. Deși decizia a venit prea tîrziu pentru a mai putea apăra România ca să nu cadă și mai mult sub dominația germană, „Cazul Tilea" și acordul germano-român au marcat „ultima suflare a unui sistem răsăritean în care Occidentul ar da numai sprijin moral și economic".

Ocuparea de către germani, la 15 martie, a Boemiei și Moraviei și amenințarea care plana asupra României, îmbinate cu „Cazul Tilea", s-au dovedit a fi pentru englezi picătura care a umplut paharul. Cabinetul condus de Chamberlain a încercat să-și adapteze politica și felul de a gîndi în funcție de acțiunile germane. Trecuseră vremurile „cînd poziția Angliei rămînea nedecisă, în speranța că prin aceasta vor fi evitate complicațiile". Declarațiile ce au urmat, făcute de conducătorii englezi, în special discursul din 17 martie al lui Chamberlain la Birmingham — apreciază istoricul britanic Havignurst — „au vestit o revoluție în politica britanică". Reînarmarea Angliei a fost accelerată, a fost introdus serviciul militar obligatoriu și — acesta fiind, poate, indiciul cel mai semnificativ al unei schimbări majore în metodele de asumare a unor angajamente — cîtorva țări est-europene le-au fost oferite garanții de ajutor militar. Acțiunea germană în Cehoslovacia a făcut să scadă considerabil încrederea lui Chamberlain și Halifax în acordul de la München. În plus, chestiunea României, devenită mai presantă datorită „Cazului

În imagine de mai sus, inedită, Grigore Gafencu (x) Armand Călinescu (xx) și Virgil Madgearu (xxx).
(Fotografie pentru care mulțumim familiei Armand Călinescu)

Tilea" și acordului economic germano-român, a făcut ca guvernul englez să ajungă la convingerea că trebuie să garanteze independența Poloniei.

Garanția acordată Poloniei la 31 martie a fost faptul care a marcat în mod vizibil o modificare fundamentală a politicii engleze față de Germania. Această schimbare tactică a avut loc în decursul celor două săptămîni anterioare, în care preocupările față de România au constituit obiectivul principal. Deci, motivele angajamentului față de Polonia pot fi găsite în ocuparea Cehoslovaciei, iar apoi în problema României, care cuprindea atît amenințările dezvăluite de Tilea, cît și acordul Wohlthat. Dovada — încercările engleze de a publica o declarație comună în sprijinul independenței politice a națiunilor europene. Chamberlain însuși, în timp ce reflecta la o „garantare a unei alianțe polono-române", a primit știri despre un atac iminent asupra Poloniei, ceea ce explică garanția dată numai acestei țări la 31 martie.

Astfel faptul că, în urma prăbușirii Cehoslovaciei, România era amenințată în special de o înaintare comună germano-maghiară în Transilvania i-a convins pe englezi să acorde garanții Poloniei pe data de 31 martie și României abia după aceea. După semnarea acordului economic germano-român, Occidentul a considerat că pericolul „imediat" pentru București fusese înlăturat sau amînat, întrucît Germania își atinsese majoritatea obiectivelor pe cale diplomatică. Gafencu a arătat și el cum amenințarea imediată a unei agresiuni scăzuse datorită acordului economic, cînd a scris că „acesta i-a asigurat României liniște și pace, la începutul unei crize internaționale de cea mai mare gravitate, care urma să fie dezastruoasă pentru majoritatea statelor mici și mijlocii ale Europei". Astfel, centrul atenției Occidentului a trecut asupra Poloniei, țară care a fost considerată de o importanță hotărîtoare pentru apărarea României. Este clar că, în urma crizei cehoslovace, problema apărării Poloniei și României nu putea fi privită separat. Trebuie menționat că un tratat de alianță defensivă lega Polonia de România începînd din 1921, iar în ziua dinaintea anunțării garanției acordate Poloniei, guvernele englez și francez au contactat atît guvernul polonez, cît și pe cel român în legătură cu asistența și garanțiile reciproce. În cazul Poloniei, propunerea de ajutor a fost făcută cu condiția unei promisiuni de a da asistență României.

Marea Britanie a acordat o garanție Poloniei datorită sentimentului că o invazie era iminentă, avînd în vedere acțiunea germană în Cehoslovacia și grație „Cazului Tilea". Conducătorii englezi fuseseră profund zguduiți de absorbirea de către Reich a unor negermani. Anexarea Austriei și regiunii Sudeților mai putea fi explicată de către Chamberlain și Halifax drept o rectificare a „nedreptăților" Tratatului de pace de la Versailles. Era totuși greu de găsit o justificare

CEHOSLOVACIA NU MAI ESTE!

...ectul președinte Masaryk, ...e mai apoi ...ul ... ...e de el: Mackiewicz, ...ia: D. ...ainov, ministrul de externe ...ei ...-a'ui; Cehoslovacia: D. Hitler: ...ia: Fostul președinte, d. Benes; ...e: D. Gröbe, consilierul con...ilier al președintelui

Evenimente neașteptate, ce vor șterge de pe harta Europei Cehoslovacia. Nu e în cădrea noastră să facem comentarii politice ale acestei drame, ci ne mărginim să prezentăm în reportaj fotografic principalele peripeții ale actului consumat.

15 martie 1939. Germania hitleristă ocupă Cehoslovacia. Imagine reprodusă după Realitatea ilustrată

pentru anexarea Boemiei și Moraviei. Părea deci necesar atunci un angajament care să preîntîmpine alte încălcări ale făgăduielilor făcute de Hitler și ocuparea unor teritorii negermane.

Chamberlain a caracterizat îngrijorarea guvernului englez ca referindu-se „nu la frontierele statelor, ci la atacurile împotriva independenței lor". În angajamentul britanic luat față de Polonia la 31 martie, primul ministru a arătat că: „În eventualitatea oricărei acțiuni care ar amenința în mod vădit independența Poloniei și căreia guvernul polonez ar considera în consecință că este vital să-i opună rezistență cu forțele sale naționale, guvernul Maiestății Sale s-ar simți obligat să acorde pe dată guvernului polonez tot sprijinul cu putință".

El a spus că era preocupat de păstrarea independenței Poloniei și, poate, și a altor țări. S-a apreciat că, drept urmare a crizei cehoslovace și a „Cazului Tilea", în politica engleză s-a petrecut o totală schimbare. Garantarea independenței Poloniei a constituit, potrivit formulării lui Chamberlain, „o nouă epocă" în politica externă engleză. După părerea lui Sir Nevile Henderson, ambasadorul englez la Berlin, garanția însemna „o abatere importantă de la politica engleză normală". Dar, prin angajamentul luat față de Polonia, s-a produs, oare, o asemenea schimbare importantă? De vreme ce a fost o transformare radicală în politică, aceasta implica o trecere de la o promisiune cu caracter diplomatic la un angajament fățiș, fără precedent, de ajutor militar, care obliga forțele engleze să se deplaseze la cererea Poloniei. Sir Alexander Cadogan a arătat în termeni foarte preciși cît de hotărîtă este Anglia, spunînd că „dacă polonezii ar socoti că vreun gest al Germaniei le-ar amenința independența — și-numai ei pot judeca aceasta — Marea Britanie se angajează să lupte". Dat fiind că Anglia era obligată să pornească la război la cererea Poloniei, garanția a fost caracterizată, poate fără temei, drept „preludiu la război". Ea a fost apoi privită, mai corect, ca o revenire la un principiu tradițional, care stătea la baza politicii engleze, și anume că Anglia trebuia să se opună încercării oricărui stat de a domina continentul european.

Esențial este totuși că garanția dată Poloniei de către Anglia reprezenta cel mult o schimbare a tacticii, nu și a țelurilor sau obiectivelor politice reale, care au rămas în cea mai mare parte constante. Fie că era susținută prin forță sau nu, Anglia a încercat să urmeze o politică de angajare în Europa Răsăriteană, chiar și în perioada crizei de la München[1]. Adevărata schimbare consta, poate, în aceea că făuritorii politicii britanice și-au dat seama că luarea unei măsuri strategice, de felul garanției, era necesară[2].

Pe de altă parte, conducătorii englezi păreau aproape să regrete că, prin obligația luată față de Polonia, forțele lor erau atît de mult angajate în mod unilateral. Mulți englezi păreau să fie în continuare de acord cu remarca făcută în 1925 de Sir Austen Chamberlain[3], conform căreia „pentru coridorul polonez, nici un guvern englez nu va vrea și nici nu va putea risca vreodată oasele unui grenadier englez". Multe din îndoieli se concentrau asupra efectului practic pe care l-ar putea avea angajamentul. Cu alte cuvinte, în ce mod putea Anglia să-și țină promisiunea? După cum a scris mai tîrziu Harold Macmillan[4], „noi nu aveam nici o putere să sprijinim Polonia printr-o operație militară". Totuși, nu aceasta era principala preocupare a celor care au formulat garanția și care erau de părere că Hitler va ține seama de ea. Chamberlain s-a declarat convins că anunțarea garanției „se va dovedi a fi cotitura spre pace", încredințat că va fi un semnal clar, care nu va fi ignorat.

---

[1] Autorul consideră ca „politică de angajare" a Angliei în această zonă și participarea acestei țări la tratativele care au dus la semnarea Acordului de la München, soldat cu dezmembrarea Cehoslovaciei, regiunea sudetă fiind anexată de Germania nazistă — *n.r.*

[2] În *The British Pledge to Poland: Prelude to War*, Keith Eubak socotește garanția un „preludiu la război" deși nu pornește de la concepția că ar fi existat la acea dată un plan gata de pus în aplicare, sau măcar unul preconizat în acest sens — *n.a.*

[3] Sir Austen Chamberlain (1863-1937), om politic conservator britanic, ministru de externe (1924).

[4] Harold Macmillan, om politic, lider al partidului conservator britanic; prim-ministru (1957-1963).

Intenţia era ca garanţia să fie temporară, urmînd a fi înlocuită printr-un acord multilateral sau, în formularea lui Chamberlain, „o notă provizorie de acoperire, emisă înaintea poliţei complete de asigurare". Ministrul de externe polonez, colonelul Jozef Beck, s-a întîlnit la Londra, la 4 şi 5 aprilie, cu Chamberlain şi Halifax, pentru a conveni în privinţa încheierii unui pact de asistenţă mutuală. Englezii au cerut să se prevadă în acordul oficial „ca Polonia să-i vină în ajutor României, dacă statul ameninţat ar fi acesta din urmă". Guvernul polonez dorea amînarea unei decizii de includere a României în pact. Totuşi, Polonia a confirmat menţinerea obligaţiilor din tratatul polono-român de ajutor reciproc. Beck şi-a declarat asentimentul, „neluîndu-şi însă angajament decît faţă de primul ministru şi de ministrul de externe că va porni în ajutorul României, dacă aceasta ar fi atacată". La 6 aprilie, garanţia din 31 martie acordată Poloniei de englezi a fost de fapt transformată într-un pact de asistenţă mutuală anglo-polonez.

Încă un jucător in echipa ţărilor mici

„Cazul Tilea", succedînd ocupării Cehoslovaciei de către Hitler, a fost pentru englezi un semnal de alarmă referitor la primejdiile pe care le avea de înfruntat România. De asemenea, acordul economic germano-român, chiar dacă nu era atît de dezavantajos cum se temuseră, a arătat necesitatea ca britanicii să facă un gest public faţă de România. În acel moment, acţiunea nu trebuia să fie în primul rînd de natură economică, ci, de preferinţă, politică. Trebuia să se arate României că este protejată, pentru a întări rezistenţa acesteia faţă de presiunile germane care erau de aşteptat în domeniile economic şi politic şi — poate mai presus de toate — pentru a linişti temerile şi neliniştea Bucureştiului. Astfel, schimbarea, de după 15 martie, a planurilor engleze de acţiune politică includea intenţia de a-i sprijini pe români ca să reziste ofensivei diplomatice germane. Acest principiu n-a fost abandonat, în ciuda căii ocolite pe care s-a mers în acordarea de garanţii României. În această ordine de idei, se susţine că în garanţia engleză se reflectă o politică de protejare a intereselor economice ale Angliei în România, care avea drept corolar împiedicarea dominaţiei germane.

Explicaţia schimbării de tactică a lui Chamberlain faţă de România poate fi găsită într-o reuniune din 27 martie a Comitetului guvernamental de politică externă. Aici, primul ministru a declarat că, în împrejurările date, Anglia „trebuie să abandoneze politica din declaraţia celor patru puteri[1] şi să-şi concentreze atenţia asupra României, probabil viitoarea victimă a agresiunii". România era considerată importantă din punct de vedere strategic, atît pentru petrolul ei şi ca un sprijin al flancului Poloniei, cît şi deoarece „controlarea acelei ţări de către Germania ar neutraliza, în foarte mare măsură, eficacitatea unei blocade navale..."[2]

România era totdată socotită la Londra ca fiind o verigă puternică în sistemul francez de alianţe din Europa Răsăriteană şi Centrală. Mica Antantă din anii 1920 şi tratatele franceze cu unele state balcanice luate individual serviseră la sporirea prestigiului Franţei, iar francezii îi foloseau în special pe polonezi şi pe români pentru a-şi promova interesele în domeniul securităţii. Un alt scop al sistemului de alianţe francez fusese păstrarea integrităţii teritoriale a naţiunilor din Europa Centrală şi Răsăriteană şi menţinerea statu-quo-ului de după primul război mondial. De asemenea, sistemul de alianţe francez a reprezentat un motiv clar pentru o prezenţă engleză permanentă în acea zonă. Punctele de vedere engleze nu coincideau întru totul cu acelea ale francezilor, iar Anglia dorea, desigur, să-şi exercite propria ei influenţă în relaţiile politice şi economice, chiar dacă nu avea acelaşi prestigiu. Fără îndoială că asemenea concepţii duceau la o ciocnire de interese în România care, decenii de-a rîn-

[1] Referire la propunerea engleză adresată, la 21 martie 1939, Franţei, Poloniei şi Uniunii Sovietice în sensul publicării unei declaraţii comune pentru prevenirea unor noi agresiuni hitleriste — *n.r.*

[2] Cu o săptămînă mai tîrziu, Chamberlain i-a expus lui Beck păreri similare, arătînd că România era considerată „un punct de importanţă vitală, datorită imenselor sale resurse" şi că pierderea în favoarea Germaniei a „resurselor de petrol şi grîu etc. ale României, fie că aceasta s-ar realiza direct, fie indirect" i-ar întări foarte mult pe germani şi i-ar slăbi pe englezi — *n.a.*

Sosirea misiunii economice engleze în Bucureşti

dul, fusese considerată „un domeniu rezervat" al Franței. Totuși, Anglia nu a stînjenit politica franceză a alianțelor din Europa de Est și nici obiectivul menținerii statu-quo-ului, însă a depus ea însăși eforturi pentru păstrarea unor legături comerciale importante și a unor relații politice cordiale cu România. Politica engleză — care, adeseori, îi cam irita pe francezi — urmărea menținerea sau îmbunătățirea în special a importurilor de petrol, dar și a produselor lemnoase și alimentare. Totodată, Anglia și-a continuat dominația efectivă în ce privește investițiile de capital în domeniile bancar, al vînzărilor de armament și al transporturilor navale de utilaj spre România.

Anglia a încercat să-și păstreze o poziție economică puternică în România, care să le lase românilor destul spațiu de manevră printre marile puteri și să împiedice dominația germană. În plus, multe din strădaniile engleze se bazau pe faptul că, din punct de vedere economic, România era privită în general ca statul-pivot al Europei Răsăritene. Sprijinul comercial englez includea achiziții de petrol, investiții de capital și împrumuturi pentru importul de mărfuri. În 1939, importurile engleze de petrol românesc se ridicau la aproape jumătate din cele ale Germaniei, aproximativ la fel ca ale Italiei și la mai mult decît dublul acelora ale oricăror altor țări. În același timp, investițiile de capital englez în cea mai importantă industrie a României — petrolul — le depășeau pe acelea ale tuturor celorlalte națiuni. În plus, încă din octombrie 1938, Anglia a încercat să compenseze eșecurile sale politice, ducînd tratative pentru un comerț sporit cu România. Anglia a adoptat un program de împrumuturi cu caracter politic, incluzînd importul unor mărfuri care nu erau nici dorite, nici necesare, strategie descrisă de Halifax ca fiind aceea de a mai introduce „încă un jucător în echipa țărilor mici". Asemenea încercări și, totodată, menținerea unei puternice poziții economice în România, atît în cursul anului 1938, cît și în 1939, contrazic afirmațiile despre lipsa de interes a englezilor în ce privește Europa de Sud-Est, în perioada posterioară crizei de la Miinchen.

O expunere amănunțită a originilor garanției engleze va contribui la descoperirea unora dintre motivele și preocupările ce se ascundeau în spatele acțiunii engleze, precum și la o înțelegere mai profundă a politicii acestei țări față de creșterea amestecului Germaniei în Balcani.

Imediat după evenimentele care au avut loc între 15 și 23 martie în Europa Centrală și Răsăriteană, Anglia a plănuit să acorde României o garanție de asistență, în eventualitatea unui atac militar. S-a recunoscut necesitatea unui gest politic de felul unei garantări a independenței României. Anglia era hotărîtă să ajute România, ca aceasta să țină piept invaziei germane mai mult decît ar fi putut-o face altfel. Decizia Angliei de a acorda României o garanție a fost însă amînată temporar, datorită îngrijorării sporite cu privire la Polonia. Deși consultările anglo-franceze de după 15 martie s-au concentrat asupra unei garanții acordate României „totuși, în timp ce își puneau în aplicare politica, englezii și francezii au fost obligați de mersul evenimentelor să înceapă cu garanția engleză acordată Poloniei". Faptul că prima garanție engleză de independență a fost acordată Poloniei la data de 31 martie nu a însemnat însă că preocuparea pentru protecția României scăzuse. Pe de o parte, garanția dată Poloniei era considerată avantajoasă și pentru apărarea României. Pe de altă parte, intenția englezilor de a acorda și României o garanție separată s-a menținut, iar anunțarea ei formală, care s-a produs la două săptămîni după angajamentul luat față de polonezi, a fost determinată de alte considerente.

Anglia era dornică să acorde României o asemenea garanție și — printr-o activitate diplomatică intensă — a căutat să găsească momentul și condițiile potrivite pentru a o anunța. Eforturile engleze erau îndreptate spre includerea României într-un sistem de state est-europene care, primind garanții de la Londra și Paris, ar fi fost dispuse să se ajute între ele. Astfel, poate că recunoașterea de către Anglia a incertitudinii garanției acordată Poloniei, dată fiind politica inconstantă a lui Beck, a îndemnat-o să dea asigurări că un sprijin aliat adecvat va fi obținut pentru protecția României. În fapt, existau speranțe de transformare a garanției acordate Poloniei într-un pact mai eficace de asistență reciprocă, pact care ar fi făcut apel la un ajutor polonez în eventualitatea unei amenințări a României. În cursul primei săptămîni din aprilie, guvernul britanic a arătat, de asemenea, în mod clar că țelul său este să includă celelalte țări ale Înțelegerii Balcanice, adică Grecia, Turcia și Iugoslavia, în acorduri implicînd colaborarea și ajutorul reciproc, dacă independența și integritatea teritorială a oricăreia dintre ele ar fi fost amenințate[1].

---

[1] Imediat după ocuparea Cehoslovaciei, Tilea a cerut guvernului englez semne concrete de sprijin, care să contribuie la împiedicarea unei repetări a evenimentelor din Cehoslovacia. Tilea a mai propus construirea „unui bloc solid, compus din Polonia, România, Grecia, Turcia, Iugoslavia, cu sprijinul Marii Britanii, și Franței", ceea ce, dealtfel, Anglia a încercat mai tîrziu să realizeze. De asemenea, conform celor arătate de diplomatul român Matila Ghyka, Tilea a jucat un rol foarte important în discuțiile din luna martie, care au dus la acordarea garanției engleze României — *n.a.*

ASA VA PLACE ISTORIA ?

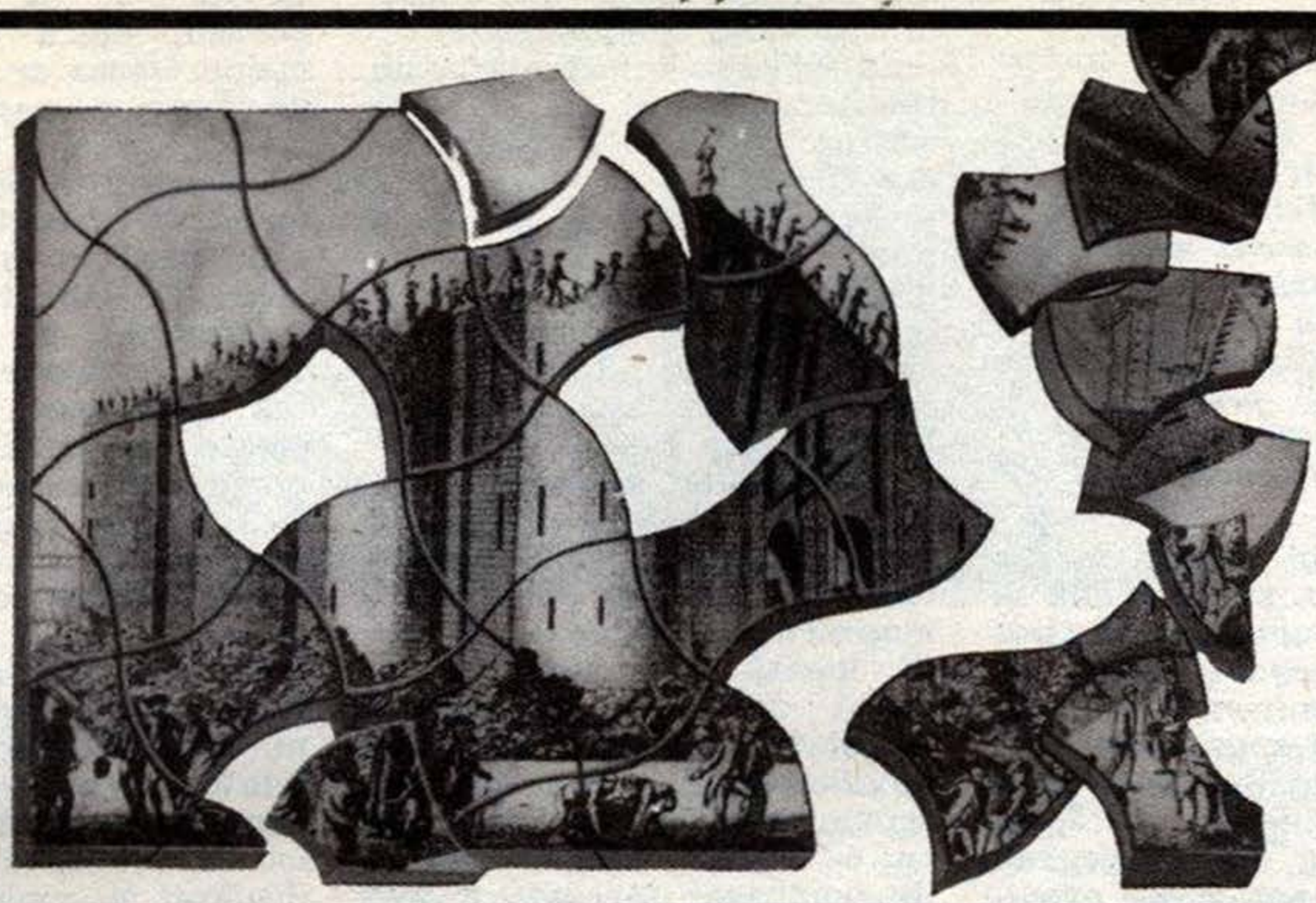

SHERLOCK HOLMES ÎN ARHIVE

NICOLAE MINEI

Am parcurs de curînd o antologie de eseuri, intitulată The Historian as Detective (Istoricul ca detectiv), publicată sub îngrijirea lui Robin W. Winks şi apărută în 1969 la New York.

În pofida unei tematici dintre cele mai serioase — problema dovezilor în istoriografie —, eseurile adunate în acest volum prezintă două trăsături comune: o desăvîrşită limpiditate de exprimare şi un umor adesea dublat de ironie şi autoironie. Impresionantă, de asemenea, este maniera în care autorii — toţi autorii — corelează cercetarea istorică cu actele mărunte ale oamenilor, din viaţa de fiecare zi, găsind surprinzătoare analogii şi puncte de contact.

În introducerea sa, alcătuitorul volumului, profesor de istorie la celebra universitate americană Yale[1], subliniază că orice istoric profesionist trebuie să rezolve o problemă foarte grea — cea a probelor. El trebuie să adune, să interpreteze şi apoi să explice probele astfel strînse prin metode care nu diferă prea mult de cele utilizate de către detectivi sau, cel puţin, de către detectivii din romanele poliţiste. Firește, autorul unui roman poliţist ştie, de la bun început, care va fi deznodămîntul, în vreme ce istoricul înaintează spre „finiş", pe bîjbîite. Dar raţionamentele şi metodele sînt destul de similare pentru a stîrni la cititor un interes cam de aceeaşi natură. Ceea ce încearcă Winks în antologia lui este, după propriile sale spuse, „să exploreze relaţia dintre lumea colorată a intrigilor criminale şi lumea cam cenuşie a cercetării istorice, pentru a arăta cît de multe din bucuriile şi stimulentele primeia aparţin şi celei de-a doua".

[1] Universitatea Yale, situată la New Haven (statul Connecticut), este, din punct de vedere al vechimii, a treia instituţie de învăţămînt superior din S.U.A. În 1701, s-au promulgat statutele „de înfiinţare, dotare şi rînduire a unui colegiu în colonia regală a Connecticutului", iar în martie 1702 a fost admis primul student. În cei dintîi ani de existenţă, şcoala a funcţionat în diferite localităţi şi abia prin 1716 s-a hotărît construirea unei clădiri corespunzătoare la New Haven, clădire inaugurată în 1718. Între timp, instituţia primise o importantă donaţie de la Elihu Yale, originar din Boston, şi devenit guvernator al unui fort militar britanic la Madras, în India. Acest generos dar i-a determinat pe conducătorii colegiului să îi confere numele lui Yale.

Încetul cu încetul, instituţia s-a lărgit, cuprinzînd aşa-numitele şcoli profesionale, prima catedră de chimie, mineralogie şi geologie din Statele Unite (1802), o facultate de medicină (1810), una de drept (1824) etc. Aici a fost decernat, în 1861, primul titlu de doctor în filozofie din S.U.A.

În clipa de faţă, Universitatea Yale cuprinde facultăţi de umanistică, fizică şi biologie, ştiinţe sociale, medicină, drept, arhitectură, silvicultură, teologie şi artă dramatică. Biblioteca ei, numărînd aproape 6 milioane de volume, este una dintre cele mai mari din S.U.A. De o mare reputaţie se bucură, de asemenea, galeriile de artă, colecţia de manuscrise şi cărţi rare, muzeul de arheologie şi cel de istorie naturală de pe lîngă această universitate.

Rolul deducției

Pentru a-și atinge scopul, Winks alege fragmente din diverse studii ale unor autori britanici și americani, publicîndu-le sub titluri care par desprinse dintr-o colecție de romane detective. Întîlnim astfel *Secretul casetei de abanos*, *Misterul Mariei Roget*, *Cazul celor ce nu au fost de față*, *Dispariția telegramelor*, *Misteriosul jurnal personal*, *Misterul monedelor romane*, *Martorul mut*, *Reconstituirea crimei* etc. etc.

Prof. Robin Winks începe prin a încerca să răspundă la întrebarea: cum știe un istoric că acel ceva (o dată, un nume, un eveniment) este adevărat? Altfel spus, cum evaluează el credibilitatea unei mărturii, indiferent dacă ea aparține unui alt istoric sau unui contemporan al evenimentului respectiv? Cu atît mai mult cu cît cercetătorul, cînd este cu adevărat serios, își propune să-și rezolve probleme grele, uneori cumplit de grele. Pentru soluționarea lor, el are la dispoziție fie întreaga viață, fie un interval de timp limitat — limitat de importanța temei, de celelalte proiecte ale autorului sau de cerințele revistei ori editurii unde urmează să apară lucrarea. În acest răstimp, istoricul va trebui să tocească multe pingele intelectuale, alergînd după documente oficiale, scrisori personale, jurnale intime, fotografii de epocă, ziare și publicații sau orice alte surse primare.

Winks definește drept *sursă primară* numai materialele contemporane cu evenimentele supuse cercetării, indiferent dacă aceste documente au rămas în manuscris sau au fost tipărite. Lucrările care analizează sau sintetizează asemenea surse primare sînt considerate drept *surse secundare*. Așa se întîlnesc cele două mari categorii de cercetători: cei care preferă să colecționeze date și fapte cît mai multe și cît mai noi din surse primare și cei care se străduiesc să prelucreze și să interpreteze datele și faptele respective, lucrările lor devenind astfel surse secundare. Inevitabil, între cele două grupuri se nasc anumite divergențe: „interpreții" găsesc că „culegătorii" suferă uneori de pedanterie excesivă, iar „culegătorii" găsesc că „interpreții" cad uneori în speculații neîntemeiate.

În privința interpretării, un rol important îl joacă — la istorici ca și la detectivi — *deducția*. Fără ea, fără acest proces intuitiv, nu se poate opera saltul de la *premisele* oferite de dovezile existente în documente la *concluziile generalizatoare*. Dar Winks atrage atenția asupra pericolelor pe care le ascunde o deducție pripită. În această privință, el oferă un exemplu personal și amuzant. Într-o iarnă și-a pus în portbagajul mașinii sale, bătrîne de 14 ani, o lopată cu care să se poată deszăpezi la nevoie. Imediat după aceea, în spatele automobilului s-a auzit un zgomot metalic, semănînd leit cu o lopată care se izbește de portbagaj. Aceasta a fost și deducția lui Winks. Ea s-a dovedit falsă peste cîteva zile, cînd autorul s-a trezit cu rezervorul de benzină rămas în mijlocul șoselei: „Alte deducții pot fi însă corecte, chiar dacă se bizuie pe foarte puține premise, continuă Winks cu umor. Dacă vreun cititor va deduce că am realizat această antologie din dorința ca onorariul căpătat să-mi servească la cumpărarea unei mașini noi, acel cititor va avea perfectă dreptate".

În măsura în care cu toții trebuie să deducem cîte ceva din timp în timp, cu toții sîntem detectivi — firește pînă la un punct. Tot astfel sîntem cu toții istorici în măsura în care, de pe urma unor dovezi prezente astăzi, reconstituim evenimente de ieri sau alaltăieri și tragem chiar unele concluzii generalizatoare. De pildă, scrie Winks, pata aceea din colțul covorului constituie o *dovadă istorică* a faptului că bunul nostru prieten Jim nu suportă mai mult de trei pahare de bere. Drept care, conchidem că, pe viitor, va trebui să fim grijulii cu dozarea băuturilor lui. În viața de fiecare zi, fiecare dintre noi, dacă vrea să gîndească lucid, trebuie să învețe să aleagă elementele dominante, prioritare, deosebindu-le de cele care au o importanță secundară sau care nu au nici o importanță. Așa procedează și istoricul.

În eseul său, publicat în antologie sub titlul *Ce înseamnă dovezile?*, profesorul Carl L. Becker, de la Universitatea Cornell, arată că prin termenul *istorie* ar trebui înțeles de fapt *cunoașterea istoriei*. „Nu încape nici o îndoială că, de-a lungul tuturor anilor care formează trecutul omenirii, s-au petrecut o serie de evenimente: laolaltă, fie că le cunoaștem, fie că nu, ele constituie *istorie*. Dar, despre cea mai mare parte dintre aceste evenimente, noi nu știm nimic, nici măcar că au avut loc. Despre multe dintre ele nu știm decît cîte ceva. Nici măcar despre puținele lucruri pe care credem că le cunoaștem cu certitudine nu putem fi pe deplin siguri, deoarece nu le putem reedita, nu le putem observa niciodată în mod nemijlocit. Odată ce a avut loc, evenimentul ca atare a dispărut și urma materială pe care el a lăsat-o — de obicei un document scris — este singura realitate obiectivă pe care o putem observa sau verifica. Din asemenea documente deducem ce s-a întîmplat, afirmăm că este cert că evenimentul a fost așa și pe dincolo. Noi nu spunem: *Lincoln este asasinat*, ci: *E cert că Lincoln a fost asasinat*. Evenimentul *a fost* și nu mai este; ceea ce a rămas, ceea ce *este*, e doar certitudinea — bazată pe anumite dovezi — că evenimentul s-a produs și această certitudine va dăinui atîta vreme cît nu va fi infirmată de dovezi contrarii".

Domnul Fiștecine față cu cercetarea

Prof. Becker încearcă să dea o definiție a istoriei, pornind de la una foarte răspîndită în mediul universitar anglo-saxon: *Istoria este cunoașterea evenimentelor care au avut loc în trecut*. Becker obiectează că definiția este simplă, dar nu destul de simplă. *Cunoaștere* e un cuvînt prea pretențios, presupunînd o informație exhaustivă, cu caracter enciclopedic. Care e elementul cel mai necesar cunoașterii? Memoria — într-un sens foarte larg, adică memoria atît a evenimentelor trăite și ob-

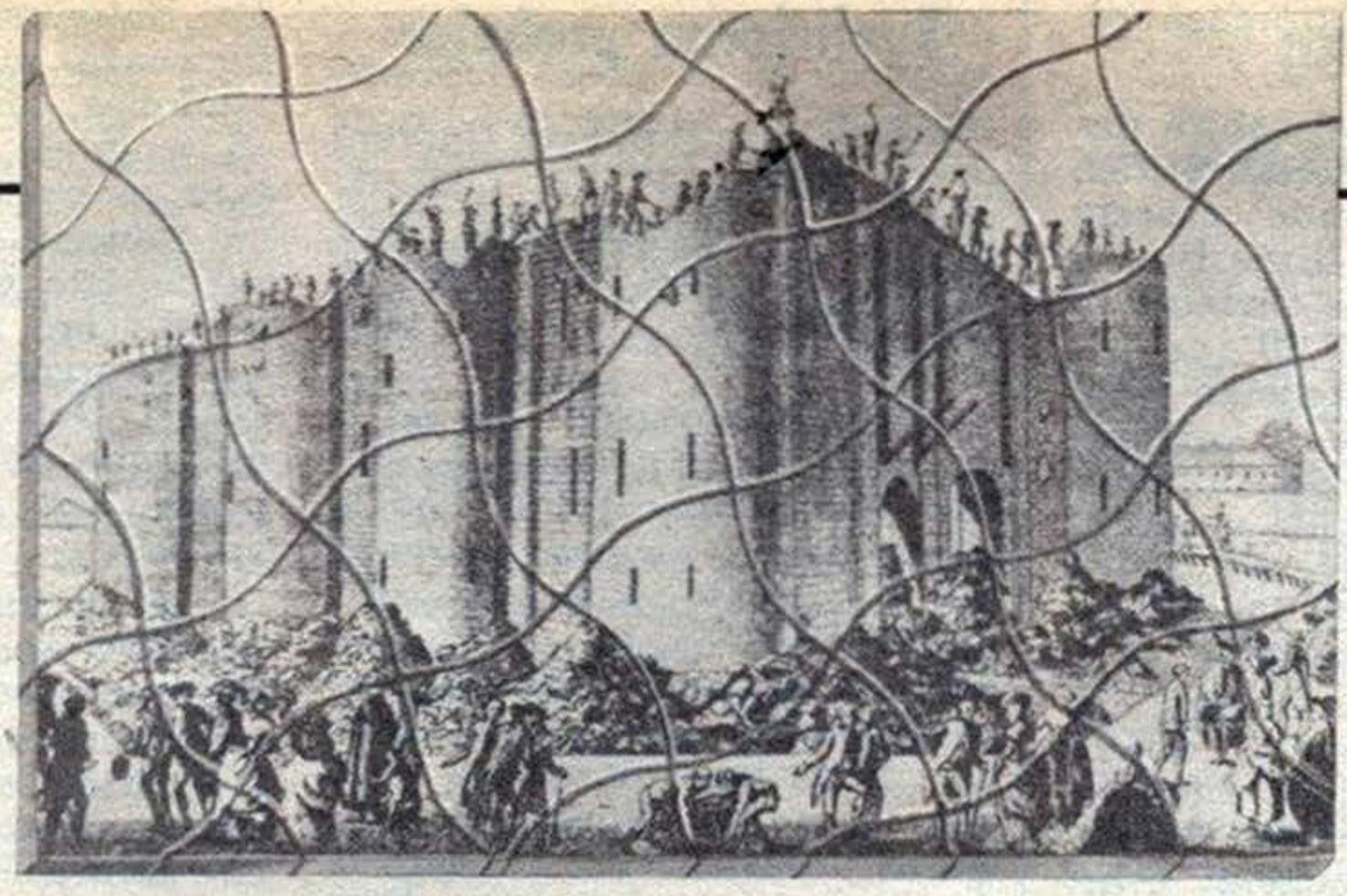

Luarea Bastiliei. Reconstituire a imaginii din p. 49

servate ca atare, cît şi a celor deduse, citite etc. Fără memorie nu este posibilă cunoaşterea.

Aşadar, definiţia devine acum: *Istoria este memoria evenimentelor care au avut loc în trecut*. Dar cuvîntul *eveniment* presupune ceva de mare amploare — luarea Bastiliei sau cele două războaie mondiale... „O întîmplare nu trebuie să fie spectaculoasă pentru a deveni un eveniment, scrie Becker. Dacă conduc o maşină prin străzile întortocheate ale unui oraş, am de-a face cu un eveniment — *ceva făcut*. Dacă agentul de circulaţie ţipă la mine, am de-a face cu un eveniment — *ceva spus*. Dacă îmi zic ceva în gînd despre cel ce răcneşte la mine, am de-a face cu un eveniment — *ceva gîndit*. Orice lucru făcut, spus sau gîndit e un eveniment — fie el important sau nu. Cum însă, de obicei, nu vorbim fără să gîndim, iar psihologii ne spun că nu putem gîndi fără să vorbim (sau, cel puţin, fără unele vibraţii preliminarii în laringe), putem combina evenimentele vorbite şi gîndite sub o singură vocabulă. Astfel definiţia noastră devine: *Istoria este memoria lucrurilor făcute sau spuse în trecut*. Dar cuvîntul *trecut* este deopotrivă înşelător şi inutil. Înşelător, pentru că, utilizat în legătură cu istoria, pare a desemna un trecut îndepărtat, ca şi cum istoria ar fi încetat cu mult înainte de a ne naşte noi. Inutil, pentru că, la urma urmelor tot ce se face sau se spune devine trecut de îndată ce s-a făcut sau s-a spus. Iată de ce voi omite acest cuvînt şi definiţia devine: *Istoria este memoria lucrurilor făcute sau spuse*. E o definiţie care reduce istoria la nivelul cel mai modest, dar care include tot ce este esenţial pentru a înţelege ce este ea în realitate".

Din moment ce esenţa istoriei este memoria lucrurilor făcute sau spuse, continuă Becker, e limpede că orice persoană normală, — să zicem domnul Fiştecine — *ştie* istorie, ba chiar *cercetează* istoria. Ca orice istoric, dl. Fiştecine îşi aminteşte, în fiecare clipă a vieţii sale conştiente, de lucruri făcute sau spuse, fără de care s-ar simţi pierdut în existenţa sa cotidiană.

Desigur, asta nu înseamnă că, încă la trezirea sa din somn, dl. Fiştecine îşi aminteşte de peripeţiile războiului anglo-bur sau de căderea Constantinopolului. În memoria lui revin însă lucrurile importante făcute sau spuse ieri şi cele pe care le are de făcut sau de spus astăzi. O memorie care, ca şi cea a istoricului, trebuie ajutată cu documente. În timp ce îşi ia micul dejun, dl. Fiştecine îşi aminteşte vag că ieri şi-a propus să facă ceva astăzi: ce anume — nu mai ţine minte. Atunci dl. Fiştecine, asemenea oricărui istoric, întreprinde o mică cercetare, adresîndu-se surselor. Din arhiva sa personală (prin care înţeleg buzunarul de la vestă), scoate un volum în manuscris (agenda) şi o deschide la pagina marcată 29 decembrie: „De plătit lui Smith 2 000 kg cărbune = 1 017,20 dolari". Imediat, prin mintea sa, se trezesc la viaţă o serie de evenimente istorice: cum a comandat cărbunele, vara trecută, de la firma Smith; cum au venit căruţele cu combustibil acasă şi cum s-au rostogolit bucăţile de cărbune pe toboganul pivniţei. Sînt evenimente istorice — firesc, nu atît de importante ca războiul anglo-bur, dar foarte importante pentru dl. Fiştecine, la care el a asistat sau pe care le-a dedus din documentele aflate la dispoziţia sa.

Imaginile despre lucrurile făcute sau spuse în trecut (astă-vară) se leagă de imaginea lucrurilor pe care dl. Fiştecine le are de făcut astăzi. După-amiază, el se duce la biroul lui Smith şi vrea să-i achite factura. Smith ia un aer mîhnit, clatină din cap a îndoială şi face şi el nitică cercetare istorică, în propria sa arhivă (registrul de comenzi) Acolo constată că, la data respectivă, nu avea în depozit cărbunele cerut de dl. Fiştecine şi că a transferat comanda firmei Brown. Dl. Fiştecine se duce la aceasta din urmă. Brown face şi el o cercetare în arhiva sa personală, cercetare ale cărei rezultate le confirmă pe cele ale lui Smith. Într-adevăr, el a livrat căr-

hmele şi lui îi datorează dl. Fiştecine banii.

Dl. Fiştecine îşi achită datoria. Întors acasă, el verifică într-un dosar, unde găseşte factura trimisă de firma Brown pentru 2 000 kg de cărbune în valoare de 1 017,20 dolari. Cercetarea s-a încheiat spre deplina satisfacţie a cercetătorului. Dl. Fiştecine a îndeplinit toate operaţiile necesare unui studiu istoric: şi-a amintit de lucruri făcute sau spuse, şi-a sprijinit memoria pe examinarea unor documente, a constatat că unele dintre acestea se contrazic şi a purces la o comparare critică a textelor. Totul s-a încheiat printr-o operaţie care a necesitat formarea unei imagini despre o secvenţă de evenimente istorice (comandarea cărbunelui la firma Smith, transferarea comenzii la firma Brown şi livrarea cărbunelui de către aceasta din urmă). Dacă, în loc să achite o factură, dl. Fiştecine ar fi efectuat cercetări similare pentru a scrie o carte sau a ţine un curs, nimeni nu i-ar fi contestat calitatea de istoric.

Dar, spre deosebire de dl. Fiştecine, un istoric de profesie nu se limitează la propria sa istorie, la lucrurile făcute sau spuse în propriul său trecut. *Istoria este extinderea artificială a memoriei societăţii.* Artificială, pentru că nu se limitează la suma amintirilor individuale ale tuturor membrilor în viaţă ai societăţii, ajungînd, cu ajutorul surselor şi lucrărilor de specialitate, la un trecut mult mai îndepărtat decît cel reţinut în memoria naturală a omenirii. Istoria are tendinţa de a lărgi considerabil experienţa individuală şi imediată, dîndu-i un caracter generalizator. Totodată, ea este o povestire — o povestire adevărată, care foloseşte (sau ar trebui să folosească) toate procedeele literaturii, pentru a prezenta succesiunea unor evenimente din existenţa omenirii şi a le găsi o semnificaţie valabilă. După *relatarea* lucrurilor făcute sau spuse, urmează *interpretarea* lor, adică tocmai aflarea unui sens în cele narate şi tragerea unei concluzii de pe urma lor.

Suplicierea probelor

Profesor la reputata Universitate britanică din Oxford, Robin G. Collingwood este prezent în antologie cu un eseu intitulat: *Cine l-a ucis pe John Doe?*[1]

Autorul porneşte de la o nuveletă de tip poliţist. Într-o dimineaţă, John Doe e găsit mort, cu un pumnal înfipt în spate, la masa sa de lucru. Nimeni nu ştie cine poate fi făptaşul. Singura probă disponibilă este o pată verde pe mînerul pumnalului, de exact aceeaşi culoare cu vopseaua proaspătă de pe gardul dintre locuinţa lui John Doe şi cea vecină, a preotului.

Aşa cum se întîmplă adesea în astfel de cazuri, cîteva persoane îşi iau asupra lor vina crimei. Fata bătrînă a satului declară că John Doe i-a făcut aluzii necuviincioase şi că a trebuit să-şi apere virtutea; bineînţeles, poliţistul local o trimite să se culce. Un braconier declară că l-a văzut pe gardianul silvic căţărîndu-se pe fereastra lui John Doe; dar, dată fiind animozitatea dintre braconier şi gardianul silvic, spusele celui dintîi nu sînt luate în considerare. În sfîrşit, fiica preotului declară că ea este ucigaşa; ceea ce are darul să amintească poliţistului că logodnicul fetei este student în medicină (fiind deci capabil să înfigă pumnalul astfel încît să provoace o moarte imediată) şi că, în noaptea crimei, se afla în vizită la fata preotului (deci alături de casa victimei). Mai mult decît atît, slujnica parohiei declară că, în dimineaţa următoare, hainele studentului au fost leoarcă de apă; or, în noaptea respectivă, plouase cu găleata, între orele 12 şi 1. Interogat, studentul recunoaşte că a ieşit din casă pe ploaie, dar refuză să spună unde s-a dus.

Trimis să ancheteze, un detectiv de la Scotland Yard descoperă, într-o ladă de gunoi din curtea bisericii, cenuşa rezultată din arderea parţială a unei perechi de mănuşi. Pe butoanele lor de metal, figurează marca unui atelier londonez, unde detectivul află că singurul client din localitate este preotul. O jachetă cu mîneca pătată de vopsea verde este găsită la un vagabond, care a primit-o în dar de la preot, a doua zi după crimă. Detectivul conchide că mănuşile au fost distruse tot pentru că purtau urme de vopsea.

Dat în vileag, preotul mărturiseşte totul. John Doe era un şantajist, care, deţinînd nişte scrisori compromiţătoare ale defunctei preotese, îl storcea de bani pe văduv. Ştiind că John Doe îşi petrecea o bună parte din nopţi la masa sa de lucru, preotul s-a strecurat prin fereastra deschisă şi l-a înjunghiat pe la spate. Studentul în medicină l-a văzut cînd sărea gardul şi a vrut să-l urmărească, dar ploaia l-a silit să se întoarcă; logodnica lui l-a văzut pe tînăr plecînd în noapte şi a crezut că el era criminalul, drept care s-a grăbit să ia vina asupră-şi.

Fără îndoială, subliniază Collingwood, metodele de investigaţie în criminalistică nu sînt, în toate privinţele, identice cu cele ale cercetării istorice. Totuşi, ele seamănă, deoarece criminalistica şi istoriografia au în comun faptul că studiază *evenimente nerepetabile*, evenimente care s-au produs o dată şi numai o dată şi care deci *nu pot fi supuse nici observaţiei, nici experimentului*, aşa cum se întîmplă în ştiinţele exacte sau în cele ale naturii. Istoria este o ştiinţă, dar o ştiinţă de un tip special. Ea trebuie să studieze evenimente care, pe cale directă, îi sînt *inaccesibile*; trebuie deci, să le studieze indirect, prin deducţie, folosind ceea ce îi este accesibil, adică tocmai *probele sau dovezile istorice.*

Filozoful Francis Bacon a arătat că savanţii trebuie „să pună natura la cazne". Prin aceasta, el înţelegea că omul de ştiinţă trebuie să ia iniţiativa, hotărînd el însuşi ce vrea să afle, şi că, odată decizia luată, trebuie să năs-

---

[1] În limba engleză, John Doe este un nume generic, echivalînd pe românește cu Ion Cutare.

cocească „torturi", pentru a sili natura să-i răspundă. După părerea lui Collingwood, la fel trebuie să se procedeze și în istoriografie. Pe cei ce nu respectă preceptele baconiene, autorul îi numește „istorici de foarfece și lipici". Aceștia sînt foarte respectuoși față de autoritățile în materie, pe care le citează pe larg în lucrările lor, punîndu-le mărturiile cap la cap. Istoricul cu adevărat științific „istoricul de știință", după expresia lui Collingwood nu disprețuiește nici el autoritățile — de la Herodot, Tucidide sau Tacitus, pînă la cele din zilele noastre —, dar le citește nu doar pentru a le cita, ci propunîndu-și dinainte ce anume vrea să găsească în operele lor. Istoricul de știință îi pune pe acești autori consacrați la chinuri, străduindu-se să afle nu numai ce spun în mod fățiș, ci și ce spun pe ocolite, de ce evită anumite subiecte, de ce se ocupă de altele într-un anume fel ș.a. m.d. Istoricul de foarfece și lipici spune plin de încredere: „La Titus Livius nu găsim nimic în privința cutărui subiect!". Istoricul de știință ripostează: „Așa să fie? Nu vezi că, într-un pasaj unde se ocupă de cu totul altă problemă, face aluzie și la acest subiect și își exprimă un punct de vedere?"

Revenind la povestioara polițistă, să ne închipuim că în locul anchetatorilor s-ar afla un istoric. Ce constatăm? Cînd se autoacuză, fata preotului minte în mod vădit. Dar istoricul investigator nu o ia la bătaie, lovind-o pînă ce mărturisește că și-a văzut logodnicul pornind în noapte. Nu persoana, ci declarația ei este supusă „chinurilor" cercetării. Istoricul își spune: „Fata nu are nici forța, nici priceperea să înjunghie un om. În plus, dacă ar fi făcut-o, nu s-ar fi grăbit să-și mărturisească crima. De ce minte? Pentru a acoperi pe cineva. Pe cine? Fie pe tatăl, fie pe logodnicul ei. Acesta din urmă e tînăr, voinic și medicinist: are deci toate calitățile pentru a fi asasinul".

Ajuns aici cu raționamentul, istoricul, dacă ar fi detectiv prost, l-ar aresta pe student. Și, bineînțeles, ar greși grav. Fiind însă un copoi priceput, istoricul de știință merge mai departe cu tortura probelor: „Fata își suspectează logodnicul pentru că l-a văzut, probabil, ieșind noaptea în curtea bisericii. Dar a început ploaia și urmele găsite în curte ne arată că studentul nu a făcut decît cîțiva pași și s-a înapoiat în casă. În camera victimei nu s-au găsit urmele de noroi pe care ar fi trebuit să le lase acolo tînărul. De ce a ieșit el în curte? Pentru că a văzut ceva ciudat. Un al doilea lucru ciudat, care s-a întîmplat în acea noapte în curtea bisericii. Un lucru de natură să compromită pe cineva pe care medicinistul vrea să-l protejeze. Despre cine poate fi vorba? Numai despre tatăl propriei sale logodnice".

Iată deci că trebuie luată în considerare incredibila ipoteză după care criminalul ar putea fi însuși preotul. Istoricul de știință își continuă seria raționamentelor: „Cunoscînd bine terenul, preotul putea merge pe iarbă fără a lăsa nici o urmă. În schimb, nu a putut evita petele verzi de pe mănuși și jachetă, deoarece nu știa că gardul fusese vopsit abia pe înserate de servitorul lui John Doe. Probabil că victima adormise cu capul pe masă și asasinarea ei nu a prezentat dificultăți deosebite. La înapoiere, pe ploaie, preotul a știut să evite din nou noroiul, dar nu și vopseaua verde, ale cărei urme le-a descoperit abia ajuns acasă. A încercat să le scoată, fără succes. Atunci s-a descotorosit de mănuși și de jacheta murdară și leoarcă de apă".

Ajuns la acest punct, istoricul de știință cu rol de detectiv nu mai are decît să aducă dovezi materiale în sprijinul ipotezei sale: mănușile pe jumătate arse și jacheta dăruită vagabondului.

Într-un număr viitor, vom vedea și alte aspecte ale problemei pe care o reprezintă probele în istoriografie, așa cum le abordează antologia lui Robin Winks.

DECEBAL PREACINSTITUL

(Urmare din p. 10)

descoperite la Grădiștea Muncelului i s-ar putea da interpretarea „Decebal cel preacinstit" sau „Decebal preacinstitul" (preacuratul, prealuminatul, preaînvățatul), Perscorilo fiind așadar un supranume asociat personalității lui Decebal.

În sprijinul ipotezei privind construcția compusă a cuvîntului *Perscorilo* pledează și opinia exprimată în urmă cu peste opt decenii (1896) de lingvistul german P. Kretschmer, care, ocupîndu-se de limba traco-dacilor, arăta că „numele compuse ale grecilor, celților, germanilor, slavilor, sciților și perșilor vorbesc numai de glorie și putere, de luptă și biruință, de curaj și cumințenie: trebuie deci în general să căutăm în aceeași direcție semnificația numelor trace, formate exact la fel".

Este de menționat și faptul că numele Scorilo s-a mai păstrat încă în toponimica din Munții Banatului (se cunosc Piatra sau Cleanțu lui Scorilă, Burdu Scorilii și Valea lui Scorilă) — așa cum a arătat regretatul M. Bizerea în 1975. De asemenea, numele Scorilo s-a conservat și în onomastica maramureșeană; într-un document datînd din anul 1385, cuprins în colecția de diplome a lui I. Mihalyi de Apșa (1900), se arată că „nobilii cu numele Șandru, Michail, Alexa și Nicoară, de bunăvoie și nesiliți, au dat a patra parte din moștenirea părintească de la Vișeu de Jos, Botiza și satul lui Dan, surorilor lor *Scora* [subl. mea — *V.B.*] Baba și Margareta", numele Scorilă fiind întîlnit și de prof. Radu Vulpe în folclorul copiilor de pe aceste meleaguri. Noi argumente, care vin să se adauge multitudinii de mărturii arheologice, documentare și etnologice, atestînd continuitatea și unitatea de civilizație în spațiul carpato-danubiano-pontic.

BERNARDO O'HIGGINS

erou al naţiunii chiliene

DORU BRATU

La începutul secolului XIX, edificiul colonial spaniol era asemănător acelor construcţii roase la bază de termite, în aparenţă intacte, care se prăbuşesc însă la primul şoc. Faţada era încă frumoasă, dădea impresia de soliditate, ceea ce întreţinea în metropolă iluzia că totul merge bine de cealaltă parte a mării. Realitatea era cu totul alta: peste ocean se pregătea revoluţia. Rezumîndu-i cauzele, scriitorul peruan Garcia Calderon scria: „Totul a concurat spre a ajuta la desfăşurarea luptei pentru libertate a popoarelor americane din anii 1808-1825: revoluţiile din Europa, independenţa Statelor Unite, excesele absolutismului spaniol, doctrinele constituţionale de la Cadiz[1], credinţa romantică a eliberatorilor, ideile lui Rousseau şi ale enciclopediştilor, decadenţa Spaniei şi ura pe care toate clasele din America o nutreau faţă de inchizitori şi viceregi".

Între Ferdinand VII şi Joseph Bonaparte

Element dinamic, burghezia creolă [creolii erau urmaşii primilor coloniști europeni din America Latină, mai ales de origine spaniolă] care, cu toate restricţiile impuse, dobîndise însemnate poziţii economice, a preluat conducerea luptei de independenţă a coloniilor hispano-americane. Ocazia declanşării ei s-a ivit odată cu situaţia nou creată în metropolă. În martie 1808, armatele franceze comandate de mareşalul Murat intraseră în Madrid şi, nici două luni mai tîrziu, în capitala ţării izbucnise o răscoală antifranceză, care a marcat începutul luptei de eliberare şi al revoluţiei burgheze din anii 1808-1814.

Aşa cum arăta Marx, „mişcarea [spaniolă] părea să fie îndreptată mai curînd, *împotriva* revoluţiei decît *pentru* ea. Naţională prin faptul că proclamase independenţa Spaniei faţă de Franţa ea era în acelaşi timp dinastică, întrucît îl opunea pe «iubitul» Ferdinand VII lui Joseph Bonaparte; reacţionară, întrucît opunea vechile instituţii, obiceiuri şi legi prefacerilor raţionale ale lui Napoleon; superstiţioasă şi fanatică, întrucît opunea «sfînta religie» aşa-zisului ateism francez..."[2]

Acţiunea lui Napoleon I a pus în faţa hispano-americanilor problema vitală a suveranităţii. Evenimentele din Spania i-au trezit pe creoli la viaţă politică, determinînd în mare măsură mişcarea lor pentru formarea de junte autonome. Agitaţia lor zguduia oraşele Caracas, Santa Fé de Bogota, Quito, Buenos Aires, Ciudad de Mexico, Santiago

[1] În septembrie 1810, sesiunea cortesurilor — parlamentul spaniol —, desfăşurată în apropiere de Cadiz, a iniţiat o serie de reforme: desfiinţarea privilegiilor feudale, lichidarea inchiziţiei, confiscarea şi vînzarea proprietăţilor funciare ale Bisericii, reducerea numărului mănăstirilor ş.a. În anul următor, cortesurile au desfiinţat drepturile senioriale ale proprietarilor funciari, iar în 1812 au promulgat o Constituţie, prin care puterea legislativă aparţinea cortesurilor şi regelui. Doi ani mai tîrziu, Ferdinand VII anula prin decret legislaţia cortesurilor din Cadiz, pe care tot el, constrins de revoluţia burgheză, avea să o restabilească în 1820.

[2] K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 10, Editura politică, p. 465.

de Chile etc. În fruntea mișcării pentru independență din Chile se situau Juan Martinez de Rosas și Manuel de Salas, sub influența cărora în cabildoul [consiliul orășenesc] din orașul Santiago de Chile au fost aleși 12 creoli partizani ai independenței.

Pînă atunci se părea că „el re", Ferdinand VII, „uitase" de căpitănia Chile, acest colț îndepărtat al imperiului său, în care „soarele nu apunea niciodată". Toate grijile fuseseră lăsate în seama viceregelui din Peru, țară din care făcea parte, începînd din 1778, și căpitănia generală Chile. O eră de relativă liniște urmase marilor revolte araucane[1] care, vreme de 250 ani, făcuseră din această țară dintre Anzi și Pacific un focar revoluționar.

Personalitatea care reușise să stabilească aceste relații pașnice cu băștinașii fusese un irlandez, Ambrosio O'Higgins, marchiz de Osorno. Crescut la Cadiz de un unchi iezuit, el plecase în 1770 în America de Sud, unde promovase rapid, devenind, în 1786, intendent al provinciei Concepcion și trecînd în 1789 în fruntea căpităniei generale Chile. În această ultimă calitate, Ambrosio O'Higgins își făcuse simțită prezența în mai toate domeniile vieții publice. Se preocupase asiduu de dezvoltarea învățămîntului, reorganizarea justiției, modernizarea agriculturii, industriei și comerțului. El diriguise construirea marii șosele Santiago-Valparaiso și îndiguirea rîului Mapocho, ale cărui revărsări pricinuiau an de an mari pagube, în fine, ridicase palatul La Moneda, reședință prezidențială și astăzi. Aceste calități îi atrăseseră respectul și dragostea chilienilor, precum și înalta demnitate de vicerege al Peruului, din 1796 pînă la moartea sa, în 1800.

Cei doi viceregi ai Peruului care i-au succedat, Luis Muñoz de Guzman și Antonio Garcia y Carrasco au fost personalități politice șterse, copleșite de evenimentele care au precedat mișcarea revoluționară din 1810.

În acest an, căpitanul general în funcție, Garcia y Carrasco, îngrijorat de amploarea agitației politice, a trecut la represalii, arestînd mai mulți creoli, în frunte cu Rosas. El a trimis pe arestați la Lima, pentru a fi judecați, sub învinuirea de rebeliune. Patrioții au protestat, cerînd eliberarea celor întemnițați, încetarea opresiunilor și convocarea cabildoului. La 16 iulie, Carrasco a fost silit să semneze actul de renunțare la putere și să predea puterea unei junte, în frunte cu contele La Conquista, care reprezenta aripa moderată din sînul mișcării revoluționare. Radicalii au declarat însă că nu recunosc autoritatea contelui La Conquista. Timp de două luni, tensiunea a crescut continuu; pentru soluționarea conflictului s-a propus o nouă convocare a cabildoului, pentru luna septembrie.

La ședința din 18 septembrie, s-a hotărît proclamarea independenței căpităniei Chile. La conducerea juntei au fost numiți Martinez de Rosas, contele La Conquista și Augustin de Eyzaquirre. Junta a stabilit să formeze o oaste de apărare împotriva spaniolilor.

În februarie 1811, patrioții chilieni au aderat la junta din Buenos Aires, care le-a promis ajutor militar. Începuse astfel să se schițeze o unificare a forțelor revoluționare din cele două țări. În curînd însă, între creolii chilieni s-au ivit grave disensiuni. La 11 septembrie 1811, grupul generalului José Miguel Carrera a răsturnat junta.

O infringere transformată in victorie

Printre tinerii creoli care constituiseră sufletul mișcării se afla și Bernardo O'Higgins, fiul lui Ambrosio, născut la 20 august 1778. Cînd Bernardo împlinise 18 ani. bătrînul vicerege îl trimisese la studii în Anglia. Acolo, tînărul legase prietenii cu numeroși patrioți sud-americani, ale căror idei eliberatoare și planuri de independență îl cuceriseră definitiv. În 1798, Bernardo avusese privilegiul de a-i fi prezentat generalului venezuelean Francisco Miranda (1750-1816), supranumit „precursorul

În pp. 55-57: imagini de viața chiliană în sec. XIX

[1] *Magazin istoric*, nr. 1/1975.

independenței", dușman declarat al monarhiei spaniole. Aflat pe atunci în exil, început în 1773, Francisco Miranda avea să organizeze, în 1806, cu ajutorul flotei engleze, o expediție cu scopul eliberării țării sale, expediție care va eșua. Peste patru ani avea să se întoarcă în Venezuela și să conducă lupta împotriva dominației spaniole. Asemenea anturaj atrăsese asupra lui Bernardo fulgerele mîniei părintești și tăierea subsidiilor necesare continuării studiilor.

Reîntors în Chile după o lungă călătorie, tînărul a intrat în posesia averii lăsate moștenire de tatăl său, care între timp murise. Bogăția sa, numele pe care-l purta, poziția socială, calitățile înnăscute și pregătirea superioară căpătată în Anglia, toate acestea l-au impus în ochii compatrioților. Cîștigîndu-și un mare prestigiu prin activitatea sa de difuzare a ideilor revoluționare în provinciile sudice ale țării, Bernardo O'Higgins a exercitat o mare influență în pregătirea luptei pentru independență. El și-a început cariera militară în slujba mișcării de eliberare sub comanda generalului Carrera, cel prin grija căruia s-a editat și primul ziar chilian, *Aurora de Chile*. Într-unul din primele numere ale acestei publicații, se menționa: „Nu sînteți sclavi! Nimeni nu are dreptul să vă conducă împotriva voinței voastre. A primit oare cineva din ceruri autoritatea de a vă porunci? Natura ne-a făcut pe toți egali". Împotriva „rebelului" Carrera, viceregele Perului a trimis importante detașamente armate.

Așa a început lungul război pentru independența statului Chile. La 17 octombrie 1813, trupele regale au surprins în somn armata patrioților, în tabăra de la El Roble, pe malul rîului Itata. Carrera și-a salvat viața trecînd rîul înot. iar Bernardo, alți cîțiva ofițeri și o mînă de soldați au reușit să facă ordine în propriile rînduri. Cam la o oră de la începerea bătăliei, într-un moment crucial al ei, O'Higgins, luînd în mînă arma unui soldat căzut, a strigat oamenilor săi: „Să trăim în onoare sau să murim glorioși. Cine e viteaz mă urmează!" Îmbărbătați de pilda conducătorului lor, soldații au atacat la baionetă cu o asemenea forță, încît au transformat o înfrîngere aproape sigură într-o victorie netă. Inamicul a fost respins. În urma acestei înfruntări, junta a încredințat comanda supremă lui O'Higgins, în timp ce, în sud, regaliștii îl făcuseră prizonier pe Carrera.

La 23 iulie 1814, Carrera a reluat puterea, arestîndu-l pe O'Higgins, care îl adăpostise în locuința sa din orașul Talca, pe cînd era urmărit. La vestea că generalul spaniol Osorio se afla în drum spre Santiago cu trupe proaspete împotriva răsculaților, Bernardo, dintr-un cald patriotism, a recunoscut autoritatea lui Carrera, cerîndu-i permisiunea să fie trimis în avangarda armatei. Hotărît să-l oprească pe Osorio, O'Higgins a înălțat fortificații în piața orașului Rancagua. Deasupra întăriturilor flutura îndoliat tricolorul chilian, albastru-alb-galben, semn că apărătorii erau gata mai degrabă să moară decît să se predea. Recruții chilieni, înflăcărați de Bernardo, care era acolo unde bătălia se dădea cu mai multă înverșunare, au reușit să respingă atacurile furibunde ale spaniolilor. Dar situația patrioților s-a complicat din cauza lipsei de apă și a insuficienței muniților.

Soarta părea a le oferi o rază de speranță, cînd a sosit vestea că fratele generalului Carrera, Luis, ajunsese în suburbiile orașului. O oră mai tîrziu însă Luis Carrera a început să se retragă. Lui Bernardo, urcat în turnul bisericii din centrul orașului, nu-i venea să-și creadă ochilor. Cu toate acestea, a respins propunerile lui Osorio de încetare a luptei. După ce a epuizat ultimele gloanțe. O'Higgins a comandat soldaților săi: „Dragoni, pe cai!... Să ne facem drum!" Cinci sute de soldați, dintre care

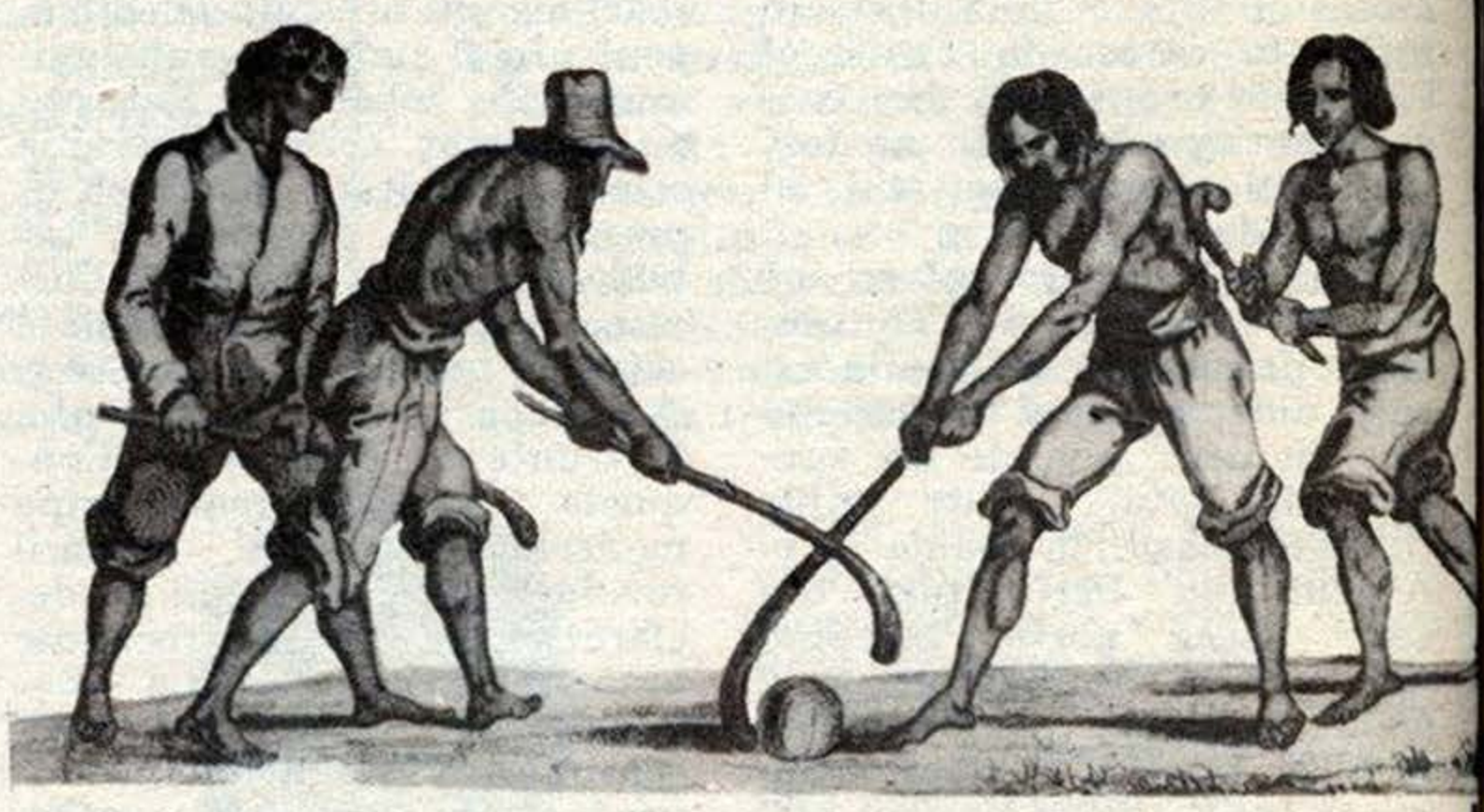

foarte mulți răniți, în frunte cu O'Higgins, au căzut ca un trăsnet peste liniile spaniole. Ei și-au croit drum cu tăișul spadei și apoi au galopat într-un suflet pînă la Santiago. Bătălia fiind pentru moment pierdută, patrioții au trecut Anzii în provincia argentiniană Mendoza, unde era guvernator José de San Martin[1], căruia i-au cerut sprijinul. Între Bernardo O'Higgins și marele erou argentinian avea să se cimenteze o durabilă prietenie. Acesta din urmă socotea că argentinienii nu se pot bucura de libertate atît timp cît armate regale spaniole mai stăpînesc în Peru sau în Chile, atît timp cît toate regiunile răsculate nu vor colabora între ele, înmănunchindu-se într-o mare federație sud-americană. El știa însă că viceregele din Peru și generalii regaliști din Chile dispuneau de forțe militare numeroase. De aceea. numai

[1] *Magazin istoric*, nr. 1/1974.

un plan general bine gîndit şi executat îi putea asigura victoria.

Faţă in faţă cu regaliştii

Pentru cei rămaşi în Chile, perioada 1814-1817 a însemnat numai privaţiuni, silnicie şi teroare. Noul guvernator spaniol, Marco del Pont, a excelat prin cruzimea cu care i-a urmărit, închis şi asasinat pe patrioţi. În ianuarie 1817, o armată chiliano-argentiniană, pusă pe picioare prin mari eforturi, a început trecerea Anzilor într-un marş rămas celebru, avîndu-l în frunte pe San Martin. A fost o expediţie cutezătoare. A traversa Anzii la o înălţime de peste 4 000 m, peste gheţarii lor veşnici, presupunea mult entuziasm. mult eroism, dar şi o desăvîrşită organizare. Ciocnirea cu spaniolii s-a produs la 12 februarie, ora 11 dimineaţa, sub un soare arzător, pe cîmpia de la Chacabuco. Fără a mai aştepta grosul trupelor, Bernardo a atacat curajos doar cu avangarda. La sfîrşitul zilei de 12 februarie, spaniolii, învinşi, s-au retras spre Valparaiso. A doua zi, San Martin a intrat în Santiago. La scurt timp, Bernardo O'Higgins a fost proclamat conducător suprem al naţiunii.

Pe plan politic şi organizatoric, Bernardo a dovedit calităţi la fel de mari ca şi pe plan militar. Pentru a garanta ceea ce cucerise, el a reorganizat armata, a pus bazele unei şcoli militare, a suprimat titlurile nobiliare şi a abolit sclavia. Lui i se datoreşte şi prima monedă chiliană, care va contribui la înviorarea comerţului. La 12 februarie 1818, la Santiago, cu ocazia sărbătoririi unui an de la victoria de la Chacabuco, s-a dat citire Declaraţiei de independenţă, întocmită de Bernardo O'Higgins. În cadrul unei adunări solemne, populaţia oraşului a jurat pe „... onoare, viaţă şi avere... să susţină actuala independenţă absolută a statului Chile faţă de Ferdinand VII, succesorii săi sau altă naţiune străină". Lui Bernardo i s-au reconfirmat funcţiile de conducător suprem al naţiunii şi al armatei chiliene, calitate în care putea dispune de toate resursele ţării, pentru a continua lupta împotriva spaniolilor.

Dar regaliştii nu abandonaseră încă partida. La 18 martie acelaşi an, spaniolii au surprins armata patrioţilor la Cancha Rayada şi în timpul luptei Bernardo a fost rănit la braţ. Trei săptămîni mai tîrziu, a avut loc o bătălie decisivă pentru independenţa ţării, între armata spaniolă condusă de Osorio şi cea chiliano-argentiniană în frunte cu San Martin. Regaliştii au lăsat pe cîmpia de la Maipo 2 000 morţi şi tot materialul de război. O'Higgins, care nu participase la luptă, din pricina rănii, nu a mai putut îndura chinurile aşteptării în nesiguranţă la Santiago şi, livid şi cu braţul înfăşurat într-o eşarfă, şi-a făcut apariţia, urmat de populaţie, pe cîmpia de la Maipo. L-a căutat pe San Martin şi l-a îmbrăţişat cu recunoştinţă: „Glorie salvatorului nostru!" La care învingătorul i-a răspuns: „Generale, Chile nu va uita niciodată sacrificiul pe care îl faci sosind astfel, rănit, pe cîmpul de luptă".

Îndrăzneţ în acţiuni, prompt în gîndire, O'Higgins, ca şi alte personalităţi ale mişcării de eliberare din America Latină, nu a ştiut însă să reziste tentaţiilor puterii absolute, mai ales după ce a participat, umăr la umăr cu San Martin, la expediţia victorioasă de eliberare a Peruului (1820-1821).

Unele măsuri luate ulterior de Bernardo O'Higgins, între care sporirea impozitelor, necesare pentru întreţinerea armatei chiliene ce ajuta Peruul să-şi obţină independenţa naţională şi pentru continuarea luptelor cu bandele regaliste existente încă în unele regiuni, au creat nemulţumiri, de care au profitat adversarii săi. La 23 ianuarie 1823, a fost convocat cabildoul, în faţa căruia, în timp ce asculta acuzaţiile aduse de vorbitori, O'Higgins şi-a smuls eşarfa prezidenţială şi a aruncat-o la picioarele magistraţilor chilieni. Puţin mai tîrziu, eroul chilian s-a îmbarcat pentru Peru, unde a rămas pînă la sfîrşitul zilelor, în 1842. De acolo şi-a ajutat prietenul, pe San Martin, care, şi el, părăsise gloria şi puterea, retrăgîndu-se în Franţa, la Boulogne sur Mer.

Personalitate marcantă a epocii sale, Barnardo O'Higgins şi-a înscris numele în marea carte a luptei pentru libertate a coloniilor spaniole, într-un şir de viteji, în fruntea căruia strălucesc José de San Martin şi Simon Bolivar[1].

[1] *Magazin istoric*, nr. 5/1971.

UN ULTIM EPISOD

ELENA VĂCĂRESCU

Dr. MIRCEA BĂLĂNESCU

În publicaţia atît de interesantă a Muzeului literaturii române *Alte 13 Rotonde*, ediţia din 1981, am urmărit cu interes evocarea personalităţii Elenei Văcărescu — „acest mare spirit românesc". Mi-am amintit cu acest prilej un episod legat de numele Elenei Văcărescu pe care nu l-am găsit menţionat nici în evocarea din publicaţia amintită, nici în altele — cel puţin în cele pe care le cunosc eu — dedicate acestei personalităţi.

În 1958, fiind ministru plenipotenţiar la Legaţia României din Franţa, am făcut cunoştinţă, la o recepţie care a avut loc la un castel din apropierea Parisului, cu d-na Alexandra Fălcoianu care, de la început, s-a recomandat ca verişoara Elenei Văcărescu.

După această primă întîlnire, Alexandra Fălcoianu a venit de cîteva ori la legaţie, răspunzînd invitaţiilor noastre la diferite primiri şi recepţii cerute de activit tea diplomatică. În cîteva rînduri mi-a vorbit şi despre personalitatea şi activitatea Elenei Văcărescu, care murise în februarie 1947, la vîrsta de 81 ani. Unele lucruri despre scriitoare le cunoşteam şi atunci. Ştiam că această fiică a Văcăreştilor, binecunoscută familie de boieri cărturari[1], fusese nevoită să se exileze din ţară, spre sfîrşitul secolului trecut, în urma idilei ei cu principele moştenitor Ferdinand[2]. Elena Văcărescu a plecat la Paris, reîntorcîndu-se doar numai rareori şi pentru scurt timp în ţară. În capitala Franţei a publicat numeroase volume de poezie, a luat parte activă la mişcarea culturală franceză din acea perioadă, dar n-a rupt niciodată legăturile ei cu România şi s-a manifestat, întotdeauna, ca o vajnică luptătoare pentru interesele ţării şi ale poporului român. La Conferinţa de Pace de la Paris, după primul război mondial, a fost membră a delegaţiei române. Mai tîrziu, a activat în cadrul Ligii Naţiunilor, devenind, pentru cîţiva ani, colaboratoarea marelui diplomat Nicolae Titulescu.

În 1943, Elena Văcărescu a militat, împreună cu Traian Vuia şi compozitorul Stan Golestan, în Frontul Naţional Român — organizaţie largă, democratică, a românilor stabiliţi în Franţa — împotriva războiului şi a hitlerismului. După înfrîngerea Germaniei fasciste, întoarsă la Paris, Elena Văcărescu, a colaborat strîns cu delegaţia română la Conferinţa de Pace din 1946 punîndu-şi relaţiile şi prestigiul în serviciul intereselor ţării şi ale poporului român, aşa cum făcuse, dealtfel, de-a lungul întregii ei vieţi. Tocmai această atitudine de înalt şi sincer patriotism a înfuriat pe unii reprezentanţi ai cercurilor de extremă dreaptă care îşi găsiseră adăpost la Paris.

La începutul anului 1959, Alexandra Fălcoianu m-a chemat la telefon, la legaţie, şi cu o voce sugrumată de emoţie m-a rugat cu insistenţă, să vin la ea, acasă, pentru a mă informa despre o problemă gravă şi urgentă. S-a scuzat că nu

Facsimil din ziarul Universul *(18 februarie 1947) cuprinzînd ştirea încetării din viaţă a marei scriitoare*

Văcărescu, „Chantă d'aurore"

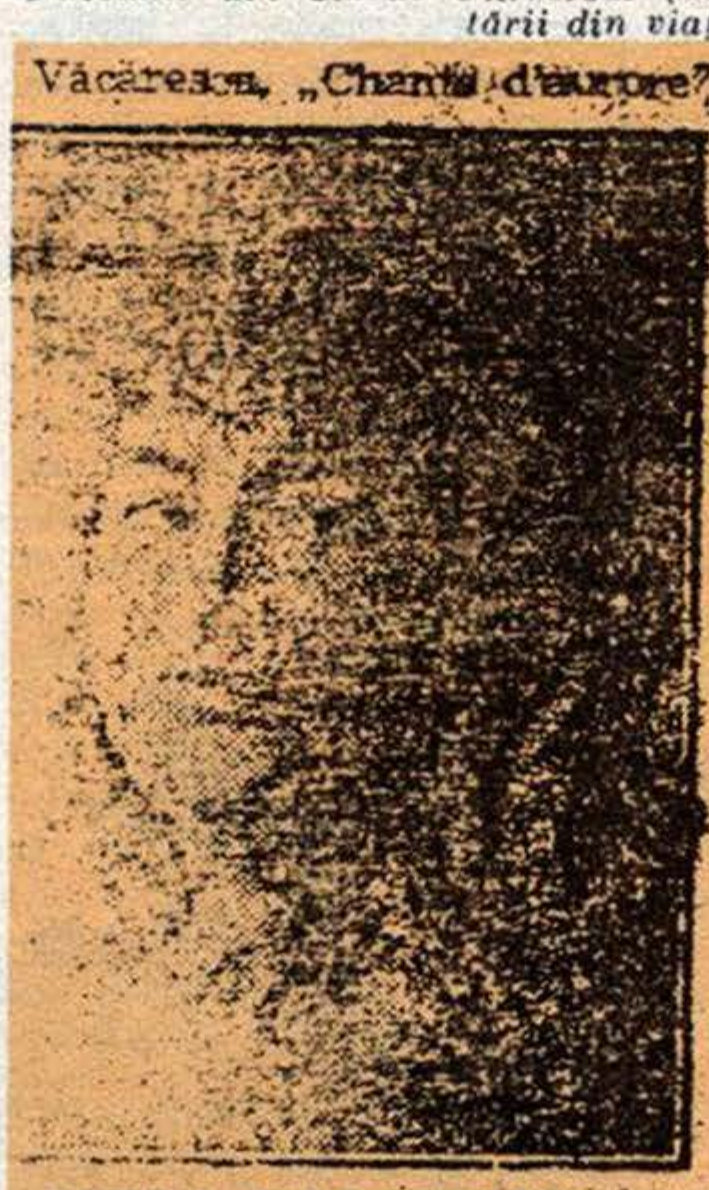

ELENA VACARESCU

... distins cu premiul Aca... Franceze. Altele urmează: ...me sereine (1896), „Jar-

ULTIMELE CLIPE ALE ELENEI VACARESCU

Paris, 17 (Agerpress). — Corespondentul nostru special transmite: In noaptea de 16 spre 17 Februarie orele 1 şi 5 m., a încetat din viaţă distinsa scriitoare Elena Văcărescu.

Inmormântarea va avea loc probabil Miercuri.

*

Paris 17 (Rador) — Agenţia FRANCE PRESSE transmite:

Elena Văcărescu, a cărei moarte a fost anunţată Luni, s'a născut la Bucureşti în 1866 şi aparţinea unei vechi familii româneşti, care număra şi trei poeţi.

In 1886 a publicat o culegere de versuri intitulată „Cântecele Zorilor", premiată de Academia Franceză, apoi „Ame sereine", „Jehovah", „La dormeuse evei-llée", „Le Jardin Passionnés" şi o culegere de balade româneşti, tradusă în 1900 care deasemeni a fost premiată de Academia Franceză.

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 5/1975; 11/1973.

putea veni la legație, considerînd că împrejurările o împiedicau. Am acceptat și, împreună cu consulul Neagu Ionescu, ne-am dus acasă la verișoara Elenei Văcărescu, pe Bulevardul Saint Germain.

Alexandra Fălcoianu, agitată, ne-a povestit că Elena Văcărescu n-a fost înmormîntată în vreun cimitir, nici în țară, nici în Franța, sicriul cu rămășițele ei pămîntești fiind depus la Biserica română din Paris. Dar legionarii pripășiți la Paris, știind că sicriul ei se afla într-un colț al bisericii și pe motiv că Elena Văcărescu „a colaborat cu comuniștii", au amenințat să scoată osemintele și să le arunce în stradă. Oameni mai cu bunsimț din personalul bisericii, cutremurați de o astfel de perspectivă, au avertizat-o pe Alexandra Fălcoianu, cerîndu-i să găsească un mijloc de a scoate, pe furiș, sicriul din biserică. În disperare, ea ni se adresase nouă, pentru a găsi o soluție.

În mod brusc deci ne-am găsit în fața unor probleme care nu erau ușor de rezolvat. Într-adevăr, nu-mi aminteam că Elena Văcărescu să fi fost înmormîntată în țară, dar credeam că rămășițele ei se găseau într-unul din marile cimitire pariziene, Père-Lachaise sau Montmartre. În nici un caz nu-mi trecuse prin cap că sicriul s-ar afla într-un ungher al Bisericii române de la Paris. Proprietate a statului român, acest lăcaș intrase, la cîțiva ani de la terminarea războiului pe mîna unor legionari, care impuseseră acolo pe preotul Boldeanu, fostă căpetenie legionară în țară.

Alexandra Fălcoianu ne-a spus că Elena Văcărescu și-a exprimat voința să fie înmormîntată în cavoul familiei Văcărescu de la Cimitirul Belu, dar acest lucru nu se putuse realiza, fără a mai furniza alte explicații sau a motiva această situație. Am tras concluzia că pe valurile războiului rece s-a aflat și sicriul respectiv care, în loc să ajungă la București, a fost pus unde nu trebuia.

Nu era deloc ușor de a scoate sicriul din biserica unde legionarii se impuseseră ca stăpîni. Desigur, am întrebat-o pe interlocutoarea mea dacă a informat autoritățile despre această situație, dar nu am primit un răspuns concludent așa încît n-am mai insistat.

Întors la legație, împreună cu colaboratorii, am examinat, în amănunțime întreaga problemă, luînd, desigur, în considerație situația specială de la Biserica română, dar și faptul că acolo se găsea și personal care nu împărtășea macabrele planuri ale celor care o stăpîneau. Am trimis apoi o lungă informare guvernului, la București, expunînd situația, considerentele, precum și propunerile noastre. După cîteva ore, am primit un răspuns care ne acorda libertate de mișcare.

Am luat hotărîrea să procedăm în mod legal, respectînd legile țării în care ne găseam, dar în mod rapid și cu discreție. Dealtfel, nu erau motive să întîmpinăm greutăți din partea autorităților franceze. Colaborarea cu diferitele sectoare ale Ministerului de externe francez se dezvolta pe o cale favorabilă, ambele părți căutînd — în această perioadă de dezgheț a relațiilor est-vest care prevestea destinderea — să reașeze relațiile româno-franceze, bazate pe egalitate și respect, în cadrul lor tradițional de prietenie și colaborare.

Am trecut deci la realizarea planului nostru. Consulul Neagu Ionescu a dirijat operațiunea. Societatea de pompe funebre, cunoscută de Consulatul nostru, a îndeplinit toate formalitățile legale și tot ea s-a prezentat, într-un moment favorabil, la biserică, cu toate documentele pentru a ridica sicriul. Într-o seară rece și ploioasă de iarnă, de la începutul anului 1959, sicriul cu rămășițele Elenei Văcărescu a fost scos din biserică și, după o zi-două, transportat în țară.

La începutul lui martie 1959, a avut loc, la București, cu cinstirea care se cuvenea, depunerea rămășițelor pămîntești ale Elenei Văcărescu, în cavoul Văcăreștilor de la Cimitirul Belu, îndeplinindu-se astfel voința ei.

IMAGINEA COMPLEXĂ A ISTORIEI

(Urmare din p. 21)

grate Imperiului bizantin sau aflate la hotarele acestui imperiu și care și-au adus aportul lor la dezvoltarea istorică.

În ceea ce-i privește pe români, să amintim și de perioada pe care Nicolae Iorga a numit-o *Bizanț după Bizanț* și care a reprezentat, în continuare, o sinteză culturală între tradiții române și tradiții grecești. Eu unul văd tocmai în această perioadă un interesant domeniu de cercetare a istoriei române.

— Înțeleg din referirile dv. că ați cunoscut, în cercetările făcute, diferite momente ale istoriei și culturii românești.

— Am venit, desigur, în contact cu multe momente ale istoriei și culturii românilor și am scris despre ele, domeniul în care lucrez oferindu-mi multiple ocazii de acest fel. Am scris despre țările române și despre unii reprezentanți de seamă ai poporului român, ca Dimitrie Cantemir și Nicolae Iorga.

De 25 ani sînt în relații multilaterale de muncă cu colegii români care se ocupă de probleme de care mă ocup și eu. Colaborez cu cercetători de la institutele de arheologie din București și Cluj, de la Institutul de studii sud-est europene și, bineînțeles, cu specialiști care lucrează în domeniul lingvisticii. În momentul de față lucrez la un dicționar de bizantinologie, la care își aduc contribuția, alături de specialiști din celelalte țări socialiste, și oameni de cultură din România. Am participat și la alte reuniuni științifice ce au avut loc în capitala țării dv. Prezența mea la actualul congres de la București nu reprezintă deci o primă luare de contact cu specialiștii români, ci o revedere cu prieteni vechi, o revedere care ne-a oferit posibilitatea să putem vorbi despre preocupări și planuri de lucru comune.

Interviu consemnat de Valeriu BUDURU

DE DOUĂ ORI ROVINE

Din nou despre localizarea bătăliei din anul 1394

GRIGORE OLARU

O trecere în revistă a punctelor unde se crede că a avut loc celebra bătălie din anul 1394 a lui Mircea cel Bătrîn cu otomanii ne indică drept locuri probabile: Rovine (lîngă oraşul Craiova), Rovinari (în judeţul Gorj, nu departe de Tîrgu Jiu), Tufuleşti (pe Ialomiţa, în apropiere de Piteşti), în vecinătatea Curţii de Argeş, ori pe rîul Călmăţui.

Relatările contradictorii despre locul acestei bătălii se cuvin analizate mai profund. Observăm că în prima parte a domniei lui Mircea — pînă în preajma anului 1400 — luptele cu otomanii s-au ţinut lanţ. Repeziciunea cu care oştile turceşti au cotropit nordul Peninsulei Balcanice, ajungînd la Dunăre, au înmărmurit Europa, care se vedea tot mai mult ameninţată. Rezistenţa opusă de Ţara Românească a amînat cu peste o jumătate de secol această primejdie şi, desigur, contemporanii au apreciat la justa valoare victoria lui Mircea cel Bătrîn.

Cronica românească de la sfîrşitul secolului XVII plasează locul unde s-a desfăşurat bătălia pe Ialomiţa. Avînd drept bază mai vechi izvoare sîrbe şi muntene, cronicile ragu-zane o indică a fi lîngă Craiova „Sotta la citta di Chraglievo": Laonic Chalcocondyl—cronicarul bizantin din sec. XV — o situează, în timp, după bătălia de la Nicopole. Nesri, Leunclavius şi alţi cronicari turci susţin că teribila înfruntare a avut loc pe Argeş. Alte cronici otomane, printre care şi cea a lui Orudj[1], nu precizează locul bătăliei.

Folosind izvoare bizantine, cronicarul Radu Popescu a înregistrat două războaie ale lui Mircea cu otomanii: unul la „Nicopoia" (Turnu Măgurele sau Nicopole — căci ambele oraşe erau cunoscute sub numele Nicopole, Minor şi Major) şi altul pe Ialomiţa. Nicolae Iorga consideră că lupta s-a purtat în vecinătatea imediată a Craiovei, într-o localitate astăzi inexistentă — Rovine — poate Ruine. Să fie oare vorba de ruinele Pelendavei[2] — antica aşezare geto-dacică de pe locul Craiovei de azi? În subsolul paginii, eruditul istoric amintea de cronicarul polon Zlatarski, care susţinea că românii i-au înfruntat pe otomani prima oară la Rovinari. P.P. Panaitescu înclina să creadă că, deşi izvoarele sînt neclare, locul luptei s-ar fi aflat pe undeva pe drumul ce ducea de la Nicopole la Argeş. Constantin C. Giurescu, într-o primă opinie afirmă că, trecînd Dunărea, otomanii au ocupat mai întîi Nicopole Mic (Turnu Măgurele), iar confruntarea ar fi avut loc la Rovine, în ziua de 10 octombrie 1394, loc ce s-ar fi aflat fie lîngă Craiova, fie pe Ialomiţa. Ulterior, în 1971, analizînd cronici vechi, ca cea a lui Giaccomo di Pietro Luccari, precum şi documente din arhivele de la Topkapî Sarai, Constantin C. Giurescu a ajuns la concluzia că invadatorii au trecut Dunărea în Banat, pe la Branicevo, şi, venind din vest, după ce au străbătut Banatul şi Oltenia, au fost înfrînţi la Rovine pe Jiu[3], lîngă Craiova.

Urmărind documentele mai vechi şi mai puţin vechi, la care se adaugă ipotezele istoricilor români, ajungem la concluzia că în această campanie n-a existat doar o singură bătălie. Rovine a fost doar locul uneia dintre confruntările ce s-au dat între cei doi adversari (şi, poate, cea mai puternică dintre ele); avem de-a face, de fapt, cu o serie de lupte desfăşurate pe parcursul unui itinerar mai lung. Bazîndu-ne pe faptul că, în expediţia sa, Baiazid a fost însoţit de principii sîrbi, socotim mai plauzibilă ipoteza potrivit căreia sultanul a pătruns în Ţara Românească venind dinspre apus prin Banat. Pentru a-şi asigura aripa stîngă şi spatele dinspre Ungaria, Baiazid a prădat satele şi cetăţile mai importante din Banat, apoi a trecut în Oltenia, pe la Vîrciorova; urmărindu-i toate mişcările, Mircea l-a atras în locuri care conveneau oştilor române. Un asemenea loc favorabil românilor se afla la confluenţa Motrului cu Jiul, nu departe de comuna Argineşti, în imediata apropiere a drumului ce lega Turnu Severin de Craiova. Expediţia lui Baiazid din toamna anului 1394 a culminat cu această bătălie şi a deschis calea unui întreg şir de alte lupte. Aşa cum, ulterior, războaiele otomanilor împotriva lui Vlad Ţepeş, Ştefan cel Mare şi Mihai Viteazul nu au început şi nu s-au sfîrşit printr-o singură bătălie, aidoma s-au întîmplat lucrurile şi în timpul acestei campanii a lui Mircea.

---

[1] Magazin istoric, nr. 3/1978; 6/1975; 1/1971.

Victoria răsunătoare împotriva lui Baiazid a lăsat o seamă de urme și în folclor. Ea a fost marcată în cîntecele epocii, păstrîndu-se și azi în diferite legende, dintre care mai importantă este cea despre Marko Kralievici, prințul sîrb căzut în campanie, luptînd în armata otomană — ipoteză contestată de unele recente cercetări[1]. Tradiția populară susține că Marko ar fi fost ucis chiar de către Mircea, cu care era văr, deoarece își călcase jurămîntul prin care cei doi se legaseră să nu lupte unul împotriva celuilalt.

Folclorul sîrbesc menționează, de asemenea, această bătălie (Urvina — Rovine) și nu numai pentru că acolo a căzut prințul Marko Kralievici, dar și pentru faptul că în acel moment otomanii au fost pe marginea dezastrului militar; sîrbii care-l însoțeau, ca vasali, pe sultan, doreau acest dezastru, implicit deci izbînda lui Mircea.

Avînd în vedere disproporția numerică dintre mica oaste a Țării Românești și puternica oaste otomană, victoria lui Mircea nu a putut fi fructificată pînă la capăt. Înțeleși cu Vlad Uzurpatorul și cu gruparea boierilor ce-l susțineau pe acesta, otomanii au reluat luptele, oastea lui Mircea fiind nevoită să se retragă — hărțuind însă mereu dușmanul — pînă la Argeș, unde a avut loc o nouă confruntare, pe care o pomenesc otomanii. Cele două lupte, de pe Jiu și de pe Argeș, nu pot fi deci substituite; ele au fost, mai curînd, două momente, două etape importante din prima perioadă a confruntărilor dintre Mircea și Baiazid, desfășurate pe parcursul unui itinerar de cîteva sute de kilometri, cu zeci de atacuri de hărțuială din partea voievodului român, care urmărea, din codri, mișcările armatei otomane.

Așadar, în prima expediție, Baiazid a mers spre Curtea de Argeș, venind din Serbia; el a trecut prin Banat și Oltenia, fiind înfrînt nu departe de Craiova. Dar otomanii au reluat campania, iar Mircea, părăsit de o parte a boierimii, a susținut, fără sorți de izbîndă, o nouă bătălie, pe Argeș, și a trecut apoi în Transilvania unde a încheiat Tratatul de alianță cu Sigismund (7 martie 1395). Curînd după aceasta, în fruntea unui corp de ostași rămași credincioși, el a participat la cruciada de la Nicopole (1396), reocupînd apoi tronul Țării Românești, cu ajutorul voievodului Transilvaniei, Știbor. Otomanii au revenit în mai multe rînduri asupra Țării Românești, dar au fost înfrînți pe Ialomița (1397), pe Dunăre (1400) și, în toamna anului 1401, în Dobrogea, oastea lui Mircea provocînd un adevărat dezastru lui Evrenos Bei[2].

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 11/1979; 1/1973.

CLIO ANUNȚĂ

A XVI-a SESIUNE ANUALĂ DE RAPOARTE ARHEOLOGICE

Timp de trei zile (25-27 martie 1982), Vasluiul a fost gazda unei importante manifestări arheologice: a XVI-a sesiune de rapoarte pe anul 1981, organizată sub auspiciile Consiliului culturii și educației socialiste și ale Academiei de științe sociale și politice. Peste 200 arheologi, muzeografi, specialiști în conservarea și restaurarea vestigiilor istorice și-au prezentat cele mai recente descoperiri, precum și diferite soluții de punere în valoare a obiectivelor istorice și arheologice.

Comunicările prezentate în cele cinci secții (arheologia comunei primitive, civilizația traco-geto-dacică, arheologia greco-romană, apariția statelor feudale românești și civilizația medievală românească), au pus în evidență noi mărturii ale vechimii și permanenței poporului român, au relevat valoarea civilizației materiale și spirituale care s-a dezvoltat, în diferite etape istorice, pe pămîntul țării noastre. Printre acestea se numără noi descoperiri privind strălucita civilizație cucuteniană (evidențiate în cadrul cercetărilor de la Podari-Neamț), vestigiile paleolitice de la Ciuperceni (Teleorman), mormîntul princiar identificat la Cucuteni (Iași), construcție unică[1] la noi în țară, care reconstituie noi momente ale strălucitei civilizații dezvoltate de geto-daci. Lămuriri importante privind începuturile organizării feudale pe pămîntul României au adus cercetările de la Dridu (Ialomița), Cetățeni (Argeș), Giulești (Neamț-Suceava), Vorniceni (Suceava).

În cadrul sesiunii au fost dezbătute pe larg și măsurile ce se impun pentru conservarea monumentelor istorice și diferitelor vestigii. S-au propus, de pildă, soluții de conservare a descoperirilor neolitice de la Parța (Timiș) — un altar cu o statuetă sculptată în argilă —, a unor obiecte din debarcaderul de lemn găsit în turbăria de la Lozna-Dersca (Botoșani), precum și a unor monumente din antichitate (între care o atenție deosebită s-a acordat complexului dacic din Munții Orăștiei), și din perioada feudală: complexul de palate și ctitorii de la Tîrgșorul Vechi (Prahova), Cetatea Chioarul (Maramureș), precum și Cetatea de scaun a Sucevei.

Gh. DAVID

[1] *Magazin istoric*, nr. 4/1981.

POSTA MAGAZIN ISTORIC

ARHITECTURĂ ŞI ISTORIE

VICTOR STANCU, arhitect, din Bucureşti, ne trimite interesante considerații privind similitudini între arhitectura unor construcții reprezentate pe Columna lui Traian și cea a unor locuințe românești din zilele noastre: înfățișarea caselor dacice, cu ziduri din trunchiuri de copaci dispuse orizontal și acoperiș în două ape, se regăsește și azi în sistemul de construcție al multor case din România și cu deosebire în zona Munților Apuseni. Dar despre continuitatea arhitectonică vorbește nu numai stilul construcțiilor, ci și perpetuarea, peste veacuri, a unor motive artistice. Așa, de pildă, motivele florale de pe pereții caselor, de pe stâlpii prid-voarelor, de la porți din regiunile muntoase sînt identice cu ornamentele de pe scuturile dacice de pe Columnă. Iată (în imaginile de mai sus), mărturii peste veacuri a continuității arhitecturii dacice: scut dacic și motive florale pe un stâlp de casă țărănească din zilele noastre".

COMPLETĂRI GORJENE

Ca unul care păstrez în inimă cultul pentru eroii poporului român, ne scrie ing. GH. GH. CUTULIGA, din com. Novaci, jud. Gorj, vă mărturisesc bucuria de a fi citit în coloanele revistei **Magazin istoric**, nr. 11/1981 evocarea eroului gorjean Gheorghe Lăzgeanu-Braia. Este meritul prof. Vasile Andrițoiu de a fi răscolit memoria istorică a acestor plaiuri și a dv. de a fi receptivi la tot ce evocă trecutul nostru eroic. Îndemnat de aceasta, vă comunic și eu o informație suplimentară. În com. Crasna, jud. Gorj, la o răscruce de drumuri, se află o monumentală cruce din piatră cioplită, cu următoarea inscripție: „Lui Gheorghe Lăzgeanu-Braia, 1856-1916, voluntar în marele război de întregire, ucis în fruntea oștilor în luptele de la Moldova". Conform unor informații greu de verificat, monumentul ar fi opera marelui Brâncuși și a fost ridicat de Gheorghe Tătărăscu.

VETERANUL DE LA ROBĂNEŞTI

Am citit la **Poșta Magazin istoric, din** nr. 2/1982, ne scrie prof. pensionar **NICOLAE MANEA, din** Piatra Olt, jud. Olt, evocarea șarjei de la Robănești. La noi în comună trăiește unul din supraviețuitorii acestui moment de eroism, sergentul instructor Vasile Matei, care urcă spre suta de ani. El a făcut parte din escadronul comandat de locotenentul Emil Mora.

Bătrînul veteran povestește cu înflăcărare episoade de neuitat din acea încleștare eroică.

Cu această ocazie, transmit revistei cele mai sincere urări de bine pentru felul cum știe să caute în trecutul istoric al poporului nostru și să pună la dispoziția cititorilor fapte cu totul interesante, contribuind în felul acesta la cultivarea și educarea maselor de cetățeni.

18 340 ORE DE ZBOR

Reținem din însemnările prof. IULIAN ROBĂNESCU, din Piatra Neamț, privind participarea aviației sovietice la războiul civil 1918-1920: Pe toată perioada operațiunilor militare, industria aeronautică sovietică a reparat pentru front 1 500 avioane și a fabricat 500 aparate noi. Misiunile de luptă întreprinse de aviația militară sovietică au însumat pe perioada războiului civil peste 12 000 ieșiri-avion, într-un timp total de zbor de 18 340 ore. Numai în ultimele 11 luni de război au fost aruncate 35 808 kg bombe, s-au tras 6 000 kg gloanțe de mitralieră. Pentru spiritul de sacrificiu de care au dat dovadă în luptă 219 zburători au primit Ordinul Drapelul roșu, 19 l-au primit de două ori, iar aviatorii S. Monastirev, P. Mejeraup și I. Pavlov de cîte trei ori.

NEPLĂCERI REZOLVATE

Cititorii NIC. C. DUMITRAȘCU, din București, ION PĂLIMARU, din satul Ilișeni, jud. Botoșani, ION DINESCU, din Găești, jud. Dîmbovița, ne-au semnalat neprimirea unor numere din Magazin istoric la care sînt abonați.

Ca și în alte astfel de nedorite ocazii, am trimis reclamațiile abonaților noștri Direcției generale a poștelor și telecomunicațiilor din cadrul Ministerului transporturilor și telecomunicațiilor care, sub semnătura directorului general adjunct, dr. V. Schiopirlan, ne-a comunicat rezolvarea operativă a sesizărilor.

Mulțumirilor coresponden ților noștri le adăugăm și pe ale noastre.

PENTRU REVISTĂ

Dintre mărturiile interesului și prețuirii cu care revista noastră — care a împlinit 15 ani de apariție — este primită de cititorii săi, consemnăm și aceste gînduri ale elevului GEORGE ILCU, din cl. a XII-a A a Liceului de matematică-fizică din Reșița: Acum șase ani, am descoperit pentru prima oară revista Magazin istoric. Citind-o, revista dv. a reușit să-mi adîncească dragostea

POȘTA MAGAZIN ISTORIC

pentru istorie, pentru tot ceea ce înseamnă trecutul. La liceu, sub îndrumarea unor profesoare inimoase (țin să le mulțumesc încă o dată pentru eforturile depuse pentru noi) am aprofundat tot ce acumulasem de ani de zile. Revista dv. a avut rolul de indicator, de referință în cadrul studiului meu.

NU NUMAI PETRARCA

Pornind de la nota Donație Petrarca (nr. 12/1979), NICOLAE COȚAR, din Ploiești, ne scrie că, la fel ca ilustrul poet, care și-a donat biblioteca orașului Veneția, un alt cărturar italian, Niccolo Niccoli (1365-1437), a lăsat colecția sa de cărți rare orașului Florența. Prin testament el prevedea că aceste cărți să poată fi citite de orice cetățean localnic sau străin venit pentru studii în oraș.

ÎNTRE TIMIȘORENI

Prof. dr. BOGDAN GEORGEVICI, din Timișoara. Citind articolul Dimitrie Cantemir la Timișoara de I. Hațegan (nr. 8/1981), precizez că despre acest subiect au mai scris, de-a lungul anilor, și alți cercetători, printre care Florian Moldovanu, Virgil Cândea, I.D. Suciu, Th.N. Trăpcea. Drept pentru care consider că afirmația autorului că această călătorie nu a suscitat decît rareori comentarii nu este întru totul exactă.

Drept pentru care publicăm și noi precizarea cititorului timișorean pe marginea unui subiect timișorean, abordat de un autor timișorean.

MEDALIILE VOIEVOZILOR

EMIL OMET, din Oltenița, ne trimite fotografia alăturată a unei medalii bătute în cinstea domnitorului Radu IV cel Mare, domn al Țării Românești 1496-1508. (corect, 1495-1508). Ea face parte dintr-o serie de 11, bătute în 1904 și 1905 de Societatea numismatică română în amintirea unor străluciți voievozi români. În ordine, aceste medalii au fost dedicate domnitorilor: Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Vasile Lupu, Matei Basarab, Mircea cel Bătrîn, Vlad Țepeș, Petru Șchiopul, Bogdan III cel Orb, Neagoe Basarab, Radu cel Mare și Șerban Cantacuzino.

COLECȚIE

As vrea să cumpăr colecția revistei Magazin istoric încă de la primul număr, **ne scrie IONICA MATFEICIUC, din Măcin, jud. Tulcea, str. Independenței, nr. 4, cod 8 885.**

O dorință care, sperăm, va fi împlinită cu ajutorul cititorilor noștri.

SIMPOZION

Ing. PAVEL GEȚIA, din Timișoara, ne scrie despre cel de-al IV-lea Simpozion de numismatică, care a avut loc la Timișoara, în 8 noiembrie 1981, în cadrul Festivalului național „Cîntarea României". Organizat de secțiunea Timișoara a Societății numismatice române, simpozionul a reunit cercetători din București, Timișoara, Reșița, Suceava, Caracal, Baia Mare.

CITITORI ȘI ARTICOLE

Pe marginea unor articole publicate în revistă ne-au mai scris și cititorii: Gh. SADOVICI, din Craiova (Armeni și români de-a lungul veacurilor, nr. 11/1981); CONSTANTIN RĂDULESCU, din Brașov; SIMION GÎRBEA, din com. Vitănești, jud. Teleorman (Testamentul politic al lui Nicolae Titulescu, nr. 9/1981); VIRGIL V. VRACIU, din com. Agafton, jud. Botoșani (concursul Cine? Unde? Cînd?); GHEORGHE ELEFTERESCU-TÎRZICĂ, din Suceava (Congresul II al P.S.D.M.R., nr. 9/1981).

DOCUMENTARE

Din corespondența sosită în ultimul timp la redacție, am reținut informațiile, completările și materialele documentare trimise de următorii cititori cărora le mulțumim.

LEON ABRAMOVICI, din Cîmpulung Moldovenesc: o ilustrată din primul război mondial.

Prof. NECULAI FLOREA, din Sibiu, ne semnalează că pe raza com. Broșteni, jud. Suceava, pe Muntele Giuta se află o piatră mare, de formă paralelipipedică, de dimensiuni impresionante, parcă anume cioplită, avînd pe două fețe laterale mai multe inscripții străvechi.

EUGENIU COȘULEȚ, din București, ne trimite evocările a doi învățați de frunte transilvăneni: Samuil Micu-Klein (1745-1806) și Petru Maior (1756-1821).

COSTACHE PINTILIE, din com. Matca, jud. Tecuci, ne furnizează date biografice ale militantului socialist Traian Corodeanu (nr. 7/1981).

Precizăm, totodată, că redacția nu își asumă nici o responsabilitate asupra documentelor originale primite de la corespondenți, aceștia fiind rugați să ne trimită copii. De asemenea, redacția nu înapoiază scrisorile, articolele sau materialele documentare primite.

Cristian POPIȘTEANU

CERERI ȘI OFERTE

TRAIAN BENONE CUMPĂNAȘU, aleea Muncii, bl. 14-3, ap. 1, Motru, Gorj, solicită: nr. 1-2/1979; 1-2/1980; oferă: nr. 12/1980; 4/1981.

GELU BADEA, str. Luncii, nr. 5, Timișoara, solicită: nr. 1, 3, 5, 8, 11/1975; 2, 5, 7, 9, 12/1976.

D. PAPAIANOPOL, b-dul 1 Mai, nr. 329, bl. 15, ap. 49, București, oferă colecția 1967-1981.

VLADIMIR DUMBRAVĂ, Calea Griviței, nr. 212, bl. 7, sc. F, ap. 25, București, oferă colecția completă.

EUGEN CUZMIN, str. Ștefan Plavăț, nr. 6, București, solicită: nr. 9/1979; oferă: nr. 12/1971; 8-9/1972; 10/1973; 2/1981.

V. GORHATÎI, b-dul D. Cantemir, nr. 11, sc. A, ap. 1, Iași, oferă: nr. 1, 3/1968, 2, 6-7/1970; 6-12/1971; 1-5, 8/1972; 11/1973; 6/1975; 11/1978; 10/1979.

EMIL OMET, str. Al. Iliescu, nr. 57, bl. D-1, sc. B, ap. 9, Oltenița, jud. Călărași, oferă: nr. 1-12/1978; 1-8, 10-12/1979; 1-3, 6, 8-10, 12/1980; 1-12/1981.

ADRIAN CIOCAN, str. Decebal, nr. 8 A, bl. S-1, sc. B, ap. 7, Iași, oferă colecția completă.

SANDU C. CONSTANTIN, str. Progresului, nr. 28, Drăgășani, jud. Vîlcea, solicită: nr. 4, 12/1980; 1, 9-12/1981; 2-3/1982; oferă: nr. 8/1975; 1-12/1978; 4, 8/1981

ILEANA MAN, str. Școlii, nr. 9, Caransebeș, jud. Caraș-Severin, solicită: nr. 1/1982.

CONTENTS (Romanian History) **M. ŞTEFAN** Bucharest, 1848. The Revolution Starts ● **V. PROTOPOPESCU** New Lights on the Trajan Column ● **V. BOLOGA** Inscription about Decebal ● The 1908 Socialist Congress ● **P. TEODOR** Andrei Şaguna (1809-1873) ● **V. MOISUC** Titulescu Serving Europe ● **V. CÂNDEA** Romanians in Eastern Culture ● **G.T. KIRILEANU** Reminiscences on Nicolae Iorga (IV) ● **C. ALBU** Nicolae Olahus (1493-1568) ● **D.B. FUNDERBURK** The Tilea Affair (II) ● **M. BĂLĂNESCU** Elena Văcărescu's Grave

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **M. ŞTEFAN** Bucarest, 1848. La Révolution éclate ● **V. PROTOPOPESCU** Nouvelles interprétations de la Colonne Trajane ● **V. BOLOGA** Décébale dans une inscription ● Le Congrès socialiste de 1908 ● **P. TEODOR** Andrei Şaguna (1809-1873) ● **V. MOISUC** Titulescu au service de l'Europe ● **V. CÂNDEA** Roumains dans la culture de l'Orient ● **G.T. KIRILEANU** Souvenirs sur Nicolae Iorga (IV) ● **C. ALBU** Nicolae Olahus (1493-1568) ● **D.B. FUNDERBURK** L'Affaire Tilea (II) ● **M. BĂLĂNESCU** La Tombe d'Hélène Vacaresco

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **М. ШТЕФАН** Бухарест, 1848. Разгается восстание ● **В. ПРОТОПОПЕСКУ** Новые толкования Колонны Траяна ● **В. БОЛОГА** Надпись о Децебале ● Социалистический съезд в 1908 ● **П. ТЕОДОР** Андрей Шагуна (1809-1873) ● **В. МОИСУК** Титулеску — в службе Европы ● **В. КЫНДЯ** Румыны в культуре Востока ● **Г.Т. КИРИЛЯНУ** Воспоминания о Николае Иорге (IV) ● **К. АЛБУ** Николае Олахус (1493-1568) ● **Д.Б. ФЭНДЕРБЭРК** Дело Тилэ (II) ● **М. БЭЛЭНЕСКУ** Могила Елены Вэкэреску

INHALT (Rumänische Geschichte) **M. ŞTEFAN** Bukarest, 1848. Ausbruch der Revolution ● **V. PROTOPOPESCU** Neue Auslegungen über Trajans Säule ● **V. BOLOGA** Inschriften über Dezebalus ● Der 1908 sozialistische Kongress ● **P. TEODOR** Andrei Şaguna (1809-1873) ● **V. MOISUC** Titulescu — im Dienste Europas ● **V. CÂNDEA** Rumänen in der Kultur des Morgenlandes ● **G.T. KIRILEANU** Erinnerungen über Nicolae Iorga (IV) ● **C. ALBU** Nikolaus Olahus (1493-1568) ● **D.B. FUNDERBURK** Der Fall Tilea (II) ● **M. BĂLĂNESCU** Die Grabstätte der Elena Văcărescu

SUMARIO (Historia rumana) **M. ŞTEFAN** Bucarest, 1848. Estalla la revolución ● **V. PROTOPOPRSCU** Nuevas interpretaciones de la Columna de Trajano ● **V. BOLOGA** Inscripción sobre Decebal ● El Congreso socialista de 1908 ● **P. TEODOR** Andrei Şaguna (1809-1873) ● **V. MOISUC** Titulescu — servidor de Europa ● **V. CÂNDEA** Rumanos en la cultura del Oriente ● **G.T. KIRILEANU** Recuerdos sobre Nicolae Iorga (IV) ● **C. ALBU** Nicolae Olahus (1493-1568) ● **D.B. FUNDERBURK** El caso Tilea (II) ● **M. BĂLĂNESCU** La tumba de Elena Văcărescu

ABONNEMENTS : ILEXIM — Departamentul export-import presă, Bucureşti, strada 13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136—137, telex : 11226

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100.

REDACTORI : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu-Năstăşel, Ana Maria Şerbănescu, Marian Ştefan
SECRETAR RESPONSABIL DE REDACŢIE : Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali şi difuzorii din întreprinderi, instituţii, şcoli etc., de la oraşe şi de la sate. Preţul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti

42427
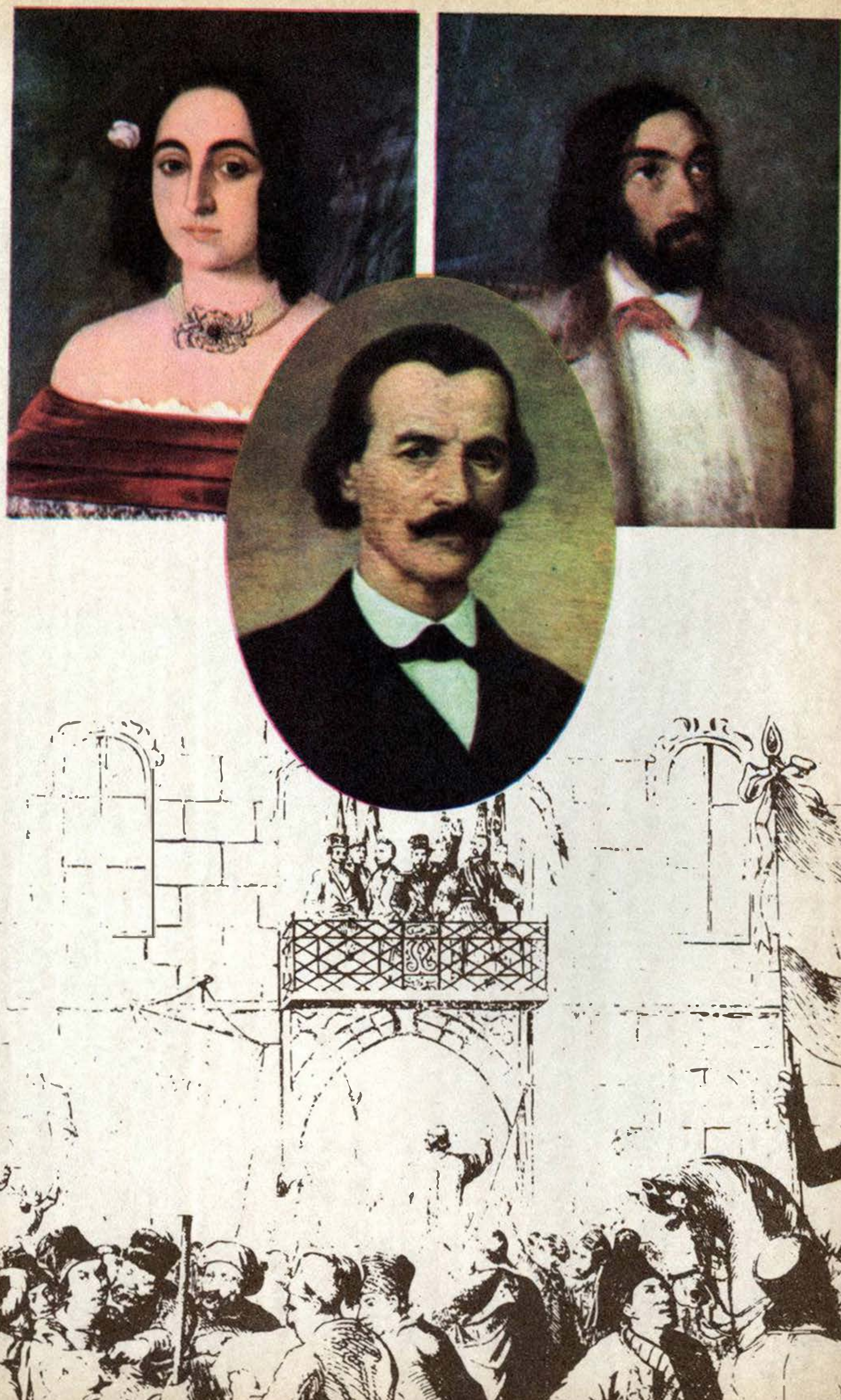
2